

Jagna Rita Sobel

KATALOG PIECZĘCI PROBOSZCZÓW
ŚLĄSKICH KOŚCIOŁÓW PARAFIALNYCH
DO 1419 ROKU

KATALOG PIECZĘCI PROBOSZCZÓW
ŚLĄSKICH KOŚCIOŁÓW PARAFIALNYCH
DO 1419 ROKU

Jagna Rita Sobel

KATALOG PIECZĘCI PROBOSZCZÓW
ŚLĄSKICH KOŚCIOŁÓW PARAFIALNYCH
DO 1419 ROKU

Kraków 2024

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

✉ sekretariat@wroclaw.ap.gov.pl

© Copyright by Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 2024

Recenzenci

dr hab. Marcin Hlebionek, prof. UMK

prof. dr hab. Paweł Stróżyk, UAM

Opracowanie redakcyjne

Marlena Toczyłowska

Projekt okładki

Lesław Sławiński

ISBN 978-83-7795-032-6 (druk)

ISBN 978-83-8368-122-1 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788383681221>

Na okładce wykorzystano fotografię pieczęci Rudolfa, plebana w Głuchołazach z 6 maja 1312 r. (Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Rep. 88 nr 48 [74a])

Kopie cyfrowe pieczęci z Archiwum Państwowego we Wrocławiu wykonali Joanna Niwińska oraz Ryszard Bacmaga, pozostałe, o ile nie wskazano inaczej, wykonała autorka

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE WE WROCŁAWIU

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	7
WSTĘP	9
INDEKS PIECZĘCI	31
SKRÓTY RZECZOWE	35
SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE	37
BIAŁA NYSKA	63
BIERUTÓW	64
BOLESŁAWICE	66
BRZEZIMIERZ	67
GAJKÓW	68
GŁUBCZYCE	69
GŁUCHOŁAZY	70
JAKSONÓW	71
KARCZYN	72
KĄTY	73
KLUCZBORK	74
KOŻUCHÓW	77
LEGNICA	80
LEŚNICA	81
LIPNIKI	82
LUBANICE	83
LUBOMIERZ	84
LWÓWEK ŚLĄSKI	86
MINKOWICE	87
NOWA WIEŚ	88
NOWY KOŚCIÓŁ	89
NYSA	90
OLEŚNICA	94
OLSZYNIEC	95
OŁAWA	97
OPAWA	98

OSINA WIELKA	99
OTMUCHÓW	100
PACZKÓW	102
PRZEDBOROWA	103
ROKITNICA	104
SAMBOROWICE	105
SIEDLCE K. OŁAWY	106
STARA WIEŚ	107
STARY HENRYKÓW	108
STRZEGOM	109
STRZELIN	110
STUDNICA	113
ŚWIDNICA	114
TOPOLA	122
TRZEBNICA	123
TURÓW K. WROCŁAWIA	126
USKORZ WIELKI	129
WĘGRY	131
WIĄZÓW	132
WIŃSKO	133
WITOWICE	134
WLEŃ	135
WOŁÓW	136
WROCŁAW	137
ZĄBKOWICE	143
ZIĘBICE	146
ZŁOTORYJA	148
PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR I	150
PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR II	151
PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR III	153
PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR IV	154
ZUSAMMENFASSUNG	156
INDEKS OSOBOWY	161
INDEKS GEOGRAFICZNY	166

PRZEDMOWA

Zainteresowanie pieczęciami śląskimi jest wyraźnie dostrzegalne już od początku XIX wieku i ma ścisły związek z sekularyzacją klasztorów śląskich. Zgromadzenie w jednym miejscu wielu archiwów klasztornych pozwoliło badaczom na podejmowanie różnorodnych analiz źródłowych, w tym sfragistycznych. Pierwszym badaczem, który podjął studia nad śląską pieczęcią, był Johann Gustav Büsching, autor kilku prac analitycznych i tablic sfragistycznych (1815–1824). W miarę upływu czasu widzimy wyraźny wzrost liczby publikacji odnoszących się do pieczęci śląskich, w tym także kościelnych, oraz pierwsze, jak na swój czas profesjonalne wydawnictwa źródłowe (Alvin Schulz, 1871; Paul Pfothenauer, 1879). Często powiązane były one ze studiami nad ikonografią śląską i heraldyką (Ewald Roehl, 1892), ale dotyczyły też problemów czysto sfragistycznych (pismo legendy pieczęci, przywieszenie, tłoki pieczętné). Podjęto również badania nad pieczęciami gmin wiejskich, chociaż bardzo często sprowadzały się one tylko do publikacji ich wizerunków. Z badań prowadzonych w okresie międzywojennym na uwagę zasługują prace Helene Krahrmer o pieczęci kościelnej do 1319 r. (1935) oraz Hansa Hugona Nehmiza o pieczętowaniu dokumentów książąt śląskich w XIII wieku (1939; w Bibliotece Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego przechowywany jest obszerniejszy maszynopis tej pracy). Najwięcej jednak uwagi sfragistyce śląskiej poświęcił prof. Marian Gumowski¹.

Do badań nad pieczęcią śląską powrócono po II wojnie światowej, w czym wiele zasługi położył prof. Marian Haisig, twórca gabinetów sfragistycznych we wrocławskich instytucjach: Muzeum Śląskim (ob. Narodowym), Bibliotece im. Ossolińskich i Archiwum Państwowym oraz licznych prac analitycznych, w których zagadnienia heraldyczne łączył ze źródłami sfragistycznymi. Problematyce sfragistycznej poświęcali swoje prace m.in. Paweł Babij, Władysław Fabijański, Beata Marcisz-Czapla, Tomasz Kałuski, Agata Tarnas-Tomczyk, Damian Tomczyk, Przemysław Wiszewski i inni. W ostatnim czasie największe

¹ Autor monumentalnej pracy *Pieczęcie śląskie do końca XIV wieku*, [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 3, red. W. Semkowicz, Kraków 1936, s. 247-440.

zasługi w badaniach śląskiej sfragistyki mają prof. Zenon Piech, autor znakomitej pracy *Ikonografia pieczęci Piastów*² oraz wielu świetnych studiów analitycznych, a także wrocławski badacz prof. Marek L. Wójcik³. Wskazać można także pracę Aleksandry Starczewskiej-Wojnar o śląskiej pieczęci wiejskiej⁴. W najnowszych pracach sfragistycznych, poza tradycyjnie ujmowanymi problemami badawczymi, bardzo mocno podkreśla się komunikatywną rolę pieczęci.

Książka Jagny Rity Sobel *Katalog pieczęci proboszczów śląskich kościołów parafialnych do 1419 roku* jest poszerzoną wersją pracy licencjackiej napisanej w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego pod opieką naukową prof. Marka L. Wójcika. Jagna Rita Sobel jest autorką kilku wnikliwych artykułów poświęconych pieczęciom śląskim, w tym artykułu nagrodzonego pierwszą Nagrodą im. Aleksandra Gieysztora⁵. W wyniku obszernej kwerendy archiwalnej i bibliotecznej Jagna Rita Sobel odszukała 133 woskowych odcisków pieczęci plebanów śląskich parafii, które mieszczą się w 77 typach sigillów należących do poszczególnych duchownych. Właściwy katalog został poprzedzony merytorycznym wstępem, w którym Autorka wskazała zasady katalogowania poszczególnych sigillów i dostosowała je do specyfiki materiału źródłowego. Zgromadzony materiał archiwalny będzie służył uczonym zajmującym się nie tylko naukami pomocniczymi historii, ale także dziejami duchowieństwa, kulturą średniowiecza śląskiego oraz komunikacji społecznej w tym czasie.

Rościsław Żerelik

² Z. Piech, *Ikonografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993.

³ Autor monumentalnego katalogu *Pieczęcie rycerstwa śląskiego w dobie przedbusyckiej*, t. 1-2, Kraków–Wrocław 2018.

⁴ A. Starczewska-Wojnar, *Odcisnięta pamięć wspólnoty. Prawne i komunikatywne funkcje pieczęci gmin wiejskich na przykładzie zachodnich powiatów rejencji opolskiej w latach 1816–1933*, Opole 2020.

⁵ Zob. J.R. Sobel, *Sceny biblijne na średniowiecznych pieczęciach śląskich proboszczów*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 118 (2022), s. 413-438.

WSTĘP

Autorzy polskiego podręcznika sfragistyki z 1960 r., Marian Gumowski, Marian Haisig oraz Sylwiusz Mikucki, definiują pieczęć jako „znak rozpoznawczo-własnościowy określonej osoby fizycznej lub prawnej, wyciśnięty za pomocą twardego stempla w odpowiedniej masie plastycznej lub farbie”⁶. Zaraz również dodają, że pojęcie to obejmuje zarówno sam odcisk, jak i użyty do jego wykonania tłok pieczętny⁷. Termin ten uzupełnił sześć lat później Stefan Krzysztof Kuczyński, który pojmował pieczęć jako „znak wytłoczony przy pomocy twardego stempla w miękkiej masie i zaopatrzony w odpowiednie cechy obrazowe i napisowe, odnoszące się do jego właściciela – osoby fizycznej lub prawnej”. Zwraçał więc uwagę również na rolę elementów pozwalających na identyfikację dysponenta⁸. W podobny sposób ponad pół wieku później ujmują pieczęć twórcy polskiej części opublikowanego w 2016 r. *Vocabularium internationale sigillographicum*, upatrując w niej „odcisk na nośniku powstały w wyniku przyłożenia tłoka ze znakami określającymi osobę prawną bądź fizyczną, stanowiący poświadczenie woli dysponenta” oraz „tłok pieczętny, którym został wykonany ten odcisk”⁹. Istotne *novum* wniósł w 2011 r. do nakreślonego tutaj sposobu definiowania pieczęci Marcin Hlebionek, kładąc nacisk przede wszystkim na jej aspekty funkcjonalne. Pod jej pojęciem – w węższym znaczeniu – rozumie on bowiem „powtarzalny znak uwierzytelniający dokument w miejsce podpisu bądź obok niego, mogący służyć także do fizycznego zabezpieczenia nienaruszalności rzeczy lub pism, albo jako wykładnia woli dysponenta. Znak ten zazwyczaj jest powielany przez odcisnięcie matrycy [tłok, typariusz] w plastycznej masie bądź też w barwniku [odcisk]”, w szerszym

⁶ *Sfragistyka*, oprac. M. Gumowski, M. Haisig, S. Mikucki, Warszawa 1960, s. 59.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Stefan K. Kuczyński, *Pieczęć – zakres pojęcia i znaczenie*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 15 (1966), s. 254. Zob. również uwagi M. Hlebionka, *Sfragistyka w systemie nauk. Podstawowe pojęcia sfragistyczne*, [w:] *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach. Wyniki prac zespołu naukowego powołanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych do przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych*, red. P. Gut, M. Hlebionek, Warszawa 2020, s. 16-17, gdzie znajdują się rozważania na temat historii rozwoju definicji pieczęci.

⁹ *Vocabularium internationale sigillographicum*, eds K. Müller, L. Vrtel, Bratislava 2016, s. 108.

zaś – „każdy mechanicznie powielony za pomocą stempla [tłoka, typariusza] napis bądź wyobrażenie”¹⁰.

Przemianom ulegało również określenie funkcji, jakie w historiografii przypisywano pieczęci. Za podręcznikiem z 1960 r. Kuczyński wymienia wśród nich „rolę świadectwa wiarogodności i mocy prawnej, wykładnika woli jego właściciela [tzn. znaku – J.R. Sobel], jak również środka kontrolującego i zabezpieczającego nienaruszalność zamkniętego nią pisma lub przedmiotu”¹¹. W rozumowaniu tym wyraźnie dominuje postrzeganie pieczęci wyłącznie jako elementu kultury prawnej. Takie stanowisko jest niewątpliwie spuścizną długotrwałego traktowania sfragistyki jako dyscypliny niesamodzielnej, ściśle podporządkowanej dyplomatyce¹². Zmianę w tym zakresie przyniosły dopiero badania Zenona Piecha, który w latach 90. XX w. obok wymienionych już trzech funkcji pieczęci zasygnalizował jeszcze czwartą, a mianowicie informacyjną lub propagandową¹³. Opisane ustalenia bazowały jednak, jak zaznacza M. Hlebionek, na badaniach głównie średniowiecznego materiału, stąd pomijane były w nich funkcje pełnione przez pieczęcie nowożytne oraz te pochodzące z XIX i XX w.¹⁴ Uwzględnia je dopiero skonstruowana przezeń definicja przywołana wyżej.

Uzasadnione jest upatrywanie w ostatnim dziesięcioleciu minionego stulecia cezury, nowego etapu w polskich badaniach sfragistycznych. Od tego właśnie momentu, po latach stagnacji w okresie powojennym, nauka o pieczęciach zaczęła zyskiwać coraz większe zainteresowanie wśród historyków (i nie tylko)¹⁵. Widoczną oznaką tego procesu jest przede wszystkim poszerzenie się środowiska badaczy tych źródeł. Owocami ich pracy są liczne publikacje z obszernymi monografiami oraz edycjami (zwykle w postaci katalogów)

¹⁰ M. Hlebionek, *Pieczęć jako obiekt archiwalny. Wybrane problemy*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. 2: *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 309. Badacz ten sporo uwagi poświęcił także archiwalnym aspektom pieczęci, zarówno teoretycznym, jak i metodycznym, zob. m.in. idem, *W stronę Sigillum. Problemy opisu pieczęci w polskich archiwach*, „Archiwista Polski”, 44 (2006), 4, s. 9-26; idem, *Problemy opisu materiałów sfragistycznych w polskich archiwach*, „Sfragističnij Šoričnik”, 1 (2011), s. 222-251.

¹¹ *Sfragistyka*, s. 59; S.K. Kuczyński, *Pieczęć – zakres pojęcia...*, s. 254.

¹² Z. Piech, *Ikonoografia pieczęci Piastów...*, s. 7-8, 11; S.K. Kuczyński, *Początki polskich badań sfragistycznych na tle europejskim*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, red. Z. Piech, J. Pakulski, J. Wróniszewski, Warszawa 2006, s. 12-13, 19.

¹³ Z. Piech, *Ikonoografia pieczęci Piastów...*, s. 11.

¹⁴ M. Hlebionek, *Pieczęć jako obiekt archiwalny...*, s. 304-305.

¹⁵ Zob. spostrzeżenia poczynione przez Z. Piecha: *Współczesne badania sfragistyczne w Polsce. Osiągnięcia i postulaty*, „Sfragističnij Šoričnik”, 1 (2011), s. 160-188.

poszczególnych grup pieczęci¹⁶ oraz organizacja konferencji naukowych poświęconych *stricto* sfragistyce¹⁷. Zauważalny jest też wzrost zainteresowania ikonografią, z perspektywy której sigilla postrzegane są jako środek komunikacji obrazowej¹⁸. Świadomość potrzeby należytego opracowania zabytków

¹⁶ Zob. m.in. S.K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt mażowieckich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978; K. Bobowski, *Dawne pieczęcie na Pomorzu Zachodnim. Zabytki prawa i kultury z epoki Gryfitów*, Szczecin 1989; Z. Piech, *Ikonografia pieczęci Piastów...*; *Ikonografia pieczęci* [w:] idem, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003, s. 43-111; W. Fabijański, *Odlewy metalowe pieczęci w zbiorze sfragistycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (katalog)*, Wrocław 1999; idem, *Pieczęcie papierowe z podkładem w zbiorze sfragistycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, Wrocław 2009; M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej*, cz. 1: *Pieczęcie władz kościelnych do połowy XX wieku*, cz. 2: *Pieczęcie sądów sędziackich do 1793 roku*, cz. 3: *Pieczęcie władz miejskich do 1950 roku*, Łódź 2010; M. Hlebionek, *Pieczęcie Piastów kujawskich*, Inowrocław 2011; idem, *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, Warszawa 2012; T. Kałuski, *Pieczęcie cechów na ziemiach księstwa głogowskiego do połowy XIX wieku. Geneza i symbolika*, Warszawa 2013; B. Małachowska, *Pieczęcie miast księstw opolsko-raciborskiego i cieszyńskiego do roku 1740*, Katowice 2013, niepublikowana rozprawa doktorska, [on-line:] <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/107315/edition/101026/content> – 27 IV 2022; *Sigilla regum et reginarum Poloniae. Pieczęcie królów i królowych Polski ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych*, wyd. 2, Warszawa 2015; I. Matejko-Peterka, *Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzeskich*, Warszawa 2016; M.L. Wójcik, *Pieczęcie rycerstwa śląskiego...*; *Pieczęcie królów i królowych polskich do 1572 r.*, red. M. Hlebionek, Toruń 2020 (*Katalog pieczęci Archiwum Państwowego w Toruniu*, z. 1); *Pieczęcie królów i królowych polskich od 1576 do 1795 r.*, red. M. Hlebionek, Toruń 2022 (*Katalog pieczęci Archiwum Państwowego w Toruniu*, z. 2); A. Starczewska-Wojnar, *op. cit.*

¹⁷ Z prezentowanymi w ich trakcie studiami zapoznać się można w wydawanych następnie tomach pokonferencyjnych: *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Lublin 1998; *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*; *Zbiory pieczęci w Polsce*, red. Z. Piech, W. Strzyżewski, Warszawa 2009; *Pieczęcie herbowe – herby na pieczęciach*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Warszawa 2011 (II Krakowskie Kolokwium Heraldyczne), s. 227-250; *Wież w heraldyce i sfragistyce polskiej*, red. A. Gut, P. Gut, Warszawa 2012; *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa 2015; *Inskrypcje na pieczęciach. Treści, formy, funkcje*, red. P. Pokora, M. Hlebionek, T. Kałuski, Poznań 2016 (Publikacje Instytutu Historii UAM, 125); *Pieczęcie – typanisz i odciski. Kulturowe i prawne odniesienia*, red. T. Kałuski, M. Hlebionek, P. Pokora, Katowice 2023; *Pieczęcie w archiwach, bibliotekach i muzeach. Charakterystyka zbiorów, metody opracowania, konserwacja*, red. P. Gut, M. Hlebionek, J. Jankowska, Warszawa 2023.

¹⁸ Z. Piech, *Czy ikonografia historyczna powinna być nauką pomocniczą historii?*, [w:] *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce. Materiały z sympozjum w Uniwersytecie Jagiellońskim dnia 21-22 października 1993 roku profesorowi Zbigniewowi Perzanowskiemu przypisane*, red. M. Rokosz, Kraków 1995, s. 119-141 (w szczególności s. 133 i przyp. 40); idem, *Znak jako przedmiot badań historycznych*, [w:] *Pamiętnik XV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, t. 1, cz. 2, red. J. Staszewski, Gdańsk–Toruń 1995, s. 245-258; idem, *Prawda, konwencja i treści ideowe w polskich źródłach ikonograficznych*, [w:] *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, No 1249, *Prace historyczne*, z. 128, red. K. Baczkowski, Kraków 2001, s. 9-31; idem, *Źródła ikonograficzne w badaniach historyka mediewisty*, [w:] *Pytania o średniowiecze. Potrzeby i perspektywy badawcze polskiej mediewistyki*, red. W. Falkowski, Warszawa 2001, s. 187-201; idem, *Jakiej ikonografii potrzebują historycy?*, [w:] *Dzieło sztuki: źródło ikonograficzne, czy coś więcej? Materiały sympozjum XVII Powszechnego Zjazdu Historyków w Krakowie, 15-18 września 2004*, red. M. Fabiański,

sfragistycznych zgromadzonych w zasobach archiwów przejawia także środowisko archiwistów, czego dowodem są opublikowane ostatnio w tym celu wskazówki metodyczne¹⁹.

Ów swoisty renesans nie omija również pieczęci kościelnych²⁰. Dostyć dobrze rozpoznane zostały już sigilla niektórych biskupów, członków kapituł katedralnych i kolegiackich oraz opatów, a także reprezentowanych przez nich instytucji, tj. biskupstw, kapituł i klasztorów, co nie oznacza jednak, iż nie wymagają one dalszych studiów²¹. Zainteresowaniem cieszy się także nowożytna

Warszawa 2005, s. 19-36; idem, *Pieczęć jako źródło ikonograficzne. Ze studiów nad ikonografią historyczną*, „Sfragističnij Šoričnik”, 5 (2015), s. 21-87; T. Kałuski, *Badania nad wizualnością pieczęci w Europie Zachodniej i w Polsce. Główne kierunki i nowe możliwości interpretacji*, „Sfragističnij Šoričnik”, 3 (2012), s. 262-270; idem, *Semiotyka w badaniach sfragistycznych*, [w:] *Znaki i symbole w przestrzeni publicznej od średniowiecza do czasów współczesnych*, red. A. Jaworska, R. Jop, K. Madejska, Warszawa 2016, s. 11-19.

¹⁹ *Opracowanie materiałów sfragistycznych...*

²⁰ Z. Piech, *Współczesne badania...*, s. 181. Wcześniej, tj. w okresie PRL, sfragistyka kościelna nie przystawała do preferowanych przez władze komunistyczne nurtów badawczych. Spowodowany przez to brak zainteresowania historyków tym działem widoczny jest choćby w artykule M. Haisiga, *Osiągnięcia i postulaty w zakresie sfragistyki polskiej*, „Studia Źródłoznawcze”, 4 (1959), s. 164-166, w którym w ogóle nie sformulowano dotyczących go postulatów.

²¹ Zob. m.in. P. Wiszewski, *Średniowieczna śląska pieczęć klasztorna jako środek przekazu informacji (XIII–1 połowa XVI w.)*, [w:] *Pieczęć w Polsce...*, s. 11-29; M. Starnawska, *Pieczęcie zakonów krzyżowych na ziemiach polskich w średniowieczu jako źródło do ich dziejów. Perspektywy badawcze*, [w:] *Pieczęć w Polsce...*, s. 89-119; M.L. Wójcik, *Pieczęcie cystersów jemielnickich do połowy XVI wieku (z zespołu Rep. 85 Archiwum Państwowego we Wrocławiu)*, [w:] *Pieczęć w Polsce...*, s. 31-37; idem, *Średniowieczne pieczęcie cystersów rudyckich*, [w:] *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej. Materiały z konferencji naukowej odbytej w klasztorze oo. Cystersów w Krakowie Mogile z okazji 900 rocznicy powstania Zakonu Ojców Cystersów. Poznań–Kraków–Mogila 5–10 października 1998*, red. A.M. Wyrwa, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 405-415; idem, *Pieczęcie opatów rudyckich*, [w:] *Klasztor cystersów w Rudach. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej odbytej 7 czerwca 2008 r. w Rudach*, red. N. Mika, Racibórz 2008, s. 41-56; idem, *Pieczęcie klasztoru Premonstratensek w Czarnomasach*, [w:] *Sztuka dawnego Opola*, red. B. Czechowicz, J. Filipczyk, A. Koziel, Opole 2018, s. 27-44; J. Pakulski, *Średniowieczne pieczęcie prałatów i kanoników kapituł katedralnych metropolii gnieźnieńskiej*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej. Studia nad pochodzeniem i funkcjonowaniem elity kościelnej*, red. A. Radziwiński, Toruń 2000 (Opera ad historiam ecclesiam spectantia, Series I: Colloquia 1), s. 177-196; idem, *Średniowieczne pieczęcie kapituł katedralnych metropolii gnieźnieńskiej w świetle dotychczasowych badań*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 169-196; B. Marcisz-Czapla, *Pieczęcie biskupów lubuskich*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, 11 (2004), s. 75-97; eadem, *Święci w ikonografii nowożytnych pieczęci klasztornych na Śląsku*, [w:] *Człowiek – obraz – tekst. Studia z historii średniowiecznej i nowożytnej*, red. M.L. Wójcik, Dzierżoniów 2005, s. 89-107; P. Pokora, *Stan i perspektywy badań nad pieczęciami episkopatu średniowiecznej Polski*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 135-167; idem, *Herby na pieczęciach episkopatu doby jagiellońskiej (do końca XV wieku)*, [w:] *Pieczęcie herbowe...*, s. 109-190; idem, *Typologia i nazewnictwo pieczęci biskupich*, [w:] *Dawne pieczęcie. Typologia...*, s. 145-196; P. Stróżyk, *Średniowieczne pieczęcie templariuszy i joannitów na ziemiach polskich*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 197-217; idem, *Klasyfikacja pieczęci benedyktynskich i cysterskich z ziem polskich*, [w:] *Dawne pieczęcie...*, s. 197-206; E. Knappek, *Średniowieczne i wczesnonowożytne pieczęcie oficjalów i wikariuszy generalnych krakowskich*, [w:] *Dawne*

sfragistyka parafialna²². Przyjrzenie się przez badaczy w pierwszej kolejności pieczęciom tych grup dysponentów zostało niewątpliwie spowodowane faktem, iż to one właśnie zachowały się w największej liczbie do naszych czasów. Zdecydowanie mniej szczęścia pod tym względem miały sigilla należące do niższego duchowieństwa, w tym także plebanów. Z pewnością jest to jedno z uwarunkowań, z powodu których nie doczekały się one dotąd pogłębionej analizy, ani nawet dokładnej inwentaryzacji.

Stan badań nad pieczęciami proboszczów, tak w polskiej, jak i zagranicznej historiografii, rysuje się nader skromnie²³. Spośród badaczy niemieckich zaledwie kilka zdań na temat interesujących nas artefaktów zamieścił w swojej syntezie Wilhelm Ewald, zaliczając do najczęściej występujących na nich wyobrażeń przedstawienia kapłana sprawującego Eucharystię oraz modlącego się przed figurą świętego²⁴. Spostrzeżenia te opatrzył ponadto reprodukcjami czterech zabytków z terenu Rzeszy²⁵. Podobnie lakonicznie w kwestii pieczęci plebanów wypowiedział się Erich Kittel, omawiając dwa sigilla proboszczów z Marburga oraz Klüz²⁶. Niewiele więcej uwagi poświęciła im autorka współczesnego niemieckiego podręcznika sfragistyki Andrea Stieldorf, podobnie

pieczęcie..., s. 285-325; M. Szymoniak, *Pieczęcie klasztoru bożogrobców w Miechowie*, [w:] *Dawne pieczęcie...*, s. 378-412; T. Kałuski, *Od przedstawień figuralnych do heraldycznych. Opaci lubiąscy i ich pieczęcie od schyłku średniowiecza do sekularyzacji klasztoru w 1810 roku*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 57 (2019), s. 159-210; idem, *Średniowieczne pieczęcie konwentu z klasztoru cysterskiego w Lubiążu – chronologia, ikonografia i kwestia autorstwa typariuszy*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 59 (2021), s. 25-38.

²² Dorobek polskich badaczy w tym zakresie do 2011 r. zestawil Z. Piech, *Współczesne badania...*, s. 181, przyp. 65. Spośród prac, które ukazały się w następnych latach, wymienić można m.in. T. Kałuski, I. Matejko-Peterka, *Treści ideowe pieczęci parafii wiejskich na obszarze archidiecezji głogowskiego (XVIII-XX w.)*, [w:] *Wiśń w heraldyce...*, s. 149-170; A. Karpacz, *Typariusz pieczętny z dawnego kościoła pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krzeszowie a przetrzeźnienie wiejskiej świątyni*, „*Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne*”, 9 (2014), s. 183-209; T. Kałuski, *Inskrypcje na pieczęciach instytucji kościelnych oraz duchowieństwa w archidiecezji świebodzińskiej (XVII-XX w.)*, [w:] *Inskrypcje na pieczęciach...*, s. 93-121; G. Trafalski, *Treści i funkcje napisów w polu pieczęci parafialnych z XVIII-XIX wieku*, „*Sfragistyczny Śorićnik*”, 6 (2016), s. 421-428; M. Szczepanowski, *Współczesne wzórunki napieczętno parafii częstochowskich*, „*Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Humanistyczne*”, 16 (2017), s. 415-432.

²³ Szczegółowego omówienia dotychczasowych osiągnięć na tym polu dokonałam w artykule: J.R. Sobel, *Pieczęcie proboszczów – zapomniany dział sfragistyki. Przyczynek do badań nad pieczęciami kleru parafialnego na przykładzie pięciu sigillów śląskich plebanów z początku XIV w.*, „*Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*”, 75 (2020), 1, s. 32-39. W tym miejscu dla usystematyzowania wyводу wypada mi jednak powtórzyć poczynione tam spostrzeżenia oraz uzupełnić je o nowe publikacje.

²⁴ W. Ewald, *Siegelkunde*, München–Berlin 1914 [reprint: München–Wien 1972], s. 219.

²⁵ *Ibidem*, tabl. 39, nry 6, 8, 9, 10.

²⁶ E. Kittel, *Siegel*, Würzburg 1970 (Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde, Bd. 11), s. 410-411.

skupiając się przede wszystkim na kwestiach dotyczących napieczętej ikonografii²⁷. Wraz z końcem ubiegłego wieku u naszych zachodnich sąsiadów zaczęto publikować pojedyncze prace analityczne o sigillach plebanów, które są dziełem Michaela Gosmanna²⁸ oraz Enno Bünza (niekiedy przy współpracy z Petrem Kubínem)²⁹. Warto w tym miejscu odnotować, iż reprodukcje kilku pieczęci proboszczów z toruńskiego archiwum opublikował już na początku XX stulecia Bernhard Engel³⁰.

Nieco bardziej wnikliwych studiów dostarczają nam badacze czescy. Omawiając pieczęcie kościelne, Jarmila Krejčíková i Tomáš Krejčík nie pominęli tych należących do proboszczów. W swoim podręczniku czeskiej sfragistyki ukazali te zabytki jako bardzo różnorodne pod względem typów wyobrażeń napieczętych (wymienili wśród nich przedstawienia piesze, hagiograficzne, dewocyjne, a także motywy chrystologiczne i maryjne)³¹. Sam T. Krejčík nie powtórzył już jednak tych spostrzeżeń w wydanej niespełna dekadę później rudymenarnej monografii *Pečet' v kultuře středověku* – motywy na pieczęciach proboszczowskich ocenił w niej jako „zazwyczaj skromne”³². Konstatacja ta słusznie wzbudza zdziwienie, jeśli porówna się ją ze stanem badań ukazany w poprzedniej publikacji. Fakt ten dobitnie potwierdza znikomą obecność tej grupy pieczęci w zainteresowaniach historyków. O sigillach plebanów nie zapomniał nadmienić autor najnowszego czeskiego podręcznika sfragistyki

²⁷ A. Stieldorf, *Siegelkunde. Basiswissen*, Hannover 2004 (Hahnsche Historische Hilfswissenschaften, Bd. 2), s. 72.

²⁸ M. Gosmann, *Ein Siegelstempel des Pfarrers Friedrich von Hüsten (um 1300) im Arnberger Stadtarchiv*, „Jahrbuch Hochsauerlandkreis. Berichte, Erzählungen, Aufsätze, Gedichte”, 8 (1992), s. 37-39.

²⁹ E. Bünz, P. Kubín, *Sigillum Petri plebani de Glatbovia. Ein spätmittelalterliches Pfarrersiegel aus Klattau (Böhmen)*, „Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde”, 50 (2004), s. 35-45; idem, *Spätmittelalterliche Pfarrei- und Pfarrersiegel*, [w:] *Das Siegel. Gebrauch und Bedeutung*, Hrsg. G. Signori, Darmstadt 2007, s. 31-43; *Spätmittelalterliche Pfarrei- und Pfarrersiegel*, [w:] idem, *Die mittelalterliche Pfarrei. Ausgewählte Studien zum 13.-16. Jahrhundert*, Tübingen 2017 (Spätmittelalter, Humanismus, Reformation, 96), s. 334-351.

³⁰ B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel der Fürsten, der Geistlichkeit und des polnischen Adels im Thorner Ratharchive*, Danzig 1902, tabl. 3, nr 28 (pieczęć plebana w Plywaczewie), nr 39 (pieczęć plebana w Dobrzyniu), nr 40-42 (pieczęcie plebanów w miejscowości zapisanej jako *Pocreoowo*). Oryginały trzech ostatnich: zob. Archiwum Państwowe w Toruniu, Listy cechowe, sygn. 4138. W rzeczywistości parafia plebana będącego właścicielem pieczęci oznaczonej przez B. Engla numerem 40 określona została w dokumente jako Ostrów, a miejscowość parafialna dysponentów sigillów z numerami 41 i 42 jako *Patrkowowo*. J. Wroniszewski, w pracy *Herby rycerskie w średnio-wiecznej sfragistyce polskiej*, [w:] *Pieczęcie herbowe...*, s. 235, przyp. 34, zidentyfikował ją natomiast jako Piotrkowo.

³¹ J. Krejčíková, T. Krejčík, *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989, s. 63-66.

³² T. Krejčík, *Pečet' v kultuře středověku*, Ostrava 1998, s. 248.

Karel Maráz, chociaż zamieścił tam rozważania dotyczące wyłącznie zabytków XVIII-wiecznych³³. Jest to istotne *novum*, we wcześniejszych syntezach skupiano się bowiem głównie na tych z okresu średniowiecza. Im z kolei badacz poświęcił osobny artykuł, w którym analizował pieczęcie czeskich plebanów z lat 1283–1310³⁴. Przedtem krótkie studium na temat nowożytnych sigillów proboszczów z Koryčan i okolic przeprowadził natomiast Karel Müller³⁵. Narkreślonego tutaj dorobku nie dostrzegła jednak Martina Bolom-Kotari, gdy podsumowywała współczesne osiągnięcia czeskich historyków na polu sfragistyki kościelnej³⁶, mimo że wcześniej uczyniła to – choć bardzo fragmentarycznie – Lucie Syrová, jej uczennica, w swojej pracy bakalarskiej³⁷. Warto jeszcze zauważyć, iż z zainteresowaniem badaczy z Republiki Czeskiej spotkały się również pieczęcie parafialne, czego wyrazem jest choćby magisterium Beaty Bartošovej³⁸.

Spośród dokonań naszych południowych sąsiadów nie można pominąć syntetycznej pracy słowackiego historyka Miroslava Glejtko dotyczącej średniowiecznych sigillów kościelnych, w której wzmiankuje również o pieczęciach proboszczów z ziem czeskich i niemieckich³⁹. Kilka lat później opublikował on także artykuł na temat inskrypcji na węgierskich sigillach kościelnych, w tym plebańskich, choć poczynione tam przezeń uwagi na temat tych drugich stanowią jedynie niewielki fragment całości⁴⁰.

Sfragistyka proboszczowska cieszy się pewnym zainteresowaniem także w historiografii brytyjskiej. Interesujące nas zabytki zostały lakonicznie omówione w wydanym w 1996 r. *A Guide to British Medieval Seals*, w którym jako najbardziej typowe wskazano pieczęcie z wyobrażeniem postaci świętego

³³ K. Maráz, *Sfragistika. Studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*, Brno 2014, s. 104.

³⁴ Idem, *K pečeti farního kléru v českých zemích v letech 1283–1310*, [w:] *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, red. P. Krafl, Praha 2008 (Opera Instituti historici Praegae, series C – Miscellanea, vol. 19), s. 623–629.

³⁵ K. Müller, *Pečeti koryčanských farářů v 17.–19. století*, „Archivní Sborník”, 11 (2005), s. 10–15.

³⁶ M. Bolom-Kotari, *Ecclesiastical Sigillography in the Czech Republic – Current Situation, Themes and Perspectives*, „Revista Portuguesa De História”, 49 (2018), s. 20–23.

³⁷ L. Syrová, *Česká sfragistická literatura mezi lety 1989–2013*, Hradec Králové 2015, niepublikowana praca bakalarska, [on-line:] <https://theses.cz/id/to5fnq/STAG83093.pdf> – 23 VII 2022.

³⁸ B. Bartošová, *Pečeti farních úřadů okresu Uherské Hradiště*, Brno 2015, niepublikowana praca magisterska, [on-line:] https://is.muni.cz/th/q540z/Magisterska_diplomova_prace.pdf – 23 VII 2022.

³⁹ M. Glejtek, *Stredoveká cirkevná pečat'. Prameně kresťanskej ikonografie*, Hradec Králové 2013, s. 181–182.

⁴⁰ Idem, *Texty na stredovekých cirkevných pečatiach uhorskej proveniencie (11.–16. storočie)*, [w:] *Inskrypcje na pieczęciach...*, s. 56.

z modlącym się poniżej niego adorantem⁴¹. Uwagę zwraca się tam także na sigilla parafii, na temat których artykuł opublikowała Elizabeth New⁴².

Badania nad sfragistyką saksońskich proboszczów w Transylwanii prowadzi obecnie rumuński historyk Alexandru Ștefan. W ostatnich latach wydał on kilka artykułów, w których dokonał edycji wspomnianych zabytków z okresu XV i pierwszej poł. XVI w.⁴³ oraz poddał analizie funkcjonowanie pieczęci wśród kleru parafialnego na przykładzie systemu sfragistycznego Jana Reudla, rektora kościoła w Brașovie (niem. Kronstadt)⁴⁴.

Z podobnie znikomym zainteresowaniem ze strony badaczy spotykała się sfragistyka plebańska w polskiej historiografii. Pieczęcie trzech proboszczów opublikował w 1899 r. Franciszek Piekosiński⁴⁵. Marian Gumowski we wzmiankowanym podręczniku z 1960 r. nie poświęcił tej tematyce osobnego fragmentu, lecz pokrótce omówił ją razem z innymi sigillami niższego duchowieństwa⁴⁶. Słusznie jednak ocenił różnorodność eksponowanych na nich wyobrażeń jako „bardzo dużą”⁴⁷. Poczynione spostrzeżenia zostały przezeń streszczone w wydanym sześć lat później niemieckojęzycznym podręczniku polskiej sfragistyki⁴⁸.

Skutkiem braku szczegółowych badań nad pieczęciami proboszczów jest nieobecność tych źródeł w większości syntez nauk pomocniczych historii wykorzystywanych w dydaktyce akademickiej. O ile jeszcze przed wojną wzmiankował o nich, choć lakonicznie, Władysław Semkowicz w swojej *Encyklopedii*⁴⁹, o tyle zabrakło ich już w *Zarysie* pióra Aleksandra Gieysztor – który do sigillów

⁴¹ P.D.A. Harvey, A. McGuinness, *A Guide to British Medieval Seals*, London 1996, s. 75.

⁴² E. New, *Signs of Community or Marks of the Exclusive? Parish and Guild Seals in Later Medieval England*, [w:] *The Parish in Late Medieval England*, eds C. Burgess, E. Duffy, Donington 2006, s. 122-128.

⁴³ A. Ștefan, *Seals of Transylvanian Saxon Parish Priests from the First Half of the 16th Century*, [w:] *Common Man, Society and Religion in the 16th Century. Piety, Morality and Discipline in the Carpathian Basin*, ed. U.A. Wien, Göttingen 2021 (Refo 500 Academic Studies, vol. 67), s. 65-77.

⁴⁴ Idem, *Der Siegelstempel und die Siegel des Kronstädter Pfarrers Johannes Reudel*, „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, 41 (112) (2018), s. 33-41; idem, *Practici sigilare în mediul parohial brașovean din a doua jumătate a secolului al XV-lea*, [w:] *Scris, scriitură, text în Țările Române (secolele XV-XVIII)*, ed. M. Dejan, Suceava 2020, s. 45-56.

⁴⁵ *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. 1: *Doba piastowska*, oprac. F. Piekosiński, Kraków 1899, s. 234, nr 415 (pieczęć plebana Jakuba z 1345 r.); s. 249, nr 460 (pieczęć Domasława, plebana w Nieparcie, z 1362 r.); s. 267, nr 517 (pieczęć Janisława, plebana bieckiego, z 1375 r.).

⁴⁶ *Sfragistyka*, s. 215-216.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 215.

⁴⁸ M. Gumowski, *Handbuch der polnischen Siegelkunde*, Graz 1966, s. 77.

⁴⁹ W. Semkowicz, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, Kraków 2011, s. 135, 143.

osób duchownych zaliczył wyłącznie te należące do biskupów⁵⁰ – oraz w monumentalnym podręczniku Józefa Szymańskiego⁵¹. Uwzględnili je natomiast Robert Romuald Kufel, autor pracy poświęconej dziejom i funkcjonowaniu archiwów parafialnych na ziemiach polskich⁵², oraz Kazimiera Chojnacka, współautorka syntezy metodyki archiwalnej⁵³, dzięki czemu artefakty te będą funkcjonować w świadomości kształconych obecnie pokoleń archiwistów.

W przeciwieństwie do nauki niemieckiej i czeskiej nasza historiografia długo nie dostarczała studiów analitycznych. O kilku średniowiecznych pieczęciach plebanów wspomnieli jedynie Kazimierz Bobowski w swojej pracy na temat sfragistyki Pomorza Zachodniego⁵⁴ oraz Jan Pakulski, omawiając sigilla duchowieństwa diecezji wrocławskiej⁵⁵. Niewielkie ożywienie w tej kwestii spowodowało dopiero dokonane przed 2012 r. przez krakowskich archeologów odkrycie tłoka pieczętnego proboszcza w Gieble, na temat którego opublikowano w kolejnych latach dwa artykuły⁵⁶.

Badania na temat będących przedmiotem zainteresowania niniejszej pracy średniowiecznych sigillów należących do plebanów kościołów parafialnych z terenu Śląska sięgają wprawdzie XIX w., jednak publikacja poświęconych im prac ustaje wraz z końcem lat 30. XX w. Przegląd osiągnięć na tym polu wypada rozpocząć od katalogów Alwina Schultza i Paula Pfothenhauera, w których znalazły się także reprodukcje pojedynczych odcisków typariuszy proboszczów⁵⁷. Wydawnictwa te mają jednak charakter wyłącznie edycji źródłowych, pozbawionych dogłębniejszej analizy naukowej. Taką przyniósł dopiero opublikowany w 1935 r. artykuł Helene Krahmer, która w badaniach nad śląskimi pieczęciami kościelnymi z okresu do 1319 r. wykorzystała również sigilla

⁵⁰ A. Gieysztor, *Zarys nauk pomocniczych historii*, t. 1, Warszawa 1948, s. 91.

⁵¹ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2012, s. 623.

⁵² R.R. Kufel, *Kancelaria, registratura i archiwum parafialne na ziemiach polskich od XII do początku XXI wieku*, Zielona Góra 2011, s. 45-46.

⁵³ K. Chojnacka, *Opracowywanie pieczęci*, [w:] *Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, Poznań 2004, s. 109.

⁵⁴ K. Bobowski, *Dawne pieczęcie...*, s. 118-119.

⁵⁵ J. Pakulski, *Pieczęcie instytucji kościelnych i duchowieństwa*, [w:] *Dzieje diecezji wrocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, red. A. Radziwiński, Wrocław 2008, s. 152-153.

⁵⁶ J. Pierzak, *Średniowieczny tłok pieczętny odkryty przy kościele pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła w Gieble, woj. śląskie*, „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Śląskiego”, 6 (2014), s. 203-216; L. Krudysz, *A Unique 14th Century Seal-Matrix: from Gieble, Zawiercie District*, „Archaeologia Polona”, 59 (2021), s. 139-154.

⁵⁷ A. Schultz, *Die schlesischen Siegel bis 1250*, Breslau 1871, s. 12, tabl. 6, nr 46; P. Pfothenhauer, *Die schlesischen Siegel von 1250 bis 1300 beziehentlich 1327*, Breslau 1879, s. 19, tabl. 12, nr 84, tabl. 13, nr 98, 99, 102.

plebanów⁵⁸. Najszerzej dotychczas, choć zaledwie na niespełna czterech stronach, w kwestii tych zabytków wypowiedział się w następnym roku Gumowski. W swoich rozważaniach na temat śląskiej sfragistyki kościelnej wyodrębnił on również pieczęcie niższego duchowieństwa, w tym proboszczów⁵⁹. Choć późniejsza historiografia słusznie zarzucała mu oparcie się na niedostatecznej bazie źródłowej oraz zbyt opisowe potraktowanie analizy zabytków sfragistycznych bez sformułowania syntetyzujących wniosków⁶⁰, to jednak przez dziesiątki lat publikacja ta stanowiła podstawowe studium na temat omawianych źródeł.

Zaniechanie kontynuacji badań nad nimi w okresie powojennym sprawiło, że często nie zwracano na nie uwagi w publikowanych popularnych syntezach poświęconych sfragistyce śląskiej⁶¹. O sigillach plebanów słowem nie wspominają ani Marian Haisig⁶², ani Władysław Fabijański⁶³. Aleksander Fudalej natomiast przypisał proboszczom, najzupełniej niesłusznie, kilka zabytków należących w rzeczywistości do prepozytów⁶⁴.

Opisane deficyty badawcze w zakresie średniowiecznej śląskiej sfragistyki plebańskiej skłoniły mnie do podjęcia szerszych studiów nad tym zagadnieniem. Rozpoczęłam je opublikowanym w 2020 r. artykułem, w którym sformułowałam postulaty i perspektywy dla tej grupy źródeł zaprezentowane na przykładzie pięciu pieczęci⁶⁵. Dalsze poszukiwania, w trakcie których udało się również rozwiązać kilka problemów cząstkowych⁶⁶, pozwoliły jak najpełniej – na ile

⁵⁸ H. Krahmer, *Beiträge zur Geschichte des geistlichen Siegels in Schlesien bis zum Jahre 1319*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens”, 69 (1935), s. 1-39.

⁵⁹ M. Gumowski, *Pieczęcie śląskie do końca XIV w.*, [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 3, red. W. Semkowicz, Kraków 1936 [reprint: Kraków 2013], s. 314-317.

⁶⁰ P. Wiszewski, *Badania nad średniowieczną sfragistyką Kościoła śląskiego*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 127; M.L. Wójcik, *Średniowieczne pieczęcie rycerstwa śląskiego*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 260.

⁶¹ Na temat powojennych kierunków badań nad pieczęciami we wrocławskim ośrodku naukowym zob. M.L. Wójcik, *Badania sfragistyczne we wrocławskim ośrodku naukowym w latach 1945–2014*, [w:] *Nauka w powojennym Wrocławiu 1945–2015. W 70. rocznicę powstania polskiego środowiska naukowego we Wrocławiu*, red. W. Kucharski, K. Bock-Matuszyk, G. Strauchold, Wrocław 2015, s. 409-427.

⁶² M. Haisig, *Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach*, Wrocław 1951, s. 30-31.

⁶³ W. Fabijański, *Dawne pieczęcie na Dolnym Śląsku*, Wrocław 1980, s. 25-29.

⁶⁴ A. Fudalej, *Pieczęcie księstw głogowskiego i żagańskiego*, Nowa Sól 1973, s. 53-55.

⁶⁵ J.R. Sobel, *Pieczęcie proboszczów...*, s. 29-72.

⁶⁶ Rozpatruję je w artykułach: eadem, *Sceny biblijne...*; eadem, *Zmienność pieczęci proboszczów śląskich kościołów parafialnych w średniowieczu (do 1419 roku)*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, 14 (18) (2022), s. 56-82; eadem, *Z badań nad średniowiecznymi pieczęciami proboszczów śląskich kościołów parafialnych. Typologia – projekt katalogu – przykład sigillum Jakuba Engilgeriego*, [w:] *Pieczęcie w archiwach...*, s. 319-340.

tylko było to możliwe – rozpoznać oraz zinwentaryzować zachowany materiał źródłowy. Ich efektem jest właśnie niniejszy katalog.

Zebrałam w nim, jak wspomniałam, pieczęcie należące do proboszczów, a więc osób będących „pasterzami własnymi parafii, sprawującymi swój urząd pod zwierzchnictwem biskupa diecezji”⁶⁷. Kryterium doboru tych zabytków stanowił potwierdzony źródłowo fakt piastowania przez ich dysponentów godności plebana w momencie użytkowania danego typariusza, bez względu na to, czy została ona wymieniona w tekście jego napieczętej legendy. W sytuacjach, w których urząd ten pominięto w inskrypcji lub też gdy informujący o nim fragment otokowego napisu uległ zniszczeniu, konieczne okazywało się sięgnięcie do tekstu dyplomu opatrzonego takim sigillum, ewentualnie również do naukowych opracowań historycznych. Jak odnotowuje Eugeniusz Wiśniowski, od początków XIII w. nazywano proboszczów w dokumentach *plebanus*, *parochianus*, *capellanus*, później również *rector ecclesiae*, *praepositus*, *vicarius perpetuus* czy *commendarius*⁶⁸. Określenie właściciela pieczęci jednym z takich tytułów pozwalało włączyć należący do niego odcisk do katalogu. Nie czyniono tego jedynie w przypadku osób występujących z tytułem prepozyta (*praepositus*), gdyż w znaczeniu rządcy parafii używany był on dopiero od początku XV w., a więc praktycznie u schyłku analizowanego okresu⁶⁹. Wielu badaczy jednak niesłusznie identyfikowało nazywanych nim w XIII i XIV w. duchownych jako proboszczów. W rzeczywistości byli oni zwierzchnikami kapituł, przez co mylnie zaliczano ich sigilla do plebańskich⁷⁰. Należy bowiem pamiętać, że

⁶⁷ J. Krukowski, *Proboszcz*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, s. 412-414. Podobną definicję („Pfarrer wird derjenige Geistliche genannt, welcher über die Gläubigen eines bestimmten Bezirkes unter der Aufsicht und mit Bevollmächtigung des Bischofs die selbständige Seelsorge ausübt”) sformulowano już pod koniec XIX w., zob. *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*, red. J. Hergenröther, F. Kaulen, Bd. 9, Freiburg im Breisgau 1895, s. 1953. Zob. też *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 8, red. T. Gadacz, B. Milerski, Warszawa 2003, s. 261.

⁶⁸ E. Wiśniowski, *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*, Lublin 2004 (Dzieje chrześcijaństwa Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów, t. 2), s. 57-58. Zob. też *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon...*, s. 1954. Odmiennego rozróżnienia terminów „pleban” i „proboszcz” dokonuje J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 1: *Średniowiecze, cz. 1: do 1302 roku*, Warszawa 2003, s. 236.

⁶⁹ E. Wiśniowski, *Parafie w średniowiecznej Polsce*, s. 58, przyp. 7. Na temat terminu „prepozyt” zob. *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 8, s. 257; S. Tymos z, *Prepozyt*, [w:] *Encyklopedia katolicka...*, t. 16, s. 368.

⁷⁰ Takich niewłaściwych identyfikacji dokonał m.in. R. Stelmach, *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Wrocław–Racibórz 2014, np. nr. 73, 169, 194, 929, 7630. Opierając się wcześniej na podanych przez niego informacjach, poczyniłam błędne obliczenia, z których wynikało, że w Archiwum Państwowym we Wrocławiu znajduje się

choć sam termin „proboszcz” wywodzi się od staroczeskiego słowa „probošt” oraz niemieckiego „Propst”, czyli określeń oznaczających prepozyta (przełożonego kapituły)⁷¹, to jednak współcześnie ma on wymowę bliskoznaczną do słowa „pleban”⁷². W takim też znaczeniu posługuję się nim w niniejszej pracy.

W katalogu znalazły się również dwie pieczęcie kościołów pw. św. Piotra w Legnicy oraz św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, których legendy wymieniają jedynie wezwania oraz miejscowości parafii, nie odnosząc się w ogóle do ich dysponentów⁷³. Nie są to zatem sigilla osobiste plebanów, lecz reprezentowanych przez nich instytucji (parafii), które – choć wprowadzone w metropolii gnieźnieńskiej już przez synod łęczycki (o czym niżej) – na szerszą skalę rozpowszechniły się dopiero po soborze trydenckim (1545–1563)⁷⁴, po którym nakazano proboszczom prowadzenie kancelarii parafialnych⁷⁵. Jednak z uwagi na to, iż w badanym okresie stanowią one wyjątki na tle kościelnego materiału sfragistycznego, zdecydowałam się włączyć je do bazy źródłowej pracy. Za tą decyzją przemawia także fakt, że w praktyce posługiwali się nimi właśnie plebani.

W inwentarzu nie ujęto natomiast sigillów należących do innych osób i tylko jednorazowo wykorzystanych przez proboszczów. Mowa tutaj o zjawisku użycia pieczęci cudzej, kiedy dysponent nieposiadający własnego stempla w momencie uwierzytelniania dokumentu zwraca się z prośbą o jego użyczenie do innej osoby⁷⁶. Występuje ono przykładowo na znanym wyłącznie z rejestru dyplomie Fryderyka, plebana w Wiązowie, z 1300 r.⁷⁷, który w imieniu wystawcy opieczętował wikariusz Benedykt⁷⁸.

aż sześć pieczęci plebanów z okresu do 1250 r.: J.R. Sobel, *Pieczęcie proboszczów...*, s. 32, przyp. 12. W rzeczywistości przechowywany jest w nim tylko jeden taki zabytek z pierwszej połowy XIII w., należący do Henryka, proboszcza we Wleniu (katalog, nr 58). W podobny sposób błędnie zidentyfikowali prepozytów jako zwierzchników parafii m.in. M. Gumowski, *Pieczęcie śląskie...*, s. 317; A. Fudalej, *op. cit.*, s. 53-55.

⁷¹ A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 437; W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, s. 483.

⁷² *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych* PWN, red. M. Bańko, Warszawa 2005, s. 544, 602.

⁷³ Zob. katalog, nry 16, 62.

⁷⁴ *Sfragistyka*, s. 217; M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych...*, cz. 1, s. 123; A. Karpacz, *op. cit.*, s. 185-186.

⁷⁵ R.R. Kufel, *op. cit.*, s. 33; H.E. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, wyd. 2, red. T. Moskał, A.K. Sitnik, Kalwaria Zebrzydowska 2019, s. 386.

⁷⁶ *Vocabularium...*, s. 151.

⁷⁷ *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 7: *Regesten zur schlesischen Geschichte*, Tl. 3: *bis zum Jahre 1300*, Hrsg. C. Grünhagen, Breslau 1886, nr 2581.

⁷⁸ P. Pfotenhauer, *Die schlesischen Siegel...*, s. 19 i tabl. 13, nr 100. Odlew pieczęci zob. Zakład Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (dalej: ZNPH UJ), sygn. 1034.

Początki pieczęci proboszczów na ziemiach polskich sięgają XIII w. Ich posiadanie nakazywało duchownym ustawodawstwo kościelne. Po raz pierwszy zarządzenie takie wydał legat papieski Jakub w 1248 r., a po nim synod w Łęczycy w 1257 r., dodając, aby umieszczali na swych stemplach nazwy powierzonych sobie kościołów⁷⁹. Polecenie to powtarzało również wielu arcybiskupów, jak: Pełka w 1258 r., Bodzanta w 1387 r. czy Mikołaj Trąba w 1420 r., a także biskupi Nankier w 1320 r. w diecezji krakowskiej oraz Mikołaj Kurowski w 1402 r. we wrocławskiej⁸⁰. Wymienione statuty zobowiązywały plebanów do opieczętowywania i odsyłania otrzymywanych dokumentów na znak zapoznania się z ich treścią i wykonania zawartych w nich postanowień, nakładając niejednokrotnie kary za ich złamanie⁸¹. Mamy tu zatem do czynienia z jeszcze jedną funkcją pieczęci (obok wspomnianych już trzech podstawowych wskazanych przez autorów podręcznika z 1960 r. oraz wtórnej do nich informacyjnej lub propagandowej), nieodnotowywaną dotąd w literaturze przedmiotu, a mianowicie poświadczeniową. Jak słusznie zauważa Tomasz Jurek, wspomniany wyżej nakaz synodu łęczyckiego wskazuje, że okólniki takie musiały funkcjonować już od około połowy XIII stulecia (najstarsze przykłady takich pism ze Śląska pochodzą z XIV w.)⁸². Tak częste ponawianie nakazów posiadania własnych pieczęci przez proboszczów na przestrzeni ponad 150 lat

⁷⁹ „Item statuimus, ut omnes ecclesiarum rectores teneantur habere sigilla sub nomine ecclesiarum suarum, ut litteras que ad eos dirigentur restituant sigillatas” – *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, Poznań 1877, nr 361.

⁸⁰ *Sfragistyka*, s. 209, 215; M. Gumowski, *Handbuch...*, s. 70, 77; J. Pakulski, *Średniowieczne pieczęcie pralatów...*, s. 194-195; idem, *Pieczęcie instytucji...*, s. 152-153; A. Karpacz, *op. cit.*, s. 185-186.

⁸¹ Zob. statuty biskupa Nankiera („Cum prelatorum sentencie et mandata, si execucioni efficaciter non mandentur, ludibrio fieri videantur, statuimus: quod rectores ecclesiarum, ut hij, quibus execucio fuerit delegata, sentencias et mandata suorum prelatorum absque subterfugio exequantur; sigillo proprio, quod eos habere petimus, ut de execucione facta plena fides habeatur, literas, que ipsis directe fuerint, munientes. Contra facientes pena unius marce argenti multantes, sine remissione qualibet persolvenda” – *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. 4, red. U. Heymann, Kraków 1875, s. 24) oraz Mikołaja Kurowskiego („Item omnes plebani et beneficiati habeant sua signa, sub poena synodali, propter executoria, infra mensem, et se subscribant, diem et horam apponendo, quando mandatum recipiunt et qualiter sint mandatum executi” – *Statuta synodalia Dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, red. Z. Chodyński, Warszawa 1890, s. 7).

⁸² T. Jurek, *Rozwój dokumentu polskiego w XIII wieku*, [w:] *Dyplomatyka staropolska*, red. idem, Warszawa 2015, s. 129 i przyp. 189. Uwierzytelniającym wspomniane okólniki śląskie sigillum przypisał on metrykę XIII-wieczną z uwagi na „niekiedy bardzo archaiczną, beznapisową postać”. Autopsja owych zabytków, przechowywanych obecnie w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, pozwala jednak wykluczyć tak wczesną datację ich powstania, o czym świadczą widoczne na nich, choć dziś już słabo czytelne, otokowe inskrypcje oraz wyobrażenia w postaci wizerunków

świadczy dowodnie, iż pomimo upływu czasu wielu z nich wciąż uchylało się od tego obowiązku. Niewątpliwie jednak zarządzenia te przyczyniły się do rozpowszechnienia (przynajmniej w pewnym stopniu) sigillów wśród tej grupy duchownych. Nie należy natomiast przypisywać temu ustawodawstwu roli katalizatora procesu rozpowszechniania się dokumentu⁸³.

Zakres terytorialny, z którego pochodzi inwentaryzowany materiał źródłowy, wyznaczają granice szeroko pojętego Śląska, obejmującego zarówno Dolny Śląsk (właściwy), Środkowy (Opolski) oraz Górny, jak również Śląsk Opawski i ziemię kłodzką. Taka delimitacja interesującego nas regionu znalazła ostatnio zastosowanie w innej publikacji sfragistycznej – poświęconej pieczęciom rycerstwa – autorstwa Marka L. Wójcika, który pod pojęciem Śląska rozumie „krajną rozciągającą się od Łużyc aż po przedpola Krakowa, wciśniętą między Wielkopolskę a ziemię czeską i morawską”⁸⁴. Za włączeniem do rozważań Hrabstwa Kłodzkiego, pomimo jego odrębności regionalnej, przemawiają ściśle związki jego mieszkańców z ziemiami Śląska właściwego w okresie średniowiecza. Krajinę tę uwzględnili w swoich studiach nad Śląskiem także m.in. Tomasz Jurek i Stanisław Jujeczka⁸⁵. Z punktu widzenia administracji kościelnej tak wytyczony zakres terytorialny wykracza poza obręb diecezji wrocławskiej, obejmując także części diecezji ołomunieckiej oraz lubuskiej. Pozwala on jednak uwzględnić w podstawie źródłowej większą liczbę zabytków, co – przy dość znacznych deficytach w tym zakresie (o czym niżej) – niewątpliwie stwarza korzystniejszy punkt wyjścia do dalszych studiów nad tym działem sfragistyki w przyszłości.

Pewnych trudności przysparzać może zdefiniowanie terminu „pleban śląski”. Rodzi się bowiem pytanie, czy należy pod nim rozumieć duchownego posługującego w tym regionie, czy też jedynie wywodzącego się z niego, a realizującego swą kościelną karierę w innych stronach. Używając tego określenia w katalogowych rozważaniach, mam na uwadze duszpasterza opiekującego się parafią położoną w nakreślonych wyżej granicach bez względu na terytorium jego pochodzenia⁸⁶. Nie interesują mnie natomiast urodzeni na Śląsku plebani,

świętych patronów, motywów heraldycznych czy emblematów zakonnych (zob. katalog, nry 2, 22, 37, 60, 62, 69, 70).

⁸³ W. Semkowicz, *Uwagi o początkach dokumentu polskiego*, Lwów 1935, s. 19-20.

⁸⁴ M.L. Wójcik, *Pieczęcie rycerstwa...*, t. 1, s. 28.

⁸⁵ T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1996 (Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, t. 54), s. 8-9; S. Jujeczka, *Duchowni średniowiecznej Legnicy. Studium prozopograficzne*, Legnica 2006, s. 58.

⁸⁶ Przykładowo o posługującym we Wleniu proboszczu Henryku (katalog, nr 58) wiadomo, że pochodził z Bawarii; B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006, s. 157-158; M. Goliński,

którzy następnie wywędrowali do innych ziem. Z tego powodu postuluję przy określaniu miejscowości parafialnej proboszcza stosowanie formuły „proboszcz w [nazwa miejscowości]”, nie zaś „proboszcz z [nazwa miejscowości]”, gdyż ta druga może mylnie sugerować, iż chodzi o miejsce, z którego on pochodził.

Początek zakresu chronologicznego katalogu nie budzi wątpliwości. Wyznacza go rok 1228, z którego zachował się najstarszy znany obecnie odcisk pieczęci plebańskiej, należący do wleńskiego duchownego Henryka⁸⁷. Kilku słów komentarza wymaga natomiast data końcowa studiów, które zamykam na roku 1419 włącznie. Cezura ta otwiera wszak okres wyniszczających walk, jakie przetoczyły się przez Śląsk w XV stuleciu, spowodowanych wprawdzie wprawdzie husycką, a następnie konfliktem o władzę pomiędzy Maciejem Korwinem a Jerzym z Podiebradów⁸⁸. Szczególnie dotkliwe piętno wydarzenia te odcisnęły na losach diecezji wrocławskiej, przynosząc poważne problemy gospodarcze. Destabilizacji uległa także jej sieć parafialna, a wielu duchownych utraciło materialne podstawy swego bytu⁸⁹. Wybór tej daty wydaje się zatem jak najbardziej uzasadniony w przypadku studiów nad historią średniowiecznego Kościoła śląskiego, których dotyczy niniejsza praca. W badaniach sfragistycznych przyjął ją również – choć z innych względów – Marek L. Wójcik, we wspomnianej już publikacji o pieczęciach rycerstwa śląskiego⁹⁰.

Na prezentowany katalog składają się, odnalezione w możliwie jak najpełniejszej liczbie, zachowane odciski pieczęci proboszczów. W poszukiwaniu

Dzieje zamku Wleń, [w:] *Wleński mikroregion osadniczy w X-XVIII wieku. Przemiany krajobrazu kulturowego*, red. J. Piekałski, Wrocław 2017, s. 35.

⁸⁷ Katalog, nr 58.

⁸⁸ K. Dola, *Dzieje Kościoła na Śląsku*, cz. 1: *Średniowiecze*, Opole 1996 (Z dziejów kultury chrześcijańskiej na Śląsku, nr 9), s. 113-114; R. Żerelik, *Dzieje Śląska do 1526 roku*, [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czaplinski, Wrocław 2002 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 2364), s. 94-100; W. Korta, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003, s. 173-177, 183-185; J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 1: *Średniowiecze*, cz. 3: *1417–1520*, Warszawa 2005, s. 91-96; W. Mrozowicz, *Dolny Śląsk w latach 1327–1526*, [w:] *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, red. W. Wrzesiński, Wrocław 2006 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 2880), s. 114-123; M. Čapský, *Górny Śląsk w okresie późnego średniowiecza (1327–1526)*, [w:] *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, Gliwice 2011, s. 128-134.

⁸⁹ W. Urban, *Studia nad dziejami wrocławskiej diecezji w pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław 1959, s. 150-151, 156; K. Dola, *Problemy kościelno-duszpasterskie w diecezji wrocławskiej w XV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 41 (1986), 4, s. 518; J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, t. 1, cz. 3, s. 96-99. O znaczeniu rabunków w wojnach husyckich zob. J. Nikodem, *Spojrzenie na wojny husyckie z perspektywy ludzi i społeczeństwa*, [w:] *Wojny i konflikty w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska. Aspekty społeczne i kulturowe*, red. A. Barciak, Katowice–Zabrze 2020 (Kultura Europy Środkowej, t. 23), s. 31-42.

⁹⁰ M.L. Wójcik, *Pieczęcie rycerstwa...*, t. 1, s. 24.

ich bardzo pomocne okazały się liczne wydawnictwa w postaci kodeksów dyplomatycznych i regestów dokumentów oraz katalogów pieczęci i ich kopii przechowywanych w poszczególnych instytucjach⁹¹. Zdecydowanie najwięcej odcisków posiada w swoim zasobie Archiwum Państwowe we Wrocławiu, choć należy zaznaczyć, że znajdują się one wyłącznie w jego ośrodku centralnym, brak ich natomiast w oddziałach terenowych w Bolesławcu, Jeleniej Górze, Kamieńcu Ząbkowickim i Legnicy. Pojedyncze zabytki odnalazłam również w Archiwach Państwowych w Bydgoszczy, Opolu oraz – będącym oddziałem Archiwum Państwowego w Katowicach – Raciborzu. Liczne sigilla plebańskie przechowują w swoich zbiorach archiwa kościelne, przede wszystkim Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu. Jedną interesującą mnie pieczęć posiada

⁹¹ *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 1: *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz bis zum Jahre 1400*, Hrsg. F. Volkm er, W. Hohaus, Habelschwerdt 1883; Bd. 2: *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500*, Hrsg. eide m, Habelschwerdt 1888; *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 7: *Regesten zur schlesischen Geschichte...*, Tl. 1; Bd. 7, Tl. 2: *bis zum Jahre 1280*, Hrsg. C. Grünhagen, Breslau 1875; Bd. 7, Tl. 3: *bis zum Jahre 1300...*; Bd. 16: *1301–1315*, Hrsg. idem, K. Wutke, Breslau 1892; Bd. 18: *1316–1326*, Hrsg. eide m, Breslau 1898; Bd. 22: *1327–1333*, Hrsg. eide m, Breslau 1903; Bd. 29: *1334–1337*, Hrsg. K. Wutke, E. Randt, H. Bellé, Breslau 1923; Bd. 30: *1338–1342*, Hrsg. K. Wutke, E. Randt, Breslau 1930; *Katalog dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Wrocławiu*, cz. 1: *Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi*, oprac. W. Urban, Rzym 1970; idem, *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, Warszawa 1970; idem, *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego”, 2 (1970), s. 285–421; idem, *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu (II)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 3 (1973), s. 273–374; idem, *Wykaz regestów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu (III)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 4 (1974), s. 227–277; idem, *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu (IV)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 5 (1976), s. 317–361; idem, *Wykaz regestów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 6 (1978), s. 323–351; *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 1, Hrsg. H. Appelt, Wien–Köln–Graz 1971; Bd. 2, Hrsg. W. Irgang, Wien–Köln–Graz 1977; Bd. 3, Hrsg. idem, Köln–Wien 1984; Bd. 4, Hrsg. idem, Köln–Wien 1988; Bd. 5, Hrsg. idem, Köln–Weimar–Wien 1993; Bd. 6, Hrsg. idem, D. Schadewaldt, Köln–Weimar–Wien 1998; W. Fabijański, *Odlenny metalowe pieczęci...*; idem, *Pieczęcie papierowe z podkładem...*; *Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku*, t. 1: *do 1400 roku*, red. A. Barciak, K. Müller, Wrocław–Opawa 2004; t. 2: *1401–1450*, red. eadem, Opawa–Opole–Katowice 2011; M. Hlebionek, *Katalog pieczęci...*; M.L. Wójcik, *Kolekja odlonów średniowiecznych pieczęci śląskich Franza Paula von Smitmera w zbiorach Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wiedniu*, [w:] *Historicae viae. Studia dedykowane Profesorowi Lechowi A. Tyszkiewiczowi z okazji 55-lecia pracy naukowej*, red. M. Goliński, S. Rosik, Wrocław 2012 (*Scripta Historica Medievalia*, t. 1), s. 63–88; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów joannickich przechowywanych w Narodonym Archiwum w Pradze*, Wrocław 2012; idem, *Katalog średniowiecznych dokumentów...*; Internetowy katalog dokumentów Národního archivu w Pradze, [on-line:] <http://monasterium.net:8181/mom/CZ-NA/archive> – 2 V 2022; Internetowy katalog dokumentów Hauptstaatsarchiv w Dreźnie, [on-line:] <https://archiv.sachsen.de/archiv/bestand.jsp?oid=01.01&bestandid=10001> – 19 VIII 2022.

także Archiwum Parafii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kłodzku. Kwerendy prowadziłam również w archiwach w Republice Czeskiej, spośród których najwięcej odcisków stempli śląskich proboszczów przechowuje Národní archiv w Pradze w zespole Maltézští rytíři – české velkopřevorství, będącym depozytem Czeskiego Wielkiego Przeoratu Suwerennego Zakonu Maltańskiego. Nie ma ich zaś w zespole Archiv České koruny. Jeden artefakt odnalazłam w Státním okresním archivu w Opawie. Negatywny wynik kwerendy przyniosły natomiast eksploracje zbiorów Archiwów Archidiecezjalnych w Gnieźnie i Poznaniu, Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu⁹² oraz Hauptstaatsarchiv w Dreźnie. Ze względu na ograniczone możliwości finansowe nie przeprowadziłam poszukiwań w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie. Oprócz zgromadzonych w wymienionych archiwach pieczęci katalog uzupełniłam również o wykaz gipsowych odlewów niektórych odcisków (kopii sporządzonych innymi metodami, np. wcierek, nie odnaleziono). Są one przechowywane w Muzeum Narodowym we Wrocławiu, Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz w Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu w kolekcji sfragistycznej Franza Paula von Smitmera⁹³. Do naszych czasów nie zachował się niestety żaden tłok pieczęci plebańskiej ze Śląska (wzmiankowany wyżej typariusz z Giebla nie mieści się w interesującym nas zakresie terytorialnym). Wspomniany natomiast w przedwojennym artykule Helene Krahrmer typariusz Piotra, rzekomego proboszcza w Prusinowicach (niem. Waltdorf)⁹⁴, po którym pozostały wyłącznie XIX-wieczne kopie w postaci odcisku w czerwonym laku⁹⁵ oraz gipsowego odlewu⁹⁶, nie należał w istocie do zarządcy parafii⁹⁷.

Rezultatem opisanych kwerend jest odnalezienie w sumie 77 pieczęci. Liczba ta pozwala już, jak sądzę, na sformułowanie syntetycznych wniosków

⁹² W. Fabijański, *Odlewy metalowe pieczęci...*, nry 159, 160, wymienia odlewy metalowe pieczęci dwóch duchownych przechowywanych w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Niestety, kopie te uwieczniły odciski w bardzo złym stanie zachowania, z których nawet przy wykorzystaniu mikroskopu da się odczytać jedynie pojedyncze majuskuły. Z tego powodu nie sposób orzec, czy należały one do plebanów czy też do przedstawicieli innych grup duchownych.

⁹³ Na jej temat zob. M.L. Wójcik, *Kolekcja odlewów...*

⁹⁴ H. Krahrmer, *op. cit.*, s. 21.

⁹⁵ Muzeum Narodowe we Wrocławiu, sygn. S-X-3018/M.Śl.

⁹⁶ ZNPH UJ, sygn. 1030.

⁹⁷ A. Hryniewicz, *Wrocławska kolekcja rzytych tłoków pieczętnych, historia jej powstania i rozwoju oraz straty wojenne*, „Roczniki Sztuki Śląskiej”, 27 (2018), s. 245, poz. 20.

w zakresie średniowiecznej śląskiej sfragistyki plebańskiej, gdyż obejmuje możliwie całość zachowanego materiału. Nie może być ona jednak uznana za reprezentatywną, ponieważ okazuje się nieproporcjonalnie mała w stosunku do dynamiki rozwoju ówczesnej sieci parafialnej na Śląsku, a wraz z nią zwiększającej się liczby posługujących tam duchownych. U progu XIII stulecia na tę sieć składały się bowiem około 24 parafie, sto lat później – już 319. W kolejnych dziesięcioleciach przyrost ten jeszcze bardziej przybrał na sile, osiągając w 1325 r. liczbę 571 parafii, a w 1350 r. – co najmniej 771. Kolejne 282 placówki erygowano za pontyfikatu biskupa Przeclawa z Pogorzeli (1341–1376), a następne 16 – za Wacława legnickiego (1382–1417)⁹⁸. Dysproporcję tę tłumaczyć można przede wszystkim złym stanem zachowania interesującej nas dokumentacji. Opatrzony pieczęciami proboszczów, pozbawionymi waloru pieczęci autentycznych, pergaminy przechowywane były ze zdecydowanie mniejszą troskliwością aniżeli dyplomy książęce czy biskupie, których sigilla przetrwały w nieporównywalnie większej liczbie. Nie bez znaczenia dla wyjaśnienia tej kwestii pozostaje również fakt, iż plebani o wiele rzadziej w porównaniu z książętami i biskupami wystawiali własne dokumenty, zazwyczaj jedynie współpieczętowali dyplomy wystawiane przez tych ostatnich. Wreszcie pamiętać należy także o tym, iż wielu proboszczów nie wywiązywało się z obowiązku sprawienia sobie pieczęci, na co wskazywałoby notoryczne ponawianie nakładających je zarządzeń w ustawodawstwie kościelnym.

Zgromadzony w katalogu materiał sfragistyczny nie wyczerpuje oczywiście w pełni okresu średniowiecznego. Wszak nierozpoznane pozostają nadal śląskie pieczęcie plebanów z okresu pomiędzy 1419 a 1526 r., będącym umowną cezurą pomiędzy średniowieczem a epoką nowożytną w historii Śląska. Niewątpliwie warte uwagi są również sfragistyka pozostałych grup niższego kleru (wikariuszy, altarystów, hebdomadariuszy i in.) czy też zjawisko wypiekania pieczęci plebańskich przez parafialne w XVI-XVII w. Z uwagi jednak na ogromny przyrost liczby źródeł (w tym pieczęci) w XV w. ich kompleksowa inwentaryzacja wiązałaby się jeszcze z wieloletnimi poszukiwaniami archiwalnymi, wymagającymi dużego wsparcia finansowego. Ograniczenia te wpłynęły

⁹⁸ B. Panzram, *Geschichtliche Grundlagen der ältesten schlesischen Pfarrorganisation*, Breslau 1940, s. 35. Nieco inne dane zestawia K. Doła, *Dzieje Kościoła...*, s. 58, 137. Zob. też B. Kłoch, *Najstarsze parafie Górnego Śląska. Średniowieczna organizacja parafialna Górnego Śląska w diecezji wrocławskiej*, Racibórz [2008], s. 237-245 (rozwoj sieci parafialnej na Górnym Śląsku); D. Adamska, *Wieś – miasteczko – miasto. Średniowieczne osadnictwo w dorzeczu górnej i środkowej Olawy, Łomianki 2019*, s. 168-192 (rozwoj sieci parafialnej w archidiecezji strzelińskim).

na zamknięcie kwerend u progu wojen husyckich, co – jak wyżej wykazałam – wydaje się w zupełności uzasadnioną cezurą. Mam również pełną świadomość, iż nawet w tak wyznaczonych ramach chronologicznych, pomimo dołożonych wszelkich starań, nie do wszystkich artefaktów udało mi się dotrzeć. Już jednak zgromadzone w pracy 77 pieczęci dają, jak sądzę, dobry wgląd w średniowieczną śląską sfragistykę proboszczowską, stanowiąc tym samym wystarczającą podstawę źródłową dla dalszych studiów. Będą one miały swoją kontynuację w postaci przygotowywanej monografii tego działu sfragistyki, obejmującej nie tylko analizę ikonografii, epigrafiki oraz elementów formalnych omawianych sigillów, ale również związane z nimi zagadnienia prawne.

Układ prezentowanego katalogu oparty został na modelu zaproponowanym w latach 70. XX w. przez Kuczyńskiego⁹⁹, który pomimo upływu lat nie stracił na swej aktualności, o czym świadczy wykorzystywanie go nadal przez współczesnych wydawców źródeł sfragistycznych¹⁰⁰. W porównaniu z rozpowszechnionym w środowiskach archiwistów formularzem, wyszczególniającym osobno dane o tłoku oraz odcisniętych nim pieczęciach, pełniącym funkcję archiwalnej pomocy ewidencyjno-informacyjnej, wydaje się on bardziej adekwatny do prezentowanego materiału, rozproszonego w zasobach licznych polskich i czeskich archiwów¹⁰¹. Za wyborem takim przemawia również brak zachowanych oryginalnych tłoków należących do śląskich plebanów.

Zabytki uszeregowałam alfabetycznie według nazw miejscowości parafialnych, w których posługiwali ich właściciele. W przypadku Wrocławia, z którego odnaleziono sigilla proboszczów trzech kościołów (pw. św. Elżbiety, św. Marii Magdaleny oraz św. Maurycego), wydzieliłam również osobno artefakty z każdej z tych parafii. W ich obrębie zaś uporządkowałam pieczęcie w kolejności chronologicznej, podając daty ich użytkowania, ze wskazaniem imion (a jeśli to możliwe – także rodowych nazwisk lub predykatów) dysponentów. Jeśli pleban pieczętował się więcej niż jednym stemplem, wyodrębniałam również ich poszczególne typy, opatrując je kolejnymi literami alfabetu (A, B). Dalszy opis, zawierający szczegółowe informacje na temat każdego sigillum, składa się z następujących pozycji:

⁹⁹ S.K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt...*, s. 249-253.

¹⁰⁰ Zob. m.in. Z. Piech, *Ikonaografia pieczęci Piastów...*, s. 199-200; T. Kaluski, *Pieczęcie cechów...*, s. 115-117; idem, *Od przedstawień...*, s. 177-178; I. Matejko-Peterka, *Książęta, pieczęcie i władza...*, s. 97-98; M.L. Wójcik, *Pieczęcie rycerstwa...*, t. 1, s. 35-37.

¹⁰¹ J.R. Sobel, *Z badań nad średniowiecznymi pieczęciami...*, s. 329-331.

1. Wykaz sygnatur zachowanych oryginalnych odcisków. W przypadku kilku oryginałów gwiazdką (*) oznaczyłam oryginał, którego fotografię zamieszczono w katalogu.
2. Wykaz kopii pieczęci w postaci odlewów.
3. Treść legendy przytaczana zgodnie z najnowszymi wytycznymi transkrybowania inskrypcji napieczętych (z tą różnicą, iż za pomocą wielkich i małych liter dokonałam rozróżnienia majuskuł i minuskuł, pozostałam znaki skrótów brachygraficznych, a także pominęłam opis zewnętrznej linii otokowej pieczęci)¹⁰² oraz rodzaj pisma epigraficznego, którym została wykonana.
4. Opis wyobrażenia napieczętego (oparty na zasadach opisu heraldycznego).
5. Typ pieczęci określony zgodnie z zaproponowaną przeze mnie typologią sigillów plebańskich¹⁰³.
6. Kształt i wymiary pieczęci wyrażone w mm (rozmiar pieczęci w miejscu ukruszeń materiału pieczętnego w krańcach pieczęci rekonstruowano, porównując z długością zachowanych krańców).

¹⁰² *Zasady transkrypcji inskrypcji napieczętych*, [w:] *Opracowanie materiałów sfragistycznych...*, s. 159-163.

¹⁰³ Wspomniane już zaniedbania na polu sfragistyki kościelnej sprawiły, iż do tej pory pieczęcie proboszczów – jeżeli w ogóle pojawiały się w publikowanych klasyfikacjach – wyodrębniane były tylko jako jeden wspólny typ. Przeprowadzona kwerenda ujawniła jednak znaczną różnorodność tych zabytków, co skłania do opracowania osobnej typologii dla tego działu sfragistyki. Proponowana przeze mnie klasyfikacja sigillów plebanów, oparta na kryterium ikonograficznym, obejmuje trzy typy pieczęci: ze znakami osobistymi dysponentów, ze znakami zakonnymi oraz z motywami hagiograficznymi. Do pierwszego z nich włączyć należy zabytki eksponujące wyobrażenia heraldyczne, zarówno w postaci herbu, jak i samego godła położonego bezpośrednio w polu pieczęci. Wprawdzie zazwyczaj nie były one wyłącznymi symbolami pojedynczych osób, lecz całych rodów, jednak w odróżnieniu choćby od wizerunków świętych wiązały się bezpośrednio z tożsamością ich właścicieli, co pozwala zaliczyć je do znaków osobistych. Grupa ta obejmuje także pieczęcie ukazujące monogramy oraz inicjały. Na drugi typ składają się sigilla ze znakami zakonów, z którymi w jakiś sposób związani byli ich dysponenti (choć niekoniecznie na zasadzie przynależności). Do ostatniego typu pieczęci z motywami hagiograficznymi zaliczyłam zabytki eksponujące wizerunki licznych świętych (najczęściej Matki Bożej), ukazywanych często w towarzystwie adorantów, ale również prezentujące same symbole i atrybuty świętych bądź motywy chrystologiczne. Do grupy tej należą także sigilla przedstawiające sceny biblijne. Ze względu na występujące niejednokrotnie obok postaci świętych znaki osobiste i zakonne w typie tym wyodrębnić można ponadto dwa podtypy: pieczęci z postacią świętego i znakiem osobistym dysponenta oraz pieczęci z postacią świętego i znakiem zakonnym. Wreszcie obok trzech sygnalizowanych grup wyróżnić należy jeszcze czwartą kategorię, określoną przeze mnie jako „inne”, w której znalazłyby się artefakty niespełniające kryteriów przynależności do żadnej z wymienionych. Proponowaną typologię szerzej opisuję w artykule: J.R. Sobel, *Z badań nad średniowiecznymi pieczęciami...*, s. 324-329. Klasyfikacja ta zostanie również szeroko omówiona w przygotowywanej monografii sfragistyki proboszczowskiej.

7. Barwa wosku.
8. Sposób przywieszenia pieczęci do dokumentu.
9. Informacje o wgłębieniach na odwrociu pieczęci.
10. Formuły koroboracyjne (jeśli pieczęć zachowała się przy więcej niż jednym dyplomie, wówczas w nawiasach podano sygnatury oraz daty dokumentów, z których pochodzą)¹⁰⁴.
11. Publikowane reprodukcje pieczęci.
12. Publikowane opisy pieczęci lub prace, w których jest ona wzmiankowana.
13. Uwagi.

Opis każdej pieczęci opatrzyłam fotografią najlepiej zachowanego egzemplarza, oznaczając poniżej osobę lub instytucję, która wykonała zdjęcie (jeśli nie była nią autorka niniejszej pracy, której nazwisko pomijano). Katalog poprzedza wykaz miejscowości parafialnych i posługujących w nich plebanów, będących dysponentami zinwentaryzowanych w nim sigillów z przypisanymi im numerami odsyłającymi do odpowiednich pozycji w katalogu.

*
* *

Poszukiwania śląskich pieczęci plebańskich i prace nad ich katalogiem przyszło prowadzić mi w niepewnych czasach pandemii i związanych z nią trudności. Ukończenie ich nie byłoby możliwe, gdyby nie wsparcie wielu życzliwych mi Osób, którym w tym miejscu pragnę z serca podziękować. Przede wszystkim głęboko wdzięczna pozostaję mojemu drogiemu Mistrzowi i Promotorowi dr. hab. prof. UW r Markowi L. Wójcikowi, który z niezmienną cierpliwością prowadził mnie przez kolejne etapy badań, nie szczędząc mi przy tym cennych rad i wskazówek. To Jemu właśnie zawdzięczam pasję do nauk pomocniczych historii, którą zaszczerpił we mnie już na samym początku studiów. Wyrazy wdzięczności za życzliwość i wsparcie w prowadzonych badaniach kieruję również w stronę prof. dr. hab. Rościśława Żerelika. Szczególnie wdzięczna pozostaję Recenzentom niniejszej pracy, dr. hab. prof. UMK Marcinowi Hlebionkowi oraz prof. dr. hab. Pawłowi Stróżykowi. Podziękowania za ważne konsultacje chciałabym złożyć na ręce dr. hab. prof. UJ Zenona Piecha.

¹⁰⁴ Przytaczane zgodnie z zasadami edycji opisanymi w publikacji: J. Tandecki, K. Kopiński, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014, s. 138-139.

Za nieocenioną pomoc w dotarciu do interesujących mnie zabytków oraz w ich identyfikacji dziękuję prof. PhDr. Irenie Korbelařovej Dr., dr. hab. Wojciechowi Kucharskiemu, dr. Karłowi Müllerowi, ks. mgr. Markowi Kruszewskiemu, o. mgr. Robertowi Jerzemu Molowi SJ, mgr Edycie Łaborewicz oraz mgr. Arturowi Hryniewiczowi. Szczególne podziękowania pragnę złożyć moim kochanym Rodzicom i Dziadkom, których troska, cierpliwość i wyrozumiałość pozwalały mi nie poddawać się w chwilach zwątpienia i przewycięzać kryzysy. Aleksandrze Rusiniak dziękuję serdecznie za przyjaźń, która w trudnych momentach zawsze podnosi na duchu.

Pracę poświęcam pamięci mojego Kuzyna śp. Marcina Czaplińskiego.

Wratislaviae, VI Kalendas Ianuarii anno Domini MMXXIII

INDEKS PIECZĘCI

Biała Nyska

Konrad nr 1

Bierutów

NN nr 2

Bolesławice

Jan nr 3

Brzezimierz

NN nr 4

Gajków

Piotr nr 5

Głubczyce

Mikołaj Birkner nr 6

Głuchołazy

Rudolf nr 7

Jaksonów

Jakub nr 8

Karczyn

NN nr 9

Kąty

Teodor nr 10

Kluczbork

NN nr 11

Henryk i Jan nr 12

Koźuchów

Arnold nr 13

Jenchinus Lessot nr 14

Piotr Gunczelini nr 15

Legnica

NN nr 16

Leśnica

Jan z Głogowa nr 17

Lipniki	
Arnold	nr 18
Lubanice	
NN	nr 19
Lubomierz	
Jan von Pantenaw	nr 20
Lwówek Śląski	
Mikołaj von Queppel	nr 21
Minkowice	
NN	nr 22
Nowa Wieś	
NN	nr 23
Nowy Kościół	
Bertold	nr 24
Nysa	
Stefan (typ A)	nr 25
Stefan (typ B)	nr 26
Jan z Raciborza	nr 27
Oleśnica	
Maciej	nr 28
Olszyniec	
Krystian von Rotenburg	nr 29
Oława	
NN	nr 30
Opawa	
Michał	nr 31
Osina Wielka	
Marcin	nr 32
Otmuchów	
Wojśław	nr 33
Mikołaj de Lemberg	nr 34
Paczków	
Henryk	nr 35
Przedborowa	
Konrad	nr 36
Rokitnica	
Stanisław	nr 37

Samborowice	
Świętobor	nr 38
Siedlce k. Oławy	
Jan	nr 39
Stara Wieś	
NN	nr 40
Stary Henryków	
Andrzej	nr 41
Strzegom	
Albert	nr 42
Strzelin	
Tomasz (typ A)	nr 43
Tomasz (typ B)	nr 44
Studnica	
Herman von Sulz	nr 45
Świdnica	
Jakub Engilgeri (typ A)	nr 46
Jakub Engilgeri (typ B)	nr 47
Jan von Kolmas	nr 48
Hieronim von Probisthain	nr 49
Topola	
Teodoryk	nr 50
Trzebnica	
Paweł Fulschussil	nr 51
NN	nr 52
Turów k. Wrocławia	
Konrad (typ A)	nr 53
Konrad (typ B)	nr 54
Paweł z Koźła	nr 55
Uskorz Wielki	
Tomasz	nr 56
Węgry	
Jan	nr 57
Wiązów	
Andrzej	nr 58
Wińsko	
Mikołaj von Senitz	nr 59

Witowice

Piotr nr 60

Wleń

Henryk nr 61

Wołów

NN nr 62

Wrocław – kościół pw. św. Elżbiety

Rychwin (typ A) nr 63

Rychwin, NN? (typ B) nr 64

Jan de Hassia nr 65

Wrocław – kościół pw. św. Marii Magdaleny

NN nr 66

Wrocław – kościół pw. św. Maurycego

Jan nr 67

Ząbkowice

Krystian nr 68

Jakub nr 69

Ziębice

Jan I nr 70

Zachariasz nr 71

Jan II nr 72

Złotoryja

Konrad Hako nr 73

Parafia niezidentyfikowana nr I

NN nr 74

Parafia niezidentyfikowana nr II

Piotr nr 75

Parafia niezidentyfikowana nr III

NN nr 76

Parafia niezidentyfikowana nr IV

Paweł nr 77

SKRÓTY RZECZOWE

- AAd. Wr. – Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu
AmG – Akta miasta Głubczyc
AmOp. – Archiv města Opava
AmRac. – Akta miasta Raciborza
AP Byd. – Archiwum Państwowe w Bydgoszczy
AP Op. – Archiwum Państwowe w Opolu
AP Rac. – Archiwum Państwowe w Raciborzu (oddział Archiwum Państwowego w Katowicach)
AP Wr. – Archiwum Państwowe we Wrocławiu
APar. Kł. – Archiwum Parafii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kłodzku
DmWr. – Dokumenty miasta Wrocławia
HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv
inv.č. – inventární číslo
MN Wr. – Muzeum Narodowe we Wrocławiu
NA Praha – Národní archiv v Praze
NN – osoba nieznana z imienia i nazwiska
ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv in Wien
Rep. – Repertorium
ŘM – Maltézští rytíři – české velkopřevorství
s.d. – sine die
sign. – signatura
Smitmer – Smitmerische Siegel[abguß]sammlung
SOkA Opava – Státní okresní archiv v Opavě
sygn. – sygnatura
zag. – zaginiony
ZNPH UJ – Zakład Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

ARCHIWALIA

AAd. WR.

Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 35a, A 35b, AA 68, C 8, C 15, C 17, CC 11, CC 18, CC 19, DD 58, F 18, F 22, GG 39, GG 69, KK 5, KK 6, KK 17, KK 18, M 41, R 53b, T 4, T 5, T 25, Y 1, YY 4, YY 9, YY 10.

Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 21 III 1318, 2 IX 1367, 29 XI 1382.

Dokumenty parafii miejskiej w Nysie, 31 VII 1298, 15 VII 1356.

Dokumenty parafii w Koźuchowie, 23 II 1311, 8 V 1394, 9 XII 1409.

Dokumenty parafii w Świdnicy, 28 III 1311, 26 VII 1403, 13 IV 1414, 19 I 1419.

AP BYD.

Akta klasztoru norbertanek w Strzelnie, sygn. 31.

AP OP.

Akta miasta Głubczyc, nr 13.

AP WR.

Dokumenty miasta Wrocławia, nr 557, 562.

Rep. 3, Księstwo Legnicko-Brzesko-Wołoskie, nr 410 (385), 423 (395).

Rep. 66, Fundacja św. Macieja we Wrocławiu, nr 43 (51), 71 (78), 87 (94), 128 (134), 234 (235), 251 (252), 256 (257), 258 (259), 274.

Rep. 67, Klasztor premonstratensów św. Wincentego we Wrocławiu, nr 314 (341), 379 (405), 380 (406), 381 (407a), 386 (411).

Rep. 71, Klasztor premonstratensek w Czarnowasach, nr 26 (28).

Rep. 76, Kolegiata Najświętszej Marii Panny w Głogowie, nr 71 (83).

- Rep. 83, Klasztor cystersów w Krzeszowie, nr 41 (60).
Rep. 84, Klasztor cystersów w Henrykowie, nr 97 (124).
Rep. 88, Klasztor cystersów w Kamieńcu Ząbkowickim, nr 13 (45),
48 (74a), 51 (76), 54 (79).
Rep. 91, Klasztor cystersów w Lubiążu, nr 32 (40), 208 (218), 257 (267),
340 (348), 346 (345).
Rep. 102, Kolegiata w Nysie i Otmuchowie, nr 6, 31, 37, 60, 70, 302.
Rep. 103, Klasztor krzyżowców Bożego Grobu w Nysie, nr 21, 22.
Rep. 116, Klasztor kanoników regularnych w Żaganiu, nr 184 (183),
197 (196).
Rep. 123, Klasztor benedyktynek Najświętszej Marii Panny w Strzegomiu,
nr 46, 76.
Rep. 125, Klasztor cysterek w Trzebnicy, nr 132 (148), 142 (158),
263 (277), 266 (280), 181 (196).
Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 13.

APAR. KŁ.

Sygn. 123 (dawna sygn. A.8.l).

MN WR.

Sygn. S-X-2140/M.Śl.
Sygn. S-X-2151/M.Śl.
Sygn. S-X-2152/M.Śl.
Sygn. S-X-2154/M.Śl.
Sygn. S-X-3018/M.Śl.

NA PRAHA

Maltézští rytíři – české velkopřevorství, nr 152, 228, 229, 364, 788,
796, 1719, 1729, 1738.

ÖStA.

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Smitmerische Siegel[abguß]sammlung,
sygn. n171, n179.

SOKA OPAVA

Archiv města Opava, inv.č. 193, sign. IV/4.

ZNPB UJ

Odlew bez sygnatury (pieczęci Konrada, plebana w Białej Nyskiej).
Sygn. 1020, 1030, 1034.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

CDS

Bd. 10 *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 10: *Urkunden des Klosters Kamenz*, Hrsg. P. Pfothenhauer, Breslau 1881.

SR

- Bd. 7 *Regesten zur schlesischen Geschichte*, Tl. 1: *bis zum Jahre 1250*, Hrsg. Colmar Grünhagen, Breslau 1884.
Regesten zur schlesischen Geschichte, Tl. 2: *bis zum Jahre 1280*, Hrsg. Colmar Grünhagen, Breslau 1875.
Regesten zur schlesischen Geschichte, Tl. 3: *bis zum Jahre 1300*, Hrsg. Colmar Grünhagen, Breslau 1886.
- Bd. 10 *Urkunden des Klosters Kamenz*, Hrsg. Paul Pfothenhauer, Breslau 1881.
- Bd. 16 *Regesten zur schlesischen Geschichte. 1301–1315*, Hrsg. Colmar Grünhagen, Konrad Wutke, Breslau 1892.
- Bd. 18 *Regesten zur schlesischen Geschichte. 1316–1326*, Hrsg. Colmar Grünhagen, Konrad Wutke, Breslau 1898.
- Bd. 22 *Regesten zur schlesischen Geschichte. 1327–1333*, Hrsg. Colmar Grünhagen, Konrad Wutke, Breslau 1903.

STELMACH, ROMAN

- 1991 (oprac.) *Katalog dokumentów przechowywanych w archiwach państwowych Dolnego Śląska*, t. 2: *1301–1327*, Wrocław 1991.
- 2012 *Katalog śląskich dokumentów joannickich przechowywanych w Narodowym Archiwum w Pradze*, Wrocław 2012.
- 2014 *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Wrocław – Racibórz 2014.

UNTERLAUFF, MAX

- 1907 *Neisser Urkunden im Diözesanarchiv zu Breslau. Erster Teil*, „Bericht der wissenschaftlichen Gesellschaft »Philomathie« in Neisse”, 33 (1907), s. 78-112.

URBAN, WINCENTY

- 1959 *Studia nad dziejami wrocławskiej diecezji w pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław 1959.
- 1970 *Katalog dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, cz. 1: *Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi*, Roma 1970.
Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego”, 2 (1970), s. 285-421.
Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, Warszawa 1970.
- 1973 *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu (II)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 3 (1973), s. 273-374.
- 1974 *Wykaz regestów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu (III)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 4 (1974), s. 227-277.
- 1976 *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu (IV)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 5 (1976), s. 317-361.
- 1978 *Wykaz regestów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 6 (1978), s. 323-351.

VOLKMER, FRANZ / HOHAUS, WILHELM (HRSG.)

- 1883 *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz bis zum Jahre 1400*, Habelschwerdt 1883.
- 1888 *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Bd. 2: *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500*, Habelschwerdt 1888.

OPRACOWANIA

ADAMCZEWSKI, MAREK

- 2010 *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej*, cz. 1: *Pieczęcie władz kościelnych do połowy XX wieku*, Łódź 2010.
Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej, cz. 2: *Pieczęcie sądów szlacheckich do 1793 roku*, Łódź 2010.
Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej, cz. 3: *Pieczęcie władz miejskich do 1950 roku*, Zgierz 2010.

ADAMSKA, DAGMARA

2019 *Wieś – miasteczko – miasto. Średniowieczne osadnictwo w dorzeczu górnej i środkowej Oławy*, Łomianki 2019.

BARCIAK, ANTONI

2008 „*Litterati et laici*” w *Liber Albus Bractwa Literackiego Najświętszej Marii Panny w Raciborzu w średniowieczu*, [w:] *Hominem quaerere. Człowiek w źródle historycznym*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, Wrocław 2008 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 3080, Historia 177), s. 227-232.

BARTOŠOVÁ, BEATA

2022 *Pečeti farních úřadů okresu Uherské Hradiště*, Brno 2015, niepublikowana praca magisterska, [on-line:] https://is.muni.cz/th/q540z/Magisterska_diplomova_prace.pdf – 23 VII 2022.

BŁĄŻEJEWSKI, ARTUR / BYKOWSKI, KAROL

2016 *Turów. Szkic dziejów dolnośląskiej wsi*, Wrocław 2016.

BOBOWSKI, KAZIMIERZ

1989 *Dawne pieczęcie na Pomorzu Zachodnim. Zabytki prawa i kultury z epoki Gryfitów*, Szczecin 1989.

1995 *Podstawy bytu konwentu trzebnickiego*, [w:] *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska” Wrocław – Trzebnica 21-23 września 1993 roku*, red. M. Kaczmarek, M.L. Wójcik, Wrocław 1995 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 1720), s. 61-82.

BOLOM-KOTARI, MARTINA

2018 *Ecclesiastical Sigillography in the Czech Republic – Current Situation, Themes and Perspectives*, „Revista Portuguesa De História”, 49 (2018), s. 13-30, https://doi.org/10.14195/0870-4147_49_1.

BORYŚ, WIESŁAW

2005 *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.

BRÜCKNER, ALEKSANDER

1927 *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.

BÜNZ, ENNO

- 2007 *Spätmittelalterliche Pfarrei- und Pfarrersiegel*, [w:] *Das Siegel. Gebrauch und Bedeutung*, Hrsg. Gabriela Signori, Darmstadt 2007, s. 31-43.
- 2017 *Die mittelalterliche Pfarrei. Ausgewählte Studien zum 13.-16. Jahrhundert*, Tübingen 2017 (Spätmittelalter, Humanismus, Reformation, 96).

BÜNZ, ENNO / KUBÍN, PETR

- 2004 *Sigillum Petri plebani de Glathovia. Ein spätmittelalterliches Pfarrersiegel aus Klattau (Böhmen)*, „Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde”, 50 (2004), s. 35-45.

CHODYŃSKI, ZENON (RED.)

- 1890 *Statuta synodalia Dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, Warszawa 1890.

CHOJNACKA, KAZIMIERA

- 2004 *Opracowywanie pieczęci*, [w:] *Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, Poznań 2004, s. 94-113.

CRUSIUS, EBERHARD

- 1954 *Flucht und Heimkehr. Studie zur Ikonographie der mittelalterlichen Siegel mit 10 Abbildungen*, „Archivalische Zeitschrift”, 49 (1954), s. 65-72.

ČAPSKÝ MARTIN

- 2011 *Górny Śląsk w okresie późnego średniowiecza (1327–1526)*, [w:] *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, red. J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek, Gliwice 2011, s. 117-135.

DOLA, KAZIMIERZ

- 1983 *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność*, Lublin 1983.
- 1986 *Problemy kościelno-duszpasterskie w diecezji wrocławskiej w XV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 41 (1986), 4, s. 517-538.
- 1996 *Dzieje Kościoła na Śląsku, cz. 1: Średniowiecze*, Opole 1996 (Z dziejów kultury chrześcijańskiej na Śląsku, nr 9).

DRELICHARZ, WOJCIECH / PIECH, ZENON (RED.)

- 2011 *Pieczęcie herbowe – herby na pieczęciach*, Warszawa 2011 (II Krakowskie Kolokwium Heraldyczne).

DUDZIŃSKA, AGNIESZKA

- 2018 *Kościół parafialny świętych Stanisława i Wacława w Świdnicy i jego wspólnota wiernych do 1561 r.*, Wrocław 2018 [maszynopis rozprawy doktorskiej w Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego].

DYMMEL, PIOTR (RED.)

- 1998 *Pieczeńć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, Lublin 1998.

ENGEL, BERNHARD

- 1902 *Die mittelalterlichen Siegel der Fürsten, der Geistlichkeit und des polnischen Adels im Thorner Rathsarchive*, Danzig 1902.

EWALD, WILHELM

- 1914 *Siegelkunde*, München–Berlin 1914 [reprint: München–Wien 1972].

FABIJAŃSKI, WŁADYSŁAW

- 1980 *Dawne pieczęcie na Dolnym Śląsku*, Wrocław 1980.
1999 *Odlewy metalowe pieczęci w zbiorze sfragistycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (katalog)*, Wrocław 1999.
2009 *Pieczęcie papierowe z podkładem w zbiorze sfragistycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, Wrocław 2009.

FUDAŁEJ, ALEKSANDER

- 1973 *Pieczęcie księstw głogowskiego i żagańskiego*, Nowa Sól 1973.

GERLIC, HENRYK

- 2011 *Mansjonaria Męki Pańskiej w Kozuchowie*, [w:] *Kościół farny w Kozuchowie w świetle najnowszych badań. Materiały z konferencji naukowej*, [brak redakcji], Kozuchów 2011, s. 41-66.

GIEYSZTOR, ALEKSANDER

- 1948 *Zarys nauk pomocniczych historii*, t. 1, Warszawa 1948.

GLEJTEK, MIROSLAV

- 2013 *Stredoveká cirkevná pečat'. Prameň kresťanskej ikonografie*, Hradec Králové 2013.
2016 *Texty na stredovekých cirkevných pečatiach uhorskej proveniencie (11.-16. storočie)*, [w:] *Inskrypcje na pieczęciach. Treści, formy, funkcje*, red. P. Pokora,

M. Hlebionek, T. Kałuski, Poznań 2016 (Publikacje Instytutu Historii UAM, 125), s. 47-62.

GOLIŃSKI, MATEUSZ

2017 *Dzieje zamku Wleń*, [w:] *Wleński mikroregion osadniczy w X-XVIII wieku. Przemiany krajobrazu kulturowego*, red. J. Piekalski, Wrocław 2017, s. 35-42.

GOSMANN, MICHAEL

1948 *Ein Siegelstempel des Pfarrers Friedrich von Hüsten (um 1300) im Arnsberger Stadtarchiv*, „Jahrbuch Hochsauerlandkreis. Berichte, Erzählungen, Aufsätze, Gedichte”, 8 (1992), s. 37-39.

GÖRLICH, FRANZ XAVER

1853 *Geschichte der Stadt Strehlen in Preußisch-Schlesien*, Breslau 1853.

GRÜGER, HEINRICH

1995 *Der Konvent von Trebnitz (Trzebnica) bis zum Ende der habsburgischen Gegenreformation. Ein Überblick*, [w:] *Księga jadvizańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska” Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku*, red. M. Kaczmarek, M.L. Wójcik, Wrocław 1995 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 1720), s. 83-98.

GUMOWSKI, MARIAN

1936 *Pieczęcie śląskie do końca XIV w.*, [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 3, red. W. Semkowicz, Kraków 1936 [reprint: Kraków 2013], s. 247-440.

1966 *Handbuch der polnischen Siegelkunde*, Graz 1966.

GUMOWSKI, MARIAN / HAISIG, MARIAN / MIKUCKI, SYLWIUSZ (OPRAC.)

1960 *Sfragistyka*, Warszawa 1960.

GUT, AGNIESZKA / GUT, PAWEŁ (RED.)

2020 *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach. Wyniki prac zespołu naukowego powołanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych do przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych*, Warszawa 2020.

GUT, PAWEŁ / HLEBIONEK, MARCIN (RED.)

2020a *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach. Wyniki prac zespołu naukowego powołanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych do przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych*, Warszawa 2020.

2020b *Zasady transkrypcji inskrypcji napieczętej*, [w:] *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach. Wyniki prac zespołu naukowego powołanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych do przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych*, Warszawa 2020, s. 159-163.

GUT, PAWEŁ / HLEBIONEK, MARCIN / JANKOWSKA, JAGODA (RED.)

2023 *Pieczenie w archiwach, bibliotekach i muzeach. Charakterystyka zbiorów, metody opracowania, konserwacja*, Warszawa 2023.

H AISIG, MARIAN

1951 *Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach*, Wrocław 1951.

1959 *Osiągnięcia i postulaty w zakresie sfragistyki polskiej*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 4 (1959), s. 153-168.

HARVEY, PAUL DEAN ADSHEAD / MCGUINNESS, ANDREW

1996 *A Guide to British Medieval Seals*, London 1996.

H ERGENRÖTHER, JOSEPH / KAULEN, FRANZ (HRSG.)

1895 *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*, Bd. 9: *Kaaba bis Litanei*, Freiburg im Breisgau 1895.

H EŚ, ROBERT

2007 *Joannici na Śląsku w średniowieczu*, Kraków 2007.

H EYZMANN, UDALRYK (RED.)

1875 *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. 4, Kraków 1875.

HLEBIONEK, MARCIN

2011a *Pieczenie Piastów kujawskich*, Inowrocław 2011.

- 2011b *Pieczęć jako obiekt archiwalny. Wybrane problemy*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. 2: *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 303-320.
- 2011c *Problemy opisu materiałów sfragistycznych w polskich archiwach*, „Sfragističnij Šoričnik”, 1 (2011), s. 222-251.
- 2006 *W stronę Sigillum. Problemy opisu pieczęci w polskich archiwach*, „Archiwista Polski”, 44 (2006), 4, s. 9-26.
- 2012 *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, Warszawa 2012.
- 2020a (red.) *Pieczęcie królów i królowych polskich do 1572 r.*, Toruń 2020 (Katalog pieczęci Archiwum Państwowego w Toruniu, z. 1).
- 2020b (red.) *Sfragistyka w systemie nauk. Podstawowe pojęcia sfragistyczne*, [w:] *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach. Wyniki prac zespołu naukowego powołanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych do przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych*, red. P. Gut, Warszawa 2020, s. 15-18.
- 2022 (red.) *Pieczęcie królów i królowych polskich od 1576 do 1795 r.*, Toruń 2022 (Katalog pieczęci Archiwum Państwowego w Toruniu, z. 2).

HRYNIEWICZ, ARTUR

- 2018 *Wrocławska kolekcja zabytkowych tłoków pieczętnych, historia jej powstania i rozwoju oraz straty wojenne*, „Roczniki Sztuki Śląskiej”, 27 (2018), s. 221-253.

IRGANG, WINFRIED

- 2007 *Neuere Urkundenforschungen zur Siedlungsgeschichte Schlesiens und Kleinpolens*, [w:] *Schlesien im Mittelalter. Siedlung – Kirche – Urkunden. Ausgewählte Aufsätze*, Hrsg. N. Kersken, J. Warmbrunn, Marburg 2007 (Materialien und Studien zur Ostmitteleuropa-Forschung, 17), s. 317-339.

JUJECZKA, STANISŁAW

- 2006 *Duchowni średniowiecznej Legnicy. Studium prozopograficzne nad klerem diecezjalnym*, Legnica 2006.

JUREK, TOMASZ

- 1996 *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1996 (Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, t. 54).

- 2015 *Rozwój dokumentu polskiego w XIII wieku*, [w:] *Dyplomatyka staropolska*, red. Tomasz Jurek, Warszawa 2015, s. 88-144.

KACZMAREK, ROMUALD

- 2023 *Uwagi o wczesnych gotyckich płytach nagrobnych na Śląsku (ze szczególnym uwzględnieniem figuralnych)*, „Quart. Kwartalnik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego”, 67 (2023), 1, s. 58-83.

KAŁUSKI, TOMASZ

- 2012 *Badania nad wizualnością pieczęci w Europie Zachodniej i w Polsce. Główne kierunki i nowe możliwości interpretacji*, „Sfragističnij Šoričnik”, 3 (2012), s. 262-270.
- 2013 *Pieczęcie cechów na ziemiach księstwa głogowskiego do połowy XIX wieku. Geneza i symbolika*, Warszawa 2013.
- 2016a *Inskrypcje na pieczęciach instytucji kościelnych oraz duchowieństwa w archidiecezji świebodzińskiej (XVII-XX w.)*, [w:] *Inskrypcje na pieczęciach. Treści, formy, funkcje*, red. P. Pokora, M. Hlebionek, T. Kałuski, Poznań 2016 (Publikacje Instytutu Historii UAM, 125), s. 93-121.
- 2016b *Semiotyka w badaniach sfragistycznych*, [w:] *Znaki i symbole w przestrzeni publicznej od średniowiecza do czasów współczesnych*, red. A. Jaworska, R. Jop, K. Madejska, Warszawa 2016, s. 11-19.
- 2019 *Od przedstawień figuralnych do heraldycznych. Opaci lubiąscy i ich pieczęcie od schyłku średniowiecza do sekularyzacji klasztoru w 1810 roku*, „Studia Źródłoznawcze”, 57 (2019), s. 159-210, <https://doi.org/10.12775/SZ.2021.02>.
- 2021 *Średniowieczne pieczęcie konwentu z klasztoru cysterskiego w Lubiążu – chronologia, ikonografia i kwestia autorstwa typariuszy*, „Studia Źródłoznawcze”, 59 (2021), s. 25-38, <https://doi.org/10.12775/SZ.2021.02>.

KAŁUSKI, TOMASZ / HLEBIONEK, MARCIN / POKORA, PIOTR (RED.)

- 2012 *Badania nad wizualnością pieczęci w Europie Zachodniej i w Polsce. Główne kierunki i nowe możliwości interpretacji*, „Sfragističnij Šoričnik”, 3 (2012), s. 262-270.
- 2023 *Pieczęcie – typariusz i odcisk. Kulturowe i prawne odniesienia*, Katowice 2023.

KAŁUSKI, TOMASZ / MATEJKO-PETERKA, ILONA

- 2012 *Treści ideowe pieczęci parafii wiejskich na obszarze archidiecezji głogowskiej (XVIII–XX w.)*, [w:] *Wieża w heraldyce i sfragistyce polskiej*, red. A. Gut, Warszawa 2012, s. 149-170.

KARCZEWSKA, JOANNA

- 2011 *Parafia koźuchowska w średniowieczu*, [w:] *Kościół farny w Koźuchowie w świetle najnowszych badań. Materiały z konferencji naukowej*, [brak redakcji], Koźuchów 2011, s. 29-36.

KARPACZ, ARTUR

- 2014 *Typariusz pieczętny z dawnego kościoła pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krzeszowie a przestrzeń wiejskiej świątyni*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne”, 9 (2014), s. 183-209.

KINNE, HERMANN

- 2014 *Das (ex)emte Bistum Meissen, 1: Das Kollegiatstift St. Petri zu Bautzen von der Gründung bis 1569*, Berlin–Boston 2014 (*Germania Sacra, Dritte Folge, Bd. 7: Die Bistümer der Kirchenprovinz Magdeburg*).

KITTEL, ERICH

- 1970 *Siegel*, Braunschweig 1970 (Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde, Bd. 11).

KLEMENSKI, MARCIN A.

- 2021 „[...] von unß gewischen an das neuere Nunnin Klostir”. *Księżca Bolka II Małego nieudana próba fundacji klasztoru siostr klarysek w Świdnicy*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, 13 (17) (2021), s. 26-45.

KLOCH, BOGDAN

- 2008 *Najstarsze parafie Górnego Śląska. Średniowieczna organizacja parafialna Górnego Śląska w diecezji wrocławskiej*, Racibórz [2008].

KNAPEK, ELŻBIETA

- 2015 *Średniowieczne i wczesnonowożytne pieczęcie oficjatorów i wikariuszy generalnych krakowskich*, [w:] *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa 2015, s. 285-325.

KNOBLICH, AUGUSTIN

1863 *Chronik von Lähn und Burg Lähnhaus am Bober*, Breslau 1863.

KNOTHE, HERMANN

1879 *Geschichte des oberlausitzer Adels und seiner Güter vom XIII. bis gegen Ende des XVI. Jahrhunderts*, Leipzig 1879.

KOBIELUS, STANISŁAW

2002 *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Warszawa 2002.

KODEKS

1877 *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, Poznań 1877.

KOLAK, WACŁAW / MARECKI, JÓZEF

1994 *Leksykon godeł zakonnych*, Łódź 1994.

KOPIETZ, JOHANNES ATHANASIVS

1898 *Beiträge zur ältesten Geschichte des Neisser Landes und der Stadt Ziegenhals*, Tl. 1, Ziegenhals 1898.

KORTA, WACŁAW

2003 *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003.

KRAHMER, HELENE

1935 *Beiträge zur Geschichte des geistlichen Siegels in Schlesien bis zum Jahre 1319*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens”, 69 (1935), s. 1-39.

KREJČÍK, TOMÁŠ

1998 *Pečť v kultuře středověku*, Ostrava 1998 (Edice Universum, sv. 1).

KRUDYSZ, LESZEK

2021 *A Unique 14th Century Seal-Matrix from Giebło, Zawiercie District*, „Archaeologia Polona”, 59 (2021), s. 139-154, <https://doi.org/10.23858/APa59.2021.2755>.

KRUKOWSKI, JÓZEF

- 2012 *Proboszcz*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz [et al.], Lublin 2012, s. 412-414.

KUCZYŃSKI, STEFAN KRZYSZTOF

- 1966 *Pieczęć – zakres pojęcia i znaczenie*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 15 (1966), s. 254-255.
- 1978 *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.
- 2006 *Początki polskich badań sfragistycznych na tle europejskim*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, red. Z. Piech, J. Pakulski, J. Wroniszewski, Warszawa 2006, s. 11-29.

KUFEL, ROBERT ROMUALD

- 2011 *Kancelaria, registratura i archiwum parafialne na ziemiach polskich od XII do początku XXI wieku*, Zielona Góra 2011.

LCI

- Bd. 3 *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Bd. 3: *Allgemeine Ikonographie. Laban – Ruth*, Hrsg. E. Kirschbaum, Rom–Freiburg–Basel–Wien 1971.
- Bd. 7 *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Bd. 7: *Ikonographie der Heiligen. Innozenz bis Melchisedech*, Hrsg. W. Braunfels, Rom – Freiburg – Basel – Wien 1974.

LISZEWSKA, WERONIKA / TOMASZEWSKI, JACEK

- 2020 *Raport z prac konserwatorskich i restauratorskich zabytkowych dokumentów w ramach projektu „Archiwa jezuitów kłodzkich Od-Nova 4”*, Warszawa 2020 [maszynopis raportu przechowywany w Archiwum Parafii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kłodzku].

MAŁACHOWSKA, BOŻENA

- 2013 *Pieczęcie miast księstw opolsko-raciborskiego i cieszyńskiego do roku 1740*, Katowice 2013, niepublikowana rozprawa doktorska, [on-line:] <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/107315/edition/101026/content-27> IV 2022.

MANDZIUK, JÓZEF

- 2003 *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 1: *Średniowiecze*, cz. 1: *do 1302 r.*, Warszawa 2003.

2005 *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 1: Średniowiecze, cz. 3: 1417–1520, Warszawa 2005.

MARÁZ, KAREL

2008 *K pečetím farního kléru v českých zemích v letech 1283–1310*, [w:] *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, red. P. Krafl, Praha 2008 (Opera Institutii historici Pragae, series C – Miscellanea, vol. 19), s. 623–629.

2014 *Sfragistika. Studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*, Brno 2014.

MARCISZ-CZAPLA, BEATA

2004 *Pieczęcie biskupów lubuskich*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archivalny”, 11 (2004), s. 49–98.

2005 *Święci w ikonografii nowożytnych pieczęci klasztornych na Śląsku*, [w:] *Człowiek – obraz – tekst. Studia z historii średniowiecznej i nowożytnej*, red. M.L. Wójcik, Dzierżoniów 2005, s. 89–107.

MARECKI, JÓZEF / ROTTER, LUCYNA

2013 *Jak czytać wizerunki świętych. Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*, Kraków 2013.

MATEJKO-PETERKA, ILONA

2016 *Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzeskich*, Warszawa 2016.

MROZOWICZ, WOJCIECH

2006 *Dolny Śląsk w latach 1327–1526*, [w:] *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, red. W. Wrzesiński, Wrocław 2006 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 2880), s. 105–141.

2010 *W poszukiwaniu Bieruta (Bertolda). Nad pochodzeniem nazwy i początkami pewnego dolnośląskiego miasta*, [w:] *Nazwa dokumentem przeszłości regionu. Tom poświęcony Wielkiemu Profesorowi Stanisławowi Rospondowi*, red. J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, W. Kucharski, Wrocław 2010 (Spotkania Dolnośląskie, t. 5), s. 83–94.

MÜLLER, AUGUST

1956 *Die Pfarrer von Neisse, ein Beitrag zur schlesischen Presbyterologie*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte”, 14 (1956), s. 59-104.

MÜLLER, KAREL

2005 *Pečeti koryčanských farářů v 17.-19. století*, „Archivní Sborník”, 11 (2005), s. 10-15.

KAREL, MÜLLER / LADISLAV, VRTEL (EDS)

2016 *Vocabularium internationale sigillographicum*, Bratislava 2016.

NEULING, HERMANN

1884 *Schlesiens ältere Kirchen und kirchliche Stiftungen nach ihren frühesten urkundlichen Erwähnungen*, Breslau 1884.

1902 *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange des Mittelalters*, Breslau 1902.

NEW, ELIZABETH

2006 *Signs of Community or Marks of the Exclusive? Parish and Guild Seals in Later Medieval England*, [w:] *The Parish in Late Medieval England. Proceedings of the 2002 Harlaxton Symposium*, ed. Clive Burgess, Eamon Duffy, Donington 2006, s. 112-128.

NIKODEM, JAROSŁAW

2020 *Spojrzenie na wojny husyckie z perspektywy ludzi i społeczeństwa*, [w:] *Wojny i konflikty w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska. Aspekty społeczne i kulturowe*, red. A. Barciak, Katowice–Zabrze 2020 (Kultura Europy Środkowej, t. 23), s. 31-49.

PAKUŁSKI, JAN

2000 *Średniowieczne pieczęcie prałatów i kanoników kapituł katedralnych metropolii gnieźnieńskiej*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej. Pochodzenie i funkcjonowanie elity kościelnej*, red. A. Radziwiński, Toruń 2000, s. 177-196.

2006 *Średniowieczne pieczęcie kapituł katedralnych metropolii gnieźnieńskiej w świetle dotychczasowych badań*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, red. Z. Piech, J. Pakuński, J. Wróniszewski, Warszawa 2006, s. 169-196.

- 2008 *Pieczęcie instytucji kościelnych i duchowieństwa*, [w:] *Dzieje diecezji wrocławskiej*, t. 1: *Sredniowiecze*, red. A. Radziwiński, Wrocław 2008, s. 137-162.
- PANZRAM, BERNHARD
- 1940 *Geschichtliche Grundlagen der ältesten schlesischen Pfarrorganisation*, Breslau 1940.
- PIECH, ZENON
- 1993 *Ikonografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993.
- 1995a *Czy ikonografia historyczna powinna być nauką pomocniczą historii?*, [w:] *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce. Materiały z sympozjum w Uniwersytecie Jagiellońskim dnia 21-22 października 1993 roku profesorowi Zbigniewowi Perzanowskiemu przypisane*, red. M. Rokosz, Kraków 1995, s. 119-141.
- 1995b *Znak jako przedmiot badań historycznych*, [w:] *Pamiętnik XV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, t. 1, cz. 2, red. Jacek Staszewski, Gdańsk–Toruń 1995, s. 245-258.
- 2001a *Prawda, konwencja i treści ideowe w polskich źródłach ikonograficznych*, [w:] *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. K. Baczkowski, Kraków 2001 (*Prace historyczne*, No 1249, z. 128), s. 9-31.
- 2001b *Źródła ikonograficzne w badaniach historyka mediewisty*, [w:] *Pytania o średniowiecze. Potrzeby i perspektywy badawcze polskiej mediewistyki*, red. W. Fałkowski, Warszawa 2001, s. 187-201.
- 2003 *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003.
- 2005 *Jakiej ikonografii potrzebują historycy?*, [w:] *Dzieło sztuki: źródło ikonograficzne, czy coś więcej? Materiały sympozjum XVII Powszechnego Zjazdu Historyków w Krakowie, 15-18 września 2004*, red. M. Fabiański, Warszawa 2005, s. 19-36.
- 2011 *Współczesne badania sfragistyczne w Polsce. Osiągnięcia i postulaty*, „Sfragističnij Šoričnik”, 1 (2011), s. 160-188.
- 2015 *Pieczęć jako źródło ikonograficzne. Ze studiów nad ikonografią historyczną*, „Sfragističnij Šoričnik”, 5 (2015), s. 21-87.
- PIECH, ZENON / PAKULSKI, JAN / WRONISZEWSKI, JAN (RED.)
- 2006 *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, Warszawa 2006.

PIECH, ZENON / STRZYŻEWSKI, WOJCIECH (RED.)

2014 *Średniowieczny tłok pieczętny odkryty przy kościele pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła w Gieble, woj. śląskie*, „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Śląskiego”, 6 (2014), s. 203-216.

PIEKOSIŃSKI, FRANCISZEK (OPRAC.)

1899 *Pieczęcie polskie wieków średnich*, cz. 1: *Doba piastowska*, Kraków 1899.

PIERZAK, JACEK

2014 *Średniowieczny tłok pieczętny odkryty przy kościele pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła w Gieble, woj. śląskie*, „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Śląskiego”, 6 (2014), s. 203-216.

PFOTENHAUER, PAUL (HRSG.)

1879 *Die schlesischen Siegel von 1250 bis 1300 beziehentlich 1327*, Breslau 1879.

PILNÁČEK, JOSEF

1991 *Rody starého Slezska*, díl 1, Brno 1991.

POKORA, PIOTR

2006 *Stan i perspektywy badań nad pieczęciami episkopatu średniowiecznej Polski*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, red. Z. Piech, J. Pakulski, J. Wroniszewski, Warszawa 2006, s. 135-167.

2011 *Herby na pieczęciach episkopatu doby jagiellońskiej (do końca XV wieku)*, [w:] *Pieczęcie herbowe – herby na pieczęciach*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Warszawa 2011 (II Krakowskie Kolokwium Heraldyczne), s. 109-190.

PODOLAN, ELIGIUSZ

2011 *Przyczynek do kwestii sprawowania opieki Zakonu Krzyżackiego nad kościołem parafialnym w Kozuchowie*, [w:] *Kościół farny w Kozuchowie w świetle najnowszych badań. Materiały z konferencji naukowej*, [brak redakcji], Kozuchów 2011, s. 37-40.

PORWOL, REINHOLD

2008 *Proboszczowie parafii św. Mikołaja w Raciborzu według Kroniki parafialnej*, [w:] *Stara Wieś – Antiqua Villa – Altendorf. Kronika parafii św. Mikołaja*

w Raciborzu i jej proboszczowie. Księga pamiątkowa wydana z okazji 30-lecia posługi proboszczowskiej ks. Reinholda Porwola, red. K. Głombik, Opole 2008 (Z dziejów kultury chrześcijańskiej na Śląsku, nr 48), s. 377-378.

PWN

Religia. Encyklopedia PWN, t. 8, red. T. Gadacz, B. Milerski, Warszawa 2003.

Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN, red. M. Bańko, Warszawa 2005.

REG. G.ŚŁ.

t. 1 *Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku*, t. 1: *do 1400 roku*, red. A. Barciak, K. Müller, Wrocław–Opawa 2004.

t. 2 *Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku*, t. 2: *1401–1450*, red. A. Barciak, K. Müller, Opawa–Opole–Katowice 2011.

REG. ŚŁ.

t. 1 *Regesty śląskie*, t. 1: *1343–1348*, red. W. Korta, oprac. K. Bobowski [et al.], Wrocław 1975.

t. 2 *Regesty śląskie*, t. 2: *1349–1354*, red. W. Korta, oprac. K. Bobowski [et al.], Wrocław 1983.

SAMULSKI, ROBERT

1940 *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)*, Tl. 1, Weimar 1940 (Historisch-Diplomatische Forschungen, Bd. 6).

SCHAFFER, HERMANN

1883 *Geschichte einer schlesischen Liebfrauentilde seit dem Jahre 1343*, Ratibor 1883.

SCHMEIDLER, JOHANNES C. HERRMANN

1838 *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Haupt-Pfarrkirche St. Maria Magdalena zu Breslau vor der Reformation*, Breslau 1838.

SCHULTZ, ALWIN

1871 *Die schlesischen Siegel bis 1250. Im Namen des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Breslau 1871.

SEMKOWICZ, WŁADYSŁAW

1935 *Uwagi o początkach dokumentu polskiego*, Lwów 1935.

2011 *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, Kraków 2011.

SOBEL, JAGNA RITA

2020 *Pieczenie proboszczów – zapomniany dział sfragistyki. Przyczynek do badań nad pieczęciami kleru parafialnego na przykładzie pięciu sigillów śląskich plebanów z początku XIV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 75 (2020), 1, s. 29-72.

2022a *Sceny biblijne na średniowiecznych pieczęciach śląskich proboszczów*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 118 (2022), s. 413-438.

2022b *Zmienność pieczęci proboszczów śląskich kościołów parafialnych w średniowieczu (do 1419 roku)*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, 14 (18) (2022), s. 56-82.

2023 *Z badań nad średniowiecznymi pieczęciami proboszczów śląskich kościołów parafialnych. Typologia – projekt katalogu – przykład sigillum Jakuba Engilgeriego*, [w:] *Pieczenie w archiwach, bibliotekach i muzeach. Charakterystyka zbiorów, metody opracowania, konserwacja*, red. P. Gut, J. Jankowska, M. Hlebionek, Warszawa 2023, s. 319-340.

SPERKA, JERZY

2006 *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*, Katowice 2006 (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 2453).

STARCZEWSKA-WOJNAR, ALEKSANDRA

2020 *Odcisnięta pamięć wspólnoty. Prawne i komunikatywne funkcje pieczęci gminnych na przykładzie zachodnich powiatów rejencji opolskiej w latach 1816–1933*, Opole 2020.

STARNAWSKA, MARIA

1995 *Duszpasterstwo parafialne joannitów w miastach Śląska i Wielkopolski w późnym średniowieczu*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski*.

- Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4-6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. A. Pobóg-Lenartowicz, M. Derwich, Opole 1995, s. 115-126.
- 1998 *Pieczęcie zakonów krzyżowych na ziemiach polskich w średniowieczu jako źródło do ich dziejów. Perspektywy badawcze*, [w:] *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Lublin 1998, s. 89-119.
- 1999 *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 1999.
- STIBOR, JIŘÍ
- 1996 *Bzencové z Markvartovic (Senitz, Senetz, Zenec)*, [w:] *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, seš. 6, red. L. Dokoupil, Opava 1996, s. 23-27.
- STIELDORF, ANDREA
- 2004 *Siegelkunde. Basiswissen*, Hannover 2004 (Hahnsche Historische Hilfswissenschaften, Bd. 2).
- STRÓŻYK, PAWEŁ
- 2006 *Średniowieczne pieczęcie templariuszy i joannitów na ziemiach polskich*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, red. Z. Piech, J. Pakulski, J. Wroniszewski, Warszawa 2006, s. 197-217.
- 2015 *Klasyfikacja pieczęci benedyktyńskich i cysterskich z ziem polskich*, [w:] *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa 2015, s. 197-206.
- SUB
- Bd. 1 *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 1: 971-1230, Hrsg. H. Appelt, Wien-Köln-Graz 1963, 1971.
- Bd. 2 *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 2: 1231-1250, Hrsg. W. Irgang, Wien-Köln-Graz 1977.
- Bd. 3 *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 3: 1251-1266, Hrsg. W. Irgang, Köln-Wien 1984.
- Bd. 4 *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 4: 1267-1281, Hrsg. W. Irgang, Köln-Wien 1988.
- Bd. 5 *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 5: 1282-1290, Hrsg. W. Irgang, Köln-Weimar-Wien 1993.

Bd. 6 *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 6: 1291–1300, Hrsg. W. Irgang, D. Schadowaldt, Köln–Weimar–Wien 1998.

SYROVÁ, LUCIE

2022 *Česká sfragistická literatura mezi lety 1989–2013*, Hradec Králové 2015, niepublikowana praca bakalarska, [on-line:] <https://theses.cz/id/to5fnq/STAG83093.pdf> – 23 VII 2022.

SZCZEPANOWSKI, MARCIN

2017 *Współczesne wizerunki napieczętnie parafii częstochowskich*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Humanistyczne”, 16 (2017), s. 415-432, <https://doi.org/10.16926/zh.2017.16.27>.

SZYMAŃSKI, JÓZEF

2012 *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2012.

SZYMONIAK, MARCIN

2015 *Pieczęcie klasztoru bożogrobców w Miechowie*, [w:] *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa 2015, s. 327-412.

ȘTEFAN, ALEXANDRU

2018 *Der Siegelstempel und die Siegel des Kronstädter Pfarrers Johannes Reudel*, „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, 41 (112) (2018), s. 33-41, <https://doi.org/10.13109/9783666571008.65>.

2020 *Practici sigilare în mediul parohial brașovean din a doua jumătate a secolului al XV-lea*, [w:] *Scris, scriitură, text în Țările Române (secolele XV-XVIII)*, ed. M. Dejan, Suceava 2020, s. 45-56.

2021 *Seals of Transylvanian Saxon Parish Priests from the First Half of the 16th Century*, [w:] *Common Man, Society and Religion in the 16th Century. Piety, morality and Discipline in the Carpathian Basin*, ed. U.A. Wien, Göttingen 2021 (Refo 500 Academic Studies, vol. 67), s. 65-77.

TANDECKI, JANUSZ / KOPIŃSKI, KRZYSZTOF

2014 *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014.

TYMOSZ, ANNA MARIA (TŁUM.)

- 2015 *Sigilla regum et reginarum Poloniae. Pieczęcie królów i królowych Polski ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych*, tłum. A.M. Tymosz, Warszawa 2015.

TYMOSZ, STANISŁAW

- 2012 *Prepozyt*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, s. 368.

WĄLKÓWSKI, ANDRZEJ

- 1991 *Dokumenty i kancelaria księcia Bolesława II Rogatki*, Zielona Góra 1991.

WELTZEL, AUGUSTIN

- 1896 *Geschichte des Ratiborer Archipresbyterats*, Breslau 1896.

WISZEWSKI, PRZEMYSŁAW

- 1998 *Średniowieczna śląska pieczęć klasztorna jako środek przekazu informacji (XIII-1 połowa XVI w.)*, [w:] *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Lublin 1998, s. 11-29.
- 2006a *Badania nad średniowieczną sfragistyką Kościoła śląskiego*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, red. Z. Piech, J. Pakulski, J. Wroniszewski, Warszawa 2006, s. 119-133.
- 2006b *Między konwencją, polityką i modą. Średniowieczne śląskie pieczęcie miejskie z wizerunkami świętych*, [w:] *Formuła – archetyp – kownecja w źródle historycznym. Materiały IX Sympozjum Nauk Dających Poznawać Źródła Historyczne, Kazimierz Dolny, 14-15 grudnia 2000 r.*, red. A. Górak, K. Skupieński, Lublin–Radzyń Podlaski–Siedlce 2006, s. 263-312.

WIŚNIEWSKI, EUGENIUSZ

- 2004 *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*, Lublin 2004 (Dzieje chrześcijaństwa Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów, t. 2).

WITKOWSKA, ALEKSANDRA

- 1997 *Jadwiga śląska. Życie i działalność*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, red. S. Wielgus [et al.], Lublin 1997, s. 663-664.

WŁODARSKI, BRONISŁAW (RED.)

2013 *Chronologia polska*, Warszawa 2013.

WOŹNY, MACIEJ

2020 *Rycerstwo opolskie do połowy XV wieku*, Katowice 2020.

WÓJCIK, MAREK L.

1998 *Pieczęcie cystersów jemieńskich do połowy XVI wieku (z zespołu Rep. 85 Archiwum Państwowego we Wrocławiu)*, [w:] *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Lublin 1998, s. 31-37.

2000 *Średniowieczne pieczęcie cystersów rudzkich*, [w:] *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej. Materiały z konferencji naukowej odbytej w klasztorze oo. Cystersów w Krakowie Mogile z okazji 900 rocznicy powstania Zakonu Ojców Cystersów. Poznań–Kraków–Mogiła 5–10 października 1998*, red. A.M. Wyrwa, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 405-415.

2006 *Średniowieczne pieczęcie rycerstwa śląskiego*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, red. Z. Piech, J. Pakulski, J. Wroniszewski, Warszawa 2006, s. 251-283.

2008 *Pieczęcie opatów rudzkich*, [w:] *Klasztor cystersów w Rudach. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej odbytej 7 czerwca 2008 r. w Rudach*, red. N. Mika, Racibórz 2008, s. 41-56.

2012 *Kolekcja odlewów średniowiecznych pieczęci śląskich Franza Paula von Smitmera w zbiorach Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu*, [w:] *Historicae viae. Studia dedykowane Profesorowi Lechowi A. Tyszkiewiczowi z okazji 55-lecia pracy naukowej*, red. M. Goliński, S. Rosik, Wrocław 2012 (Scripta Historica Medievalia, t. 1), s. 63-88.

2015 *Badania sfragistyczne we wrocławskim ośrodku naukowym w latach 1945–2014*, [w:] *Nauka w powojennym Wrocławiu 1945–2015. W 70. rocznicę powstania polskiego środowiska naukowego we Wrocławiu*, red. W. Kucharski, K. Bock-Matuszyk, G. Strauchold, Wrocław 2015, s. 409-427.

2018 *Pieczęcie klasztoru Premonstratensek w Czarnowąsach*, [w:] *Sztuka dawnego Opola*, red. B. Czechowicz, J. Filipczyk, A. Kozieł, Opole 2018, s. 27-44.
Pieczęcie rycerstwa śląskiego w dobie przedhusyckiej, t. 1-2, Kraków–Wrocław 2018.

2020 *Herb miasta Strzelina – historia i współczesność*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, 19 (30) (2020), s. 265-290.

WÓLKIEWICZ, EWA

- 2004 *Kapituła kolegiacka św. Mikołaja w Otmuchowie. Dzieje – organizacja – skład osobowy (1386–1477)*, Opole 2004.
- 2014 *Kościół i jego wierni. Struktury kościelne i formy pobożności w średniowiecznej Nysie*, Kraków 2014.
- 2015 *Kariery „w cieniu katedry”. Oficjantowie wrocławscy w średniowieczu*, [w:] Memoria viva. *Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, red. A. Gąsiorowski, G. Rutkowska, Warszawa–Poznań 2015, s. 285–308.
- 2020 *Proletariusze modlitwy? Drogi karier, finanse i kultura materialna niższego kleru w średniowiecznej Nysie*, Warszawa 2020.

WRONISZEWSKI, JAN

- 2011 *Herby rycerskie w średniowiecznej sfragistyce polskiej*, [w:] *Pieczenie herbowe – herby na pieczęciach*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Warszawa 2011 (II Krakowskie Kolokwium Heraldyczne), s. 227–250.

WYCZAWSKI, HIERONIM EUGENIUSZ

- 2019 *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, red. T. Moskał, A.K. Sitnik, Kalwaria Zebrzydowska 2019.

ZIENTARA, BENEDYKT

- 2006 *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006.

ŻERELIK, ROŚCISŁAW

- 1991 *Kancelaria biskupów wrocławskich do 1301 roku*, Wrocław 1991 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 1258, Historia 92).
- 1996 *Krag średniowiecznego duchowieństwa kościoła św. Elżbiety we Wrocławiu*, [w:] *Z dziejów wielkomejskiej fary. Wrocławski kościół św. Elżbiety w świetle historii i zabytków sztuki*, red. M. Zlat, Wrocław 1996 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 1826, Historia Sztuki 10), s. 155–161.
- 2002 *Dzieje Śląska do 1526 roku*, [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czapliński [et al.], Wrocław 2002 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 2364), s. 13–116.

BIAŁA NYSKA

Konrad

nr 1

29 VI 1296

1. AP Wr., Rep. 103, nr 21*; AP Wr., Rep. 103, nr 22 (dwie ekspedycje).
2. MN Wr., sygn. S-X-2151/M.Śł.; ZNPH UJ, bez sygnatury.
3. + S [C]VNRADI PLEBANI DE BELA, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci orzeł z głową otoczoną nimbem i zwróconą w prawą (heraldycznie) stronę ku rozpostartemu skrzydłu. W szponach ptaka widoczna wstęga z suspensją IOh(*annes*), odnoszącą się do imienia symbolizowanego przez niego świętego – Jana Ewangelisty.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 34 x 21 mm.
7. Ciemny wosk naturalny (oba odciski).
8. Czerwone sznury (oba odciski).
9. Brak wgłębień (oba odciski).
10. *In cuius rei evidenciam pleniorum presentem litteram conscribi fecimus et nostri sigilli dependentis munimine sigillatam* (AP Wr., Rep. 103, nr 21; 29 VI 1296); *In cuius rei evidenciam pleniorum presentem litteram conscribi fecimus et nostri sigilli dependentis munimine consignari* (AP Wr., Rep. 103, nr 22; 29 VI 1296).
11. Pfothenhauer 1879, tabl. 13, nr 102; Kraemer 1935, s. 26.
12. Pfothenhauer 1879, s. 19; Neuling 1884, s. 7; Neuling 1902, s. 17; Kraemer 1935, s. 25; SUB, Bd. 6, s. 215.
13. Pieczęć przetrwała w dwóch odciskach przy dwóch ekspedycjach tego samego dokumentu z 29 VI 1296 r. Do opisu inskrypcji i wyobrażenia napieczętnego posłużył tylko jeden z nich (AP Wr., Rep. 103, nr 21).

Ma on wprawdzie wyszczerbienie miseczki ochronnej po lewej (heraldycznie) stronie oraz nieznaczny ubytek wosku w incipicie legendy, co nie wpłynęło jednak na jej rekonstrukcję. Druga pieczęć uległa natomiast znacznemu zatarciu. Niewłaściwą barwę wosku (zieloną) jednego z odcisków oraz błędny odczyt napisu na trzymanej przez orła wstędze podaje Pfothenauer (1879, s. 19), który dopatrzył się na niej wyrazu *AMOR* (najprawdopodobniej pomylił on szpon orła z majuskułą *M*). Propozycja ta słusznie spotkała się z krytyką ze strony wydawców szóstego tomu *Schlesisches Urkundenbuch* (SUB, Bd. 6, s. 215), którzy za Krahmer (1935, s. 25) widzą na niej skróconą formę imienia Johannes w brzmieniu *IOh*. Taka interpretacja bardziej odpowiadałaby symbolice ukazanego na sigillum orła, odnoszącego się do św. Jana Ewangelisty (LCI, Bd. 7, s. 112, 114; Kobielus 2002, s. 237), który patronował parafii plebana Konrada (Neuling 1902, s. 17).

BIERUTÓW

NN

nr 2

27 X 1374 – 2 X 1402

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 5*, YY 10.
2. Brak.
3. [...] DE [...]O[...]A[...], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci zwrócona w prawą (heraldycznie) stronę postać św. Katarzyny odzianej w długą szatę, która w prawej dłoni dzierży koło o sześciu szprychach, w lewej natomiast – naczynie na oliwę. Przed nią klęczy modlący się adorant, za nią widoczna sześciopromienna gwiazda. Wizerunek twarzy świętej nieznanymi z uwagi na zły stan zachowania obu odcisków.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 32 x 24 mm.
7. Wosk naturalny (oba odciski).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).

9. Brak wgłębień (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 5); jedno okrągłe wgłębienie (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 10).
10. *Nostro sub appenso sigillo litteram reddite viris sub sigillis* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 5; 27 X 1374); *In quorum omnium et singulorum testimonium ac evidenciam pleniorem presents litteras seu presents publicum instrumentum huiusmodi nostrum processum in se continentem seu continens per notarium publicum infrascriptum scribi et publicari mandanimus et nostril sigilli appensione fecimus communiri* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 10; 2 X 1402).
11. Brak.
12. Sobel 2023, s. 327.
13. Oba odciski sigillum zachowały się w nie najlepszym stanie. Mają liczne ubytki materiału pieczętnego na otoku. Na podstawie zachowanych pojedynczych majuskuł legendy trudno zidentyfikować zarówno imię plebana – dysponenta pieczęci, jak również nazwę miejscowości parafialnej, w której posługiwał. W ustaleniu tej drugiej pomocne jest wyobrażenie napieczętne, ukazujące św. Katarzynę z przynależnymi jej atrybutami: kołem, przypominającym o jej męczeńskiej śmierci, oraz naczyniem na oliwę (LCI, Bd. 7, s. 290; Marecki / Rotter 2013, s. 469-470). Spośród wszystkich parafii, nad którymi sprawowali duszpasterską opiekę proboszczowie sygnowani na liście adresatów dyplomu z 27 X 1374 r. (*in Olavia, in Beroldi civitate, in Namslavia, in Milosthicz, in Laschcowicz necnon aliarum ecclesiarum rectoribus*), tylko kościół w Bierutowie (na temat historii nazwy tej miejscowości zob. Mrozowicz 2010, s. 83-94) nosił wezwanie tej świętej (Neuling 1902, s. 14), co pozwala przypisać pieczęć tamtejszemu kapłanowi. Swoim sigillum opatrzył on jeszcze dokument z 21 III 1375 r., jednak odcisk ten nie zachował się (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 18). Legenda pieczęci prawdopodobnie nie wymieniała imienia dysponenta, przez co mogła być wykorzystywana przez kilku proboszczów następujących po sobie, za czym przemawiałyby długi okres używania tłoka wynoszący co najmniej 28 lat.

BOLESŁAWICE

Jan

nr 3

24 VI 1370

1. AP Wr., Rep. 66, nr 234 (235).
2. Brak.
3. + S' PLEBA(n)I D(e) TILONIS VILLA, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci sześciopromienna gwiazda, a nad nią krzyż równoramienny.
5. Pieczęć ze znakiem zakonnym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 24 mm.
7. Wosk barwy zielonej.
8. Czerwono-zielone sznury.
9. Jedno okrągłe wgłębienie.
10. *Et ut igitur singula premissa perpetuam obtineat firmitatem et stabilitatem idcirco sigilla nostri videlicet magistratus, conventus nostri, prioris nostre domus, Rychwini plebani sanctae Elyzabeth, Heydnirici plebani in cruceburg, johannis plebani in tylindorf, Franczkonis commendatoris in swydnicz, Johannis commendatoris in Legnicz, Johannis commendatoris in Monsterberg nec non Hermanni commendatoris in Boleslavia presentibus sunt subappensa.*
11. Brak.
12. Starnawska 1998, s. 102, przyp. 87, s. 113, przyp. 169.
13. Treść otokowej inskrypcji pieczęci nie ujawnia imienia jej dysponenta. Praktyka ta nie powinna jednak w tym przypadku dziwić, ponieważ jest ona typowa dla legend sigillów krzyżowców z czerwoną gwiazdą (Starnawska 1998, s. 104-105), których członkiem był także właściciel omawianej pieczęci (świadczy o tym eksponowany na niej wizerunek – krzyż nad sześciopromienną gwiazdą). Jego tożsamość poznajemy natomiast z koroboracji uwierzytelnionego nią dokumentu, w której wymieniony jest *Johannes plebanus in tylindorf*. Stelmach (2014, nr 3567) błędnie zidentyfikował nazwę miejscowości parafialnej, w której posługiwał Jan, jako Tułowice. Tymczasem Tylindorf, zapisane w legendzie jako *Tilonis Villa*, to współcześnie wieś Bolesławice koło Bolesławca (niem. Tillendorf),

gdzie od 1270 r. mieli kaplicę bolesławieccy krzyżowcy (Neuling 1902, s. 322); w samym Bolesławcu krzyżowcy z czerwoną gwiazdą pojawili się niewiele wcześniej – przed 1260 r. (zob. Starnawska 1999, s. 121).

BRZEZIMIERZ

NN

nr 4

8 XI 1389 – 4 VIII 1390

1. AP Wr., Rep. 125, nr 263 (277)*, 266 (280).
2. Brak.
3. * S' [...] PL(*ebani*) D(e) [...] S[...], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci jakby dwie wilczekosy na opak.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 23 mm.
7. Ciemny wosk naturalny (oba odciski).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).
9. Brak wgłębień (oba odciski).
10. *Nostro subappenso sigillo. In signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram reddite viris sigillis subappendentibus sigillatam* (AP Wr., Rep. 125, nr 263 [277]; 8 XI 1389); *nostro subappenso sigillo in signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram plebanis sigillis subappendentibus reddite sigillatam* (AP Wr., Rep. 125, nr 266 [280]; 4 VIII 1390).
11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć, choć zachowana w dwóch dosyć wyraźnych egzemplarzach, sprawia trudności identyfikacyjne. Mimo iż w otokowym napisie dostrzegalne są zarysy większości majuskuł, to nie wszystkie z nich da się odczytać, a tym samym ustalić imię proboszcza, do którego należało sigillum. Za przypisaniem mu parafii w Brzezimierzu, której plebana wymieniono wśród adresatów obu dokumentów wrocławskiego oficjała i otmuchowskiego

kanonika Jerzego Fulschussila z 1389 i 1390 r. (*discretis viris dominis in Olavia, in Bresmir, in Withowicz, in Wanzow et in Strelin ecclesiarum rectoribus*), przemawia zaś wyłącznie widoczna w eksplicie legendy młodszego egzemplarza pieczęci litera „S”, odpowiadająca tej nazwie zapisywanej ówczesnie m.in. jako *Bresimir* czy *Bresmir*. Z pewnością nie posługiwał on w Strzelinie, gdzie udało się zidentyfikować dwie pieczęcie proboszcza Tomasza z 1389 i 1390 r. (zob. hasło *Strzelin, Tomasz, typ A i B*).

GAJKÓW

Piotr

nr 5

27 II 1313 – 18 VI 1317

1. AP Wr., Rep. 66, nr 43 (51)*; AP Wr., Rep. 125, nr 142 (158).
2. Brak.
3. + S PETRI PLEBANI / DE S(an)C(t)A MARG(a)RETA, napis majuskułą gotycką.
4. W usianym sześciopromiennymi gwiazdkami polu pieczęci popiersie Matki Bożej na łuku architektonicznym z otaczającym jej głowę nimbem. Na prawej ręce Marii Dzieciątko Jezus z nimbem wokół głowy. W niszy pod łukiem zwrócony w lewą stronę adorant w postawie klęczącej ze złożonymi do modlitwy rękoma i uniesioną głową.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 30 mm.
7. Ciemny wosk naturalny (oba odciski).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).
9. Brak wgłębień (AP Wr., Rep. 66, nr 43 [51]); jedno wgłębienie (AP Wr., Rep. 125, nr 142 [158]).
10. *In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus et appensum* (AP Wr., Rep. 66, nr 43 [51]; 27 II 1313); *In quorum omnium evidenciam pleniorum sigilla nostra presentibus duximus apponenda* (AP Wr., Rep. 125, nr 142 [158]; 18 VI 1317).

11. Brak.
12. SR, nr 3114; SR, nr 3692; Sobel 2022a, s. 419-420.
13. Pieczęć przetrwała w dwóch dość dobrze zachowanych odciskach, z których tylko późniejszy ma niewielki ubytek wosku w miejscu incipitu legendy. Grünhagen oraz Wutke (SR, nr 3692) wymieniają jeszcze trzeci odcisk, przywieszony do ekspedycji dokumentu z 18 VI 1317 r. przechowywanego w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, w zespole fundacji św. Jadwigi w Brzegu, który nie zachował się jednak do naszych czasów.

GŁUBCZYCE

Mikołaj Birkner

nr 6

18 IV 1408

1. AP Op., AmG, nr 13.
 2. Brak.
 3. S * FR(*atris*) * NICOLAI * BIRKNER *, napis majuskułą gotycką.
 4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, na której ukorzenione drzewko brzoźowe o sześciu konarach, po trzy z obu stron pnia, a na końcach każdego pojedynczy liść. Wokół tarczy trzy gałązki.
-
- Fot. AP Op.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
 6. Pieczęć okrągła, Ø 23 mm.
 7. Wosk barwy czarnej.
 8. Pasek pergaminowy.
 9. Jedno podłużne wgłębienie.
 10. *In cuius rei signum sigillum meum presentibus est appensum.*
 11. Brak.
 12. Brak.
 13. Otokowa legenda znakomicie zachowanego sigillum Mikołaja Birknera bynajmniej nie zdradza plebańskiej godności dysponenta. O tym, iż był on proboszczem w Głubczycach, wiadomo natomiast z wystawionego przez niego listu do biskupa ołomunieckiego z 18 IV 1408 r., opatrzonego jego

pieczęcią, w którym tytułuje się on jako *frater Nicolaus Birkener plebanus in Lupschicz*. Określenie *frater* wskazuje, że był on zakonnikiem, bez wątplenia joannitą, ponieważ to właśnie joannitom grobnickim przysługiwało od 1279 r. prawo patronatu nad kościołem parafialnym w Głubczycach, gdzie też przenieśli oni swoją siedzibę najpóźniej w 1327 r. (Neuling 1902, s. 164; Heś 2007, s. 73-74). W 1425 r. Mikołaj notowany jest już jako komtur w Brzegu, a pięć lat później również jako tamtejszy pleban (Heś 2007, s. 473). Wywodził się z rejestrowanej głównie w Czechach i na Morawach rodziny Birknerów (Pirknerów), której przedstawiciele dotarli również na Śląsk, pieczętującej się herbem mówiącym w postaci właśnie brzoźowego drzewka (Pilnáček 1991, díl 1, s. 431-432). Warto jednak w tym miejscu odnotować, iż podobnym znakiem, mianowicie uliścionym pniem, posługiwała się także górnośląska gałąź Stangów (Sperka 2006, s. 324; Woźny 2020, s. 287; zob. też Jurek 1996, s. 290; Wójcik 2018, t. 2, s. 772-773).

GŁUCHOŁAZY

Rudolf

nr 7

6 V 1312

1. AP Wr., Rep. 88, nr 48 (74a).
2. Brak.
3. [+] S RVDOLFI PLEBANI D(e) CYGENhALS, napis majuskułą gotycką.
4. Pole pieczęci dzielone w pas nieco poniżej jej środka. W polu górnym postać św. Wawrzyńca na ukazanym ukośnie rozżarzonego ruszcie, pod którym cztery płomienie. Nad świętym sześciopromienna gwiazda. W polu dolnym sylwetka klęczącego adoranta zwróconego (heraldycznie) w lewo ze złożonymi do modlitwy rękoma.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 41 x 28 mm.
7. Wosk naturalny.

8. Pasek pergaminowy.
9. Dwa wgłębienia.
10. [...] *presentes duximus nostrorum sigillorum appensione munire.*
11. Sobel 2020, s. 63.
12. CDS, Bd. 10, s. 67; Neuling 1884, s. 144; Neuling 1902, s. 355-356; Kopietz 1898, s. 42; Gumowski 1936, s. 316; Sobel 2020, s. 51-54, 63; Sobel 2022a, s. 419.
13. Sigillum przetrwało prawie niezniszczone. Posiada jedynie drobne ubytki materiału pieczętnego w górnej i dolnej części powierzchni stempla.

JAKSONÓW

Jakub

nr 8

29 XI 1380

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4.
2. Brak.
3. [...I]ACOBI PLEB(ani): D(e): YAXO-N[OW], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci kielich.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 28 mm.
7. Wosk barwy czarnej.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Cum appensione sigilli reverendi prioris domini episcopis [...] prevocati in fidem et testiorum omnium premissorum.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Nie licząc sporego ubytku wosku w górnej części odcisku, pieczęć przetrwała w dość dobrym stanie. Ponieważ wykruszony fragment otoku z eksplicitem legendy mógł pomieścić najwyżej dwie majuskuły, miejscowość parafialną właściciela sigillum, proboszcza Jakuba, upatruję w Jaksonowie koło Oławy (określanym ówczesnie jako *Yaxonow*, *Jexonow*), nie zaś w Jaksonowicach w pobliżu Oleśnicy, notowanych w tym samym czasie

jako *Jaxonowicz* (Neuling 1902, s. 107-108). Za taką identyfikacją przemawia również brak wśród adresatów dokumentu z 29 XI 1380 r. proboszczów parafii z okolic Oleśnicy, przy równoczesnej obecności w ich gronie przedstawicieli dekanatu oławskiego, a także innych dekanatów położonych w większości na południe od Wrocławia (*in Nyssa, in Swidnicz, in Legnicz, in Monstirberg, in Strelin, in Frankenstein, in Grotkow, in Kanth, in Brega, in Olavia, in Nympcz et aliarum ecclesiarium parrochialium rectoribus et locatenentibus eorundem*, AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4).

KARCZYN

NN

nr 9

29 XI 1380

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4.
2. Brak.
3. + S [...]E[...]I • PL(e)B(an)I • IN KARCZIN, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci Matka Boża w zdoabiającej jej głowę koronie z Dzieciątkiem Jezus na lewym ręku. Postacie otacza płomienista gloria.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 27 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Cum appensione sigilli reverendi prioris domini episcopis [...] convocati in fidem et testiorum omnium premissorum.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Dokument biskupa poznańskiego z 29 XI 1380 r. nie wymienia wśród adresatów karczyńskiego proboszcza, mimo iż przywiesił on doń swoją pieczęć. Zapewne dotyczyła go tylko ogólna formuła następująca po liście

osób, do których skierowany był dyplom (*et aliarum ecclesiarum parochialium rectoribus et locatenentibus eorundem*). Nieznane pozostaje imię duchownego, którego – pomimo zachowania się pojedynczych liter w incipicie legendy – nie da się zidentyfikować.

KĄTY

Teodor

nr 10

15 IV 1354

1. AP Wr., Rep. 67, nr 314 (341).
2. Brak.
3. + S' ThEODR[...]PLE[...]CANT, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, a na niej skos.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 28 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Zielono-fioletowe sznury.
9. Jedno płytkie wgłębienie od kciuka(?).
10. [...] *ac sigillis potestate kanthensis civitatis necnon honorabilis viri domini Theodrici parochialis ecclesie rectoris et Stephani hereditarii ac curie iudicis ibidem in evidenciam firmioris efficacie roborari.*
11. Brak.
12. Sobel 2023, s. 325.
13. Jedyńy znany obecnie odcisk pieczęci Teodora zachował się w nie najlepszym stanie. Przebarwienia wosku oraz liczne zatarcia na otoku uniemożliwiają podanie pełnej lekcji legendy. Za przypisaniem pieczęci plebanowi z Kątów przemawiają nie tylko dające się odczytać pojedyncze majuskuły, ale również fakt, że wszystkie trzy uwierzytelniające pergamin z 15 IV 1354 r. sigilla zostały doń przywieszzone zgodnie z kolejnością zapowiedzianą w koroboracji (na pierwszym miejscu odnajdujemy pieczęć miejską Kątów, na ostatnim zaś sędziego kąckiego Stefana). Zatarciu nie uległ natomiast eksponowany w polu wyobrażeniowym herb, który jest

identyczny ze znakiem używanym przez śląskich Bischofsheimów, Henryka z Domanic oraz panów von Zirchau (Wójcik 2018, t. 1, s. 160-161, 235; t. 2, s. 898-899). Nie potrafię jednak orzec, czy kąckiego proboszcza łączyło jakieś pokrewieństwo z którąś z wymienionych rodzin. Wydawcy drugiego tomu *Regestów Śląskich* błędnie określają Teodora mianem *fossator* (Reg. Śl., t. 2, nr 1019).

KLUCZBORK

NN

nr 11

7 XII 1323

1. AP Wr., Rep. 66, nr 71 (78).
2. Brak.
3. + [...] PLEBANI • D(e) • CRVZBVRG, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci sześciopromienna gwiazda, a nad nią krzyż łaciński z rozszczepionymi poziomymi ramionami.
5. Pieczęć ze znakiem zakonnym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 30 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Dwa małe okrągłe wgłębienia.
10. *Ut autem hec omnia supradicta per nos et nostros inviolabiliter perpetua observetur et robur obtineant firmitatis presentes conscribi fecimus in signum veri testimonium contra nos si secus pro absit faceremus et sigillorum dominorum scilicet plebani in Cruceburc et Cunadi advocati ibidem et civitatis eiusdem munimine roborari.*
11. Brak.
12. SR, nr 4302; Gumowski 1936, s. 316; Starnawska 1998, s. 102, przyp. 87, s. 113, przyp. 169.
13. Pieczęć przetrwała w złym stanie – ma ubytek wosku w incipicie legendy oraz liczne zatarcia liter inskrypcji. Nie sposób już dziś odczytać znaków pomiędzy krzyżykiem rozpoczynającym napis (umieszczonym na godzinie 13.00) a pierwszą literą wyrazu *plebani*. Zapewne widniał tam skrót od

wyrazu sigillum w postaci sygła „S” lub też – co zdaje się bardziej prawdopodobne z uwagi na ilość miejsca w tym fragmencie otoku, mogącym pomieścić aż trzy majuskuły – suspensji „SIG”. Nie wydaje się natomiast, aby było to imię dysponenta pieczęci, ponieważ sigilla krzyżowców z gwiazdą były z reguły anonimowe (Starnawska 1998, s. 104-105). O przynależności właściciela omawianego odcisku do tego właśnie zgromadzenia świadczy eksponowane na nim godło (krzyż nad sześciopromienną gwiazdą), w którym Gumowski (1936, s. 316) błędnie upatrywał herb miasta Kluczborka. Imienia duchownego, do którego należała pieczęć, nie zdradzają też ani koroboracja, ani lista świadków opatrzonego nią dyplomu (obie formuły wymieniają jedynie plebana w Kluczborku – *plebani in Cruceburg*). Stelmach (2014, nr 1516; por. SR, nr 4302) mylnie utożsamia go z Poncjaniem, będącym wystawcą dokumentu. Być może należy identyfikować go z Henrykiem, znanym z dyplomu z 25 VI 1333 r. (SR, nr 5235), który uchodzi w historiografii za najwcześniej poświadczonego w źródłach kapłana krzyżowców rezydującego w Kluczborku (Starnawska 1999, s. 121, przyp. 30).

Henryk i Jan

nr 12

24 VI 1370 – 7 X 1378

1. AP Wr., Rep. 66, nr 234 (235), 274*.
2. Brak.
3. + S' • PLEB'(ani) • DE • C/RVCEBVRG, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci Matka Boża w długiej, połałdowanej szacie i koronie, trzymająca na lewej ręce Dzieciątko Jezus z nimbem wokół głowy, w prawej zaś (prawdopodobnie) jabłko. Poniżej w niszy modlący się adorant, zwrócony w prawo, którego sylwetka zachodzi na otok legendy, rozdzielając napis na dwie części.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 37 x 24 mm.
7. Wosk barwy zielonej (oba odciski).
8. Czerwono-zielone sznury (oba odciski).
9. Jedno okrągłe wgłębienie (AP Wr., Rep. 66, nr 234 [235]); brak wgłębień (AP Wr., Rep. 66, nr 274).

10. *Et ut igitur singula premissa perpetuam obtineat firmitatem et stabilitatem idcirco sigilla nostri videlicet magistratus, conventus nostri, prioris nostre domus, Rychwini plebani sanctae Elyzabeth, Heydnirici plebani in cruceburg, johannis plebani in tylindorf, Franczkonis commendatoris in swydnicz, Johannis commendatoris in Legnicz, Johannis commendatoris in Monsterberg nec non Hermanni commendatoris in Boleslavia presentibus sunt subappensa (AP Wr., Rep. 66, nr 234 [235]; 24 VI 1370); In quorum omnium igitur permissorum firmam ratam perpetuamque stabilitatem ex de et cum unanimitate omnium nostrorum fratrum pre et subscriptorum presentes litteras fecimus et ordinauimus conscribi ipsasque sigillis videlicet magisterii ordinis nostri atque conventus seu fratrum nostrorum conventualium necnon prioris ceterorumque fratrum scilicet fratris Johannis de Niza plebani, Johannis Stabilwicz commendatoris in cruceburg, fratris Hermani commendatoris swidniczensis, fratris Johannis commendatoris legniczensis, fratris Friczkonis commendatoris munstirbergensis necnon fratris Jacobi commendatoris Boleslauenensis fideliter communiri, sigillari ac roborari (AP Wr., Rep. 66, nr 274; 7 X 1378).*
11. Brak.
12. Starnawska 1998, s. 102, przyp. 87.
13. Legenda pieczęci plebana parafii w Kluczborku, pozostającej pod patronatem wrocławskiego konwentu krzyżowców z czerwoną gwiazdą (Neuling 1902, s. 142), nie ujawnia imienia swojego dysponenta. Jak większość sigillów duchownych z tego zgromadzenia była ona anonimowa, dzięki czemu mogła być używana przez kolejnych właścicieli (Starnawska 1998, s. 104-105). Tożsamość proboszczów posługujących się tym stemplem poznajemy dopiero z dwóch opieczętowanych nim dokumentów z 1370 i 1378 r. Koroboracja starszego z nich wymienia bowiem *Heydniricum plebanum in cruceburg*, a intytulacja młodszego – *fratrum Johannum de Niza plebanum seu rectorem ecclesie parochialis in Cruczburg*. Obecny na tym sigillum wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem w żadnej mierze nie odnosi się do *patrocinium* parafii w Kluczborku, przywołującego Chrystusa Zbawiciela (Neuling 1902, s. 142), lecz wpisuje się w popularną na pieczęciach krzyżowców tematykę maryjną (Starnawska 1998, s. 116).

KOŻUCHÓW

Arnold

nr 13

24 II 1311

1. AAd. Wr., Dokumenty parafii w Koźuchowie, 23 II 1311.
2. Brak.
3. + S AR[NOLDI PLE]BANI / • D[...] T[...], napis majuskułą gotycką.
4. W dolnej strefie pola pieczęci sylwetka modlącego się adoranta, wchodząca na otok i rozdzielająca napis na dwa fragmenty. Główna część wizerunku zniszczona.
5. Typ pieczęci nieznany (z motywem hagiograficznym?).
6. Pieczęć ostroowalna, wysokość ok. 37 mm, szerokość nieznana.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pegraminowy.
9. Wygląd odwrocia nieznany.
10. *In cuius rei memoriam presentes conscribi iussimus et sigillis domini Arnoldi plebani nostri et puerorum predicti Theodorici de Pesna et civium in vrientat iussimus communiri.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Jedyne znane obecnie odcisk tego sigillum zachował się w szczątkowym stanie. Przetrwały po nim tylko trzy części: dwa fragmenty górnej i dolnej strefy pieczęci, przymocowane nadal do pergaminowego paska (co umożliwiło wykonanie pomiaru wysokości stempla), oraz jeden środkowy, oderwany od niego i przechowywany luzem. Położenie tej części względem dwóch pozostałych ustalam na podstawie kształtu wykruszeń materiału pieczętnego oraz widocznych elementów wizerunku, którego jednak z uwagi na znaczne zatarcie oraz ubytki nie sposób precyzyjnie zidentyfikować. Można dopatrywać się w nim przedstawienia świętego lub świętej, typowego dla pieczęci z motywem adoranta. O tym, iż właścicielem sigillum był koźuchowski pleban Arnold, świadczą zachowane pojedyncze majuskuły

legendy – obejmujące fragmenty imienia duchownego i nazwy miejscowości, w której posługiwał – oraz kolejność wymienionych w koroboracji osób i instytucji uwierzytelniających dyplom, w której występuje on jako pierwszy. Pieczęć tę przypisali mu także wcześniej Grünhagen i Wutke (SR, nr 3188). Popętnili oni jednak błąd w dacie opatrzonego nią pergaminu, ustalając ją na 23 II (aczkolwiek opatrując znakiem zapytania), który powielił następnie Urban (1974, s. 251). Konieczna jest jednak jej emendacja, ponieważ ów dokument wystawiono w środę popielcową (*in quadragesimo*), przypadającą w 1311 r. na dzień 24 II (Włodarski 2013, s. 388).

Jenchinus Lessot

nr 14

8 V 1394

1. AAd. Wr., Dokumenty parafii w Kozuchowie, 8 V 1394.
2. Brak.
3. s' ie[n]ch[...] / l[...] /, napis minuskułą gotycką.
4. Pole pieczęci dzielone w pas. W górnej części wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus na ręku, oboje w koronach i z nimbami okalającymi ich głowy, w dolnej pochylona w lewą (heraldycznie) stronę tarcza herbowa z nieczytelnym godłem, nakryta hełmem rycerskim z klejnotem w postaci spływającej zeń do tyłu kity. Całość wyobrażenia zamyka zachodzący na otok pieczęci łuk wsparty na dwóch wysmukłych kolumnach, zwieńczony wimpergą i pinaklami.
5. Pieczęć z postacią świętego i znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć ostroowalna, 28 x 22 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In cuius rei testimonium sigillum meum est appensum.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Odcisk pieczęci kozuchowskiego plebana przetrwał w złym stanie. Liczne zatarcia uniemożliwiają identyfikację herbu oraz odczyt większości liter legendy. Chociaż ani zachowane fragmenty inskrypcji, ani intytulacja

dokumentu z 8 V 1394 r. nie nazywają właściciela sigillum proboszczem, to jednak w treści dyplomu jasno wskazuje on na swój związek z kożuchowską parafią (*In ecclesia mea parochiali sancte Marie virginis in frienstad*). Jako pleban znany on jest także w literaturze naukowej (zob. Gerlic 2011, s. 42; Karczevska 2011, s. 32).

Piotr Gunczelini

nr 15

9 XII 1409

1. AAd. Wr., Dokumenty parafii w Kożuchowie, 9 XII 1409.
2. Brak.
3. * s * p[et]ri * g/unczelini* /, napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci wizerunek Matki Bożej, odzianej w długą szatę, z koroną zwieńczoną trzema fleuronami na okolonej nimbem głowie. W prawej ręce Marii Dzieciątko Jezus, w lewej zaś podłużne, cienkie berło. Pod łukiem poniżej nich krzyż kawalerski. Całość wyobrażenia obleczone czterolistną, wydłużoną wertykalnie rozetą.
5. Pieczęć z postacią świętego i znakiem zakonnym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 25 mm.
7. Wosk barwy czarnej.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In cuius rei testimonium sigillum meum est appensum.*
11. Sobel 2023, s. 340.
12. Sobel 2023, s. 328.
13. Pieczęć, zachowana w znakomitym stanie, ma tylko jedno niewielkie uszkodzenie w postaci zgniecenia dwóch minuskuł otokowej legendy. Umieszczony pod wizerunkiem Marii z Jezusem krzyż jest niewątpliwym nawiązaniem do symboliki Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego, któremu przysługiwało prawo patronatu nad kożuchowskim kościołem i w związku z tym kollacji jego proboszcza (Podolan 2011, s. 37-40).

LEGNICA

NN

nr 16

29 XI 1380 – 2 I 1403

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4, YY 9*.
2. Brak.
3. + SIGILLVM ECCLESIE S(an)C(t)I PETRI L[EGNITZEN]SIS, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci stojący na niewielkiej konsoli św. Piotr z nimbem wokół głowy, odziany w płaszcz i długą szatę, ze skrzyżowanymi na piersiach rękoma, w których trzyma dwa klucze.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 43 x 28 mm.
7. Wosk naturalny (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, YY 4); wosk zielony (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, YY 9).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).
9. Jedno podłużne, ukośne wgłębienie (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4); brak wgłębień (AAd., Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9).
10. *Cum appensione sigilli reverendi prioris domini episcopis [...] prevocati in fidem et testiorum omnium premisorum* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4; 29 XI 1380); *In quorum omnium et singulorum testimonium ac evidenciam plenior presents litteras seu presents publicum instrumentum huiusmodi nostrum processum in se continentem seu continens per notarium publicum infrascriptum scribi et publicari mandamus et nostril sigilli appensione fecimus communiri* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9; 2 I 1403).
11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć przetrwała w dwóch odciskach, z których starszy zachował się w złym stanie. Ma wykruszenia wosku na górnym i dolnym krańcu oraz zatartą powierzchnię odcisku, zwłaszcza na otoku. Odczytanie legendy

możliwe jest tylko na młodszym egzemplarzu, choć końcowy fragment z nazwą miejscowości pozostaje nieczytelny. Za tym, iż sigillum to należy przypisać plebanowi kościoła św. Piotra w Legnicy, przemawia wymienienie duchownego wśród adresatów dokumentu poznańskiego biskupa z 29 XI 1380 r. (*in Legnicz [...] ecclesiarum parrochialium rectoribus*), przy którym wisi starszy odcisk. Dzięki wskazaniu w otokowej inskrypcji wyłącznie wezwania kościoła, bez imienia posługującego w nim plebana, pieczęć mogła służyć kilku proboszczom przez dziesięciolecia. Z pewnością posługiwali się nią Haweł Czamborii, Jan Ketirlyn, Mikołaj Storch, Mikołaj de Borsnicz oraz Gunter de Prato (Jujeczka 2006, s. 146).

LEŚNICA

Jan z Głogowa

nr 17

2 IX 1367

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 2 IX 1367.
2. Brak.
3. [...P] LEB'(ani) • I(n) • LESN[A], napis majuskułą gotycką.
4. Pole pieczęci dzielone w pas na dwie części. W górnej strefie postać świętego lub świętej z otokiem wokół głowy, przypominającym nimb lub długie włosy, ze złożonymi z przodu i ułożonymi na niemożliwym do zidentyfikowania przedmiocie rękoma. U dołu natomiast gotycka arkada, pod którą pomniejszona postać adoranta klęczącego na tarczy herbowej z godłem wyobrażającym skos prawdopodobnie ozdobiony słupami.
5. Pieczęć z postacią świętego i znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć ostroowalna, 45 x 30 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Jedno okrągłe wgłębienie.
10. *In cuius rei testimonium presentem litteram sigillo meo proprio duxi roborandi.*

11. Sobel 2023, s. 340.
12. Sobel 2023, s. 328.
13. Pieczęć jest obłamana z lewej (heraldycznie) strony. Uszkodzenie to obejmuje fragment pola wyobrazeniowego oraz połowę legendy z imieniem posiadacza sigillum, którego z całą pewnością upatrywać można w wystawcy opatrzonego nią dyplomu z 2 IX 1367 r., Janie z Głogowa (*Johannes de Magna Glogovia*), rektorze kościoła w Leśnicy (*rector parochialis ecclesie in Lesna*). Ze względu na słabą czytelność rzeźby wskutek zatarć materiału pieczętnego trudno jednoznacznie ustalić tożsamość postaci świętego lub świętej ukazanej w górnej strefie odcisku. Kluczem do rozwiązania tej zagadki mógłby być, nieczytelny już dziś, trzymany przez nią szeroki przedmiot, będący niewątpliwie jej atrybutem. Być może jest to patronka leśnickiej świątyni, św. Jadwiga (Neuling 1902, s. 173-174), czego jednak nie da się stwierdzić z zupełną pewnością. Podobnych trudności nastęcza identyfikacja herbu umieszczonego w dolnej strefie sigillum. Skosami pieczętowali się również śląscy Bischofsheimowie, Henryk z Domanic oraz panowie von Zirchau (Wójcik 2018, t. 1, s. 160-161, 235; t. 2, s. 898-899), jednak w odróżnieniu od godła leśnickiego proboszcza nie były one zdobione słupami. Dostępne źródła nie pozwalają również potwierdzić ewentualnych związków genealogicznych tego duchownego z którąś z wymienionych rodzin.

LIPNIKI

Arnold

nr 18

6 V 1312

1. AP Wr., Rep. 88, nr 48 (74a).
2. Brak.
3. [+ S] ARNOLDI • PL(*ebani*) • D(e) LINDENOVO, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci trzy zwierzęta zwrócone (heraldycznie) w lewą stronę: u dołu smok, nad nim gołębica, a na samej górze orzeł.
5. Inne.
6. Pieczęć ostroowalna, 40 x 28 mm.
7. Wosk naturalny.

8. Pasek pergaminowy.
9. Dwa wgłębienia.
10. [...] *presentes duximus nostrorum sigillorum appensione munire; In cuius rei testimonium sigillum domini Arnoldi [...] duxi presentibus apponendum.*
11. Sobel 2020, s. 63.
12. CDS, Bd. 10, s. 67; Kopietz 1898, s. 42; Sobel 2020, s. 54-55, 63; Sobel 2023, s. 328-329.
13. Pieczęć przetrwała w nie najlepszym stanie. Ma drobne wykruszenie wosku w incipicie otokowej inskrypcji, a przede wszystkim dość mocno zatarte pole wyobrazeniowe. Pfothenhauer (CDS, Bd. 10, s. 67) dostrzegł tu trzy zwierzęta ułożone jedno nad drugim, mianowicie: smoka, gołębia i orła („drei übereinander gestellte symbolische Thiere, als Drache, Taube und Adler”). Wyobrazenie nie odwołuje się zatem do *patrocinium* świątyni w Lipnikach, przywołującego św. Marcina biskupa (Neuling 1902, s. 172). Ponieważ Pfothenhauer mógł pod koniec XIX stulecia oglądać zabytek w znacznie lepszym stanie aniżeli obecnie, przychyliam się do jego propozycji. O możliwej interpretacji takiego wyobrażenia zob. Sobel 2020, s. 54-55.

LUBANICE

NN

nr 19

7 XI 1401

1. AP Wr., Rep. 116, nr 184 (183).
2. Brak.
3. + [...], nieczytelny napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci jakby trzy łyżki z uchwytnymi zakończonymi tocznicami w gwiazdę: środkowa w słup, pozostałe dwie na opak.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 24 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.

9. Brak wgłębień.
10. *Ingesegel so habe wir an desin briff lasin hengin czu eyme bekentnisse allir vorgeschrebener dinge daz ingesegel des erbarn mannes her erlichers czu der czit czur lubenicz pfharrer.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Sigillum dochowało się w nie najlepszym stanie. Z powodu licznych zatarć powierzchni odcisku trudno już dziś precyzyjnie zidentyfikować zdobiące je wyobrażenie oraz odczytać otokową legendę, w której dostrzegalne są jedynie pojedyncze nieczytelne minuskuły oraz rozpoczynający napis znak krzyża. Sam lubanicki pleban, niewymieniany z imienia ani w źródłach historycznych, ani w literaturze naukowej, nie wystawił dokumentu z 7 XI 1401 r., a jedynie przywiesił doń swoją pieczęć, uwierzytelniając dyplom, na co wskazuje formuła koroboracyjna.

LUBOMIERZ

Jan von Pantenaw

nr 20

3 IV 1386

1. AP Wř., Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 13.
2. Brak.
3. • S' • IOh(ann)IS • PANThINAWS PLEBANI [L(eovallensis)], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, na której pas, a na nim trzy kule. Nad pasem dwa liście w skos od siebie, pomiędzy którymi kula, pod pasem liść na opak w słupek pomiędzy dwoma kulami. Całość wyobrażenia obwiedziona rozetą o trzech półokrągłych płatkach w układzie 2:1 z ostrokątnymi wypustkami na złączach płatków.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 28 mm.
7. Wosk naturalny.

8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Des zu eyine geczeugnisse dezer rede hab wir Burgermeyster und ratleute und wir Katherina eptischynne und her Johannes Pantenaw dezen briflassen worsegelt werden myt vnsern anhangenden ingesegeln.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Intytulacja wystawionego 3 IV 1386 r. dokumentu, którego mylną sygnaturę (AP Wr., Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 14) podaje Stelmach (2014, nr 4416), nie określa Jana Pantenawa proboszczem, a jedynie prepozytem lubomierskiego klasztoru (*ich her Johannes Pantenaw probist do selbist* [w Lubomierzu – J.R. Sobel]). Informacji takiej trudno także dopatrzeć się w dość zatartej dziś legendzie jego sigillum, którym uwierzył w wspomniany dyplom. Rekonstrukcję otokowej inskrypcji umożliwiła wykonana w 2001 r. czarno-biała fotografia, uwieczniająca ją znacznie lepiej czytelną aniżeli obecnie. Pozwala ona dostrzec w eksplicite napisu wyraz *plebani* oraz – przypuszczalnie – literę „L”, będącą zapewne suspensją łacińskiej nazwy miejscowości (*Leovallensis*), co przemawia za tym, aby włączyć pieczęć do katalogu jako plebańską. Chociaż zapisane zarówno w legendzie, jak i dokumencie, nazwisko Pantenaw skłania do wiązania Jana ze śląskim rodem rycerskim panów z Pątnowa (Pantken), to jednak eksponowany na należącym do niego stemplu herb znacząco różni się od spotykanego na sigillach innych przedstawicieli Pantenawów, pieczętujących się trzema orlimi głowami (Wójcik 2018, t. 2, s. 546-547). Być może jedynie wywodził się z miejscowości, w której osiadł ów ród, dzięki czemu zyskał taki przydomek, choć nie legitymował się żadnym pokrewieństwem z nim. Znamienne jest bowiem, że w legendzie stempla Jan nie poprzedził nazwy miejscowej partykułą *de* lub *von*. W ten sam sposób został on również odnotowany w dokumencie z 3 IV 1386 r. Z powodu braku źródeł trudno jednak szerzej wypowiedzieć się w kwestii pochodzenia i genealogii tego duchownego.

LWÓWEK ŚLĄSKI

Mikołaj von Queppel

nr 21

21 XII 1413

1. NA Praha, ŘM, nr 364.
2. Brak.
3. s: fr(*atr*)is: nicolai: qweppil de le(*m*)b(er)g::, napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci ukośnie szachowana „tarcza herbowa na wprost, na której dwie belki osadzone na skróconych słupach ułożone jedna nad drugą, górna na opak” (za: Wójcik 2018, t. 1, s. 407). Wokół tarczy trzy gałązki.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 24 mm.
7. Wosk barwy czarnej.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Des hab ich meyn ingesigil mit gutir beassin der selbin bruder an disen brif gehangen.*
11. Wójcik 2018, t. 1, s. 407.
12. Wójcik 2018, t. 1, s. 407.
13. Pieczęć Mikołaja Queppela powstała zapewne krótko po objęciu przezeń joannickiej komturii i parafii we Lwówku Śląskim, co zdarzyło się przed 13 V 1413 r. (Heś 2007, s. 487), skoro już 21 XII 1413 r. uwierzytelił nią wystawiony przez siebie dokument. Do miejsca jego nowej posługi odnosi się właśnie explicit legendy (*de lemborg*), choć nie są na niej wymieniane piastowane przez niego godności. Napis szybko uległ dezaktualizacji, ponieważ już 30 I 1414 r. spotykamy go jako komtura i plebana w Żytawie (Heś 2007, s. 538). Szerzej na temat biografii Queppela zob. Heś 2007, s. 271, przyp. 205; Wójcik 2018, t. 1, s. 406.

Fot. NA Praha

MINKOWICE

NN

nr 22

5 X 1372

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 17.
2. Brak.
3. [...]S[...]OW[...], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci *Agnus Dei* w prawą (heraldycznie) stronę ze zwróconą do tyłu i otoczoną nimbem głową, podtrzymujący zgiętą nogą drzewce, na którym trójstrefowa chorągiew.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 22 mm.
7. Ciemny воск naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In signum executionis [...] presentem litteram [...] appenso sigillo reddite sigillatam.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Na znacznie zatartej dziś już powierzchni odcisku dostrzegalne są jedynie napieczęte wyobrażenie, eksponujące *Agni Dei*, oraz trzy majuskuły otokowej legendy, z których dwie ostatnie w eksplicie (OW) tworzyły zapewne nazwę miejscowości parafialnej. Spośród bezimiennych adresatów uwierzytelnionego nim dokumentu z 5 X 1372 r. – rektorów kościołów w Oławie, Siedlcach, Miłoszycach, Dziuplinie i Minkowicach (*in Olavia, in Sedlicz, in Meleschicz, in Dupyn et in Mynkenow ecclesiarum rectoribus*) odpowiadają one wyłącznie nazwie *Mynkenow*. Na tej podstawie właściciela sigillum upatruję właśnie w plebanie w Minkowicach.

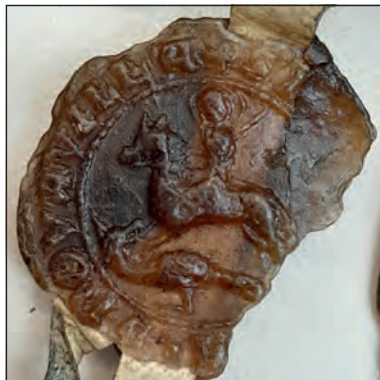
NOWA WIEŚ

NN

nr 23

24 IX 1352

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 4.
2. Brak.
3. + S I[...]NI D(e) NOVA VILLA, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci zwrócona w prawą (heraldycznie) stronę postać św. Jerzego na koniu, przeszywającego włócznią rozciągniętego w dolnej strefie pieczęci smoka.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 28 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Dwa podłużne wgłębienia.
10. *In signum execucionis presents reddite sigillis vostris sub appensum.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć zachowała się w dość dobrym stanie, choć posiada spory ubytek materiału pieczętnego z lewej (heraldycznie) strony. Miejscowość parafialną plebana, który posługiwał się owym sigillum, identyfikuję jako Nowa Wieś Mała pod Brzegiem, gdyż to właśnie tam znajdował się kościół pw. św. Jerzego, którego przedstawiono na odcisku (Neuling 1902, s. 202). Właścicielem tej pieczęci był przypuszczalnie Jan, wzmiankowany w dokumencie z 22 VIII 1345 r. (Neuling 1902, s. 202). Na niego wskazywałaby majuskuła „I”, będąca pierwszą literą imienia dysponenta, zachowana tuż przed ubytkiem wosku.

NOWY KOŚCIÓŁ

Bertold

nr 24

1280, s.d.

1. AP Wr., Rep. 63, nr 28 (zag.).
2. MN Wr., sygn. S-X-2140/M.Śl.
3. Nieczytelny napis, prawdopodobnie majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci sylwetki dwóch postaci (świętych?), pod którymi zwrócony w lewą (heraldycznie) stronę kłęczący adorant pod gotycką arkadą.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 40 x 27 mm.
7. Barwa wosku nieznana.
8. Pasek pergaminowy (SUB, Bd. 4, s. 268).
9. Wygląd odwrocia nieznany.
10. *In cuius rei testimonium presentes contuli literas sigillis serenissime Christi sponse abbatisse sancte Clare necnon prioris sancti Mathie, plebani quoque memorate ville et meo verissime consignatas* (SUB, Bd. 4, nr 400).
11. Pfothenhauer 1879, tabl. 12, nr 84; Sobel 2022a, s. 423.
12. Pfothenhauer 1879, s. 19; Gumowski 1936, s. 316; Sobel 2022a, s. 422-424.
13. Współcześnie nie zachował się ani jeden oryginał pieczęci plebana Bertolda. Badacze dysponują tylko przechowywanym obecnie w Muzeum Narodowym we Wrocławiu XIX-wiecznym odlewem jej niewyraźnego odcisku (na podstawie którego podaję wymiary stempla) oraz jego reprodukcją opublikowaną w katalogu Pfothenhauera, a także przedwojenną fotokopią uwierzytelnionego nią dokumentu z 1280 r. (SUB, Bd. 4, nr 400). Irgang, opierając się przypuszczalnie na opisanej w koroboracji kolejności pieczętujących go osób, mylnie przypisał sigillum przeorowi klasztoru krzyżowców z czerwoną gwiazdą pw. św. Macieja, imiennikowi plebana z Nowego Kościoła. Świadczyć o tym miały majuskuły „VRAT”, których dopatrył się on w zatartej legendzie (SUB, Bd. 4, s. 268). Pfothenhauer (1879, s. 19) natomiast eksplicit otokowej inskrypcji odczytał w brzmieniu *ECCE NOUE*. Ponieważ mógł on jeszcze oglądać oryginał pieczęci, pomimo złego stanu

P. Pfothenhauer, *Die schlesischen Siegel von 1250 bis 1300 beziehentlich 1327*, Breslau 1879

zachowania dużo czytelniejszy niż fotokopia stanowiąca podstawę edycji Irganga, przychyliam się do stanowiska przedwojennego badacza, właściciela sigillum upatrując w Bertoldzie, proboszczu w Nowym Kościele. Odmienne propozycje zgłaszali sfragiści także w sprawie wyeksponowanego na zabytku wizerunku. Problemy z jego identyfikacją miał już wspomniany Pfothenhauer (1879, s. 19), który opisał go słowami: „Im oberen Theile zwei Figuren (vielleicht die Taufe Christi darstellend), darunter ein Betender unter einem gothischen Portal” („W górnej części dwie figury [być może przedstawienie chrztu Chrystusa], poniżej adorant pod gotyckim portalem”). Gumowski (1936, s. 316) z kolei, opierając się na reprodukcji Pfothenhauera, dostrzegł w nim scenę Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie. *Patrocinium* świątyni w Nowym Kościele przywołuje natomiast św. Wawrzyńca (Neuling 1902, s. 204), do którego nie odwołuje się żadna z wysuniętych hipotez. Spór ten musi niestety pozostać nierozstrzygnięty, ponieważ bazując wyłącznie na XIX-wiecznej kopii odcisku, bez możliwości dokonania autopsji oryginału, nie sposób zidentyfikować wyobrażonych na nim postaci. Szerzej na ten temat zob. Sobel 2022a, s. 422-424.

NYSIA

Stefan

TYP A

nr 25

31 VII 1298

1. AAd. Wr., Dokumenty parafii miejskiej w Nysie, 31 VII 1298*; AP Wr., Rep. 102, nr 6 (dwie ekspedycje tego samego dokumentu).
2. MN Wr., sygn. S-X-2154/M.Śl.; ZNPH UJ, sygn. 1020.
3. + S STEPhANI PLE/BANI DE NIZA, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci scena ucieczki Świętej Rodziny do Egiptu. Na osiołku, prowadzonym

w lewą (heraldycznie) stronę przez św. Józefa, Matka Boża z Dzieciątkiem Jezus na ręku. Za nimi czwarta postać, niemożliwa do zidentyfikowania. U dołu pieczęci, oddzielonej od sceny ucieczki łukiem architektonicznym, modlący się adorant, zwrócony w lewą stronę, w postawie klęczącej, ze złożonymi rękoma i uniesioną głową, którego sylwetka zachodzi na otok pieczęci, rozdzielając legendę na dwie części. Nad ukazaną sceną unosi się anioł, pochylając się ku Matce Bożej, po bokach którego dwie sześciopromienne gwiazdy.

5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 41 x 29 mm.
7. Wosk naturalny (oba odciski).
8. Biało-czerwone sznury (AAd. Wr., Dokumenty parafii miejskiej w Nysie, 31 VII 1298); pasek pergaminowy (AP Wr., Rep. 102, nr 6).
9. Jedno wgłębienie od kciuka (oba odciski).
10. *In cuius rei testimonium et evidentiam pleniorum sigillis nostro et predicti Johannis advocati necnon et domini Stephani plebani Nizensis presentem paginam duximus roborandam* (oba odciski).
11. Pfothenhauer 1879, tabl. 13, nr 98; Sobel 2022a, s. 425; Sobel 2022b, s. 68.
12. Pfothenhauer 1879, s. 19; SR, nr 2516; Unterlauff 1907, s. 81; Gumowski 1936, s. 316; Crusius 1954, s. 67; SUB, Bd. 6, s. 282; Wólkiewicz 2020, s. 190-191; Sobel 2022a, s. 424-426; Sobel 2022b, s. 60-61, 68-69; Sobel 2023, s. 332.
13. Pleban nyski Stefan przyłożył swoją pieczęć do czterech ekspedycji dyplomu biskupa wrocławskiego Jana III Romki z 31 VII 1298 r. (SUB, Bd. 6, s. 281-282), jednak do naszych czasów dochowała się ona zaledwie w dwóch egzemplarzach, przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu oraz w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Pomimo tego Stelmach (2014, nr 837) mylnie uważa drugi z tych odcisków (z AP Wr.) za zaginiony.

TYP B

nr 26

6 V 1312

1. AP Wr., Rep. 88, nr 48 (74a).
2. Brak.
3. [+ S] STEPHANI PLEBANI • DENIS[A], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci postać św. Jakuba z nimbem wokół głowy, zwrócona (heraldycznie) w prawo, w drapowanej szacie z torbą przewieszoną przez ramię i laską pielgrzymią w prawej ręce. Przed nim po prawej (heraldycznie) stronie pomniejszona sylwetka klęczącego adoranta ze złożonymi do modlitwy rękoma.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 44 x 31 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Trzy wgłębienia w wosku.
10. [...] *presentes duximus nostrorum sigillorum appensione munire.*
11. Sobel 2020, s. 62; Sobel 2022b, s. 69.
12. CDS, Bd. 10, s. 67; Kopietz 1898, s. 42; Gumowski 1936, s. 316; Mandziuk 2003, s. 218; Sobel 2020, s. 49-51, 62; Wólkiewicz 2020, s. 190-191; Sobel 2022b, s. 60-61, 69; Sobel 2023, s. 327, 332.
13. Odcisk ma nieznaczny ubytek wosku w górnej części powierzchni stempla. Nie wpłynęło to jednak na rekonstrukcję wykruszonego fragmentu legendy, ponieważ obejmuje on tylko rozpoczynający inskrypcję znak (wnioskując z zebranego przeze mnie materiału sfragistycznego, najpewniej w postaci krzyżyka), syglę „S”, będącą skrótem wyrazu sigillum, oraz ostatnią literę znanej z dokumentu nazwy miejscowości. Właściciela pieczęci identyfikuję jako tego samego proboszcza nyskiego Stefana, który 31 VII 1298 r. uwierzytelnił stemplem ukazującym scenę ucieczki św. Rodziny do Egiptu cztery ekspedycje dokumentu biskupa Jana III Romki (zob. hasło *Nysa, Stefan, typ A*). W kolejnych latach musiał on jednak dokonać zmiany typariusza (na temat jej możliwych powodów zob. Sobel 2022b, s. 61), skoro przy wystawionym 6 V 1312 r. dyplomie odnajdujemy

należący do niego odcisk z zupełnie innym wyobrażeniem, przedstawiającym św. Jakuba Większego. Teza ta zgodna jest z dotychczasowymi ustaleniami badaczy dziejów parafii pw. św. Jakuba w Nysie. Przyjmują oni, iż w latach 1292–1312 posługiwał w niej jeden pleban o takim właśnie imieniu (Müller 1956, s. 65-66; Wólkiewicz 2014, s. 381; Wólkiewicz 2020, s. 190-191). Umacnia ją dodatkowo fakt, że w 1292 oraz 1300 r. ów duchowny występował jako świadek na dokumentach dotyczących sporów toczonych przez Koźmiana, plebana w Otmuchowie (SUB, Bd. 6, nry 70 i 442), a w 1312 r. widymował ponadto dwa inne związane z nim dyplomy (AP Wr., Rep. 88, nr 48 [74a]; zob. też Sobel 2020, s. 44-45). Stąd wynika wniosek, iż musiał być osobą raczej dobrze zorientowaną w problemach swojego otmuchowskiego kolegi, wobec czego wątpliwe wydaje się, aby przywołane akta poświadczały dwie różne osoby.

Jan z Raciborza

nr 27

15 VII 1356

1. AAd. Wr., Dokumenty parafii miejskiej w Nysie, 15 VII 1356.
2. Brak.
3. S • IOhANNIS • PLE/BANI • NIZENSIS /, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci postacie trzech świętych, zwróconych na wprost, w długich szatach i z nimbami okalającymi ich głowy: pośrodku Matka Boża z Dzieciątkiem Jezus na ręku, po jej prawej stronie św. Jan Chrzciciel z małym wizerunkiem *Agni Dei* otoczonym nimbem, po lewej natomiast św. Jakub z kijem pielgrzymim. Nad głowami świętych wznosi się gotycka arkada zwieńczona trzema wieżyczkami, a w niszy pod ich stopami klęczy modlący się adorant, zwrócony w prawą (heraldycznie) stronę, odziany w ornat.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 44 x 26 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Dwa podłużne, równoległe wgłębienia.

10. [...] *et hanc publicam formam redegi sigillo ipsius domini plebani et singno meo solito consingnando rogatus in testimonium premissorum.*
11. Brak.
12. Unterlauff 1907, s. 84.
13. Biogramy piszącego się z Raciborza nyskiego proboszcza Jana, nieuwzględniające jednak jego pieczęci, zob. Müller 1956, s. 68-69; Wólkiewicz 2020, s. 193.

OLEŚNICA

Maciej

nr 28

13 III – 2 X 1402

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 25*, YY 10.
2. Brak.
3. + S ECCL(es)IE IOhA/[NIS] IN OL-SNA, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci trzy nisze architektoniczne w układzie 2:1. W dwóch górnych niszach zwieńczonych wieżyczką postacie dwóch świętych z nimbami wokół głów. W dolnej niszy postać klęczącego adoranta zwróconego w lewą (heraldycznie) stronę. Po obu stronach dolnej niszy dwie tarcze herbowe.
5. Pieczęć z postacią świętego i znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 32 mm.
7. Wosk naturalny (oba odciski).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).
9. Brak wgłębień (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 25); jedno podłużne wgłębienie (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 10).
10. *In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium ac evidenciam plenior presentes litteras seu presentes publicum instrumentum huiusmodi nostrum processum in se continent seu continens per notarium publicum*

infrascriptum scribi ac publicari mandanimus et nostri sigilli appensione fecimus communiri (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 25; 13 III 1402); *In quorum omnium et singulorum testimonium ac evidenciam pleniorum presents litteras seu presents publicum instrumentum huiusmodi nostrum processum in se continentem seu continens per notarium publicum infrascriptum scribi et publicari mandanimus et nostril sigilli appensione fecimus communiri* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 10; 2 X 1402).

11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć zachowała się mocno zatarta, przez co nie sposób już dziś zidentyfikować ani herbów widocznych w dolnej strefie pieczęci, ani postaci świętych w niszach. Być może jednym z nich jest św. Jan Ewangelista, patron kościoła w Oleśnicy (Neuling 1902, s. 214). Jak wskazuje legenda, pomijająca imię dysponenta, pieczęć miała charakter dziedziny. Posługiwali się nią najpewniej kolejni proboszczowie oleśnickiego kościoła. Podpis widniejący na odwrociu dokumentu z 2 X 1402 r. w brzmieniu: *Ego Mathias plebanus Olsnensis* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 10) wskazuje, że ówczesnym dysponentem pieczęci był pleban Maciej.

OLSZYNIEC

Krystian von Rotenburg

nr 29

15 VII 1403

1. AP Wr., Rep. 116, nr 197 (196).
2. Brak.
3. [...]ro/tinburg/, napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci dwudzielna w słup tarcza herbowa na wprost, na polu prawym trzy skosy, na polu lewym lew wspięty w lewo. Całość wyobrażenia wpisana w dwie przecinające się trójlistne rozety, z których mniejsza ma półokrągłe liście

w układzie 2:1, a większa – ostrołukowe, rozmieszczone w układzie 1:2, których wierzchołki zachodzą na otok legendy, rozdzielając napis na trzy części. Wolne przestrzenie większych liści wypełniają trzy czterolistne koniczynki.

5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 29 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Deser ding* czy *eine bekentnis zo habe wir unse ingesegil lasin hengin an desin brif*.
11. Wójcik 2018, t. 2, s. 667.
12. Wójcik 2018, t. 2, s. 666-667; Sobel 2023, s. 325.
13. Olszyniecki proboszcz Krystian, wywodzący się z rycerskiego rodu panów von Rotenburg, znany w latach 1390–1411 także jako ławnik w Zgorzelcu (Knothe 1879, s. 459), wystawił 15 VII 1403 r. dokument wspólny ze swymi braćmi – Konradem i Henrykiem. Choć jego koroboracja nie wyszczególnia osobno ich sigillów, to jednak wydaje się prawdopodobne, iż kolejność przywieszenia odcisków odpowiadała kolejności wymienionych w intytulacji wystawców (*Wir drei bruder von Rotinburg Kristan pfarrer* czy *Walturdorf, Conrad und Heinrich gesessin* czy *Ottindorf*), co pozwala przypisać pierwszą z pieczęci właśnie plebanowi Krystianowi. Za taką identyfikacją dysponentów sigillów opowiada się także Wójcik (2018, t. 2, s. 666-667). Zapewne z własnym rodem identyfikował się on mocniej niż z podległą sobie parafią w Olszyńcu, o czym świadczy pozbawiona sakralnych motywów ikonografia jego stempla, eksponującego herb Rotenburgów. Przypuszczać można, iż odniesień do piastowanej przezeń funkcji proboszcza brakowało także w tekście w większości nieczytelnej otokowej legendy, wskazującej jedynie na rodowy predykat właściciela pieczęci.

OŁAWA

NN

nr 30

4 VIII 1390

1. AP Wr., Rep. 125, nr 266 (280).
2. Brak.
3. Nieczytelny napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost z nieczytelnym godłem.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 24 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. [...] *nostro subappenso sigillo in signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram plebanis sigillis subappendentibus reddite sigillatam.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Odcisk zachował się w bardzo złym stanie. Ma zatartą i zdeformowaną powierzchnię, a jego prawa (heraldycznie) strona jest ponadto zgnieciona, przez co zupełnie nieczytelna. Wskutek owych zniszczeń nie sposób ani opisać obecne na nim heraldyczne wyobrażenie, ani odczytać dostrzegalny fragment otokowej inskrypcji, podającej z reguły imię proboszcza-dysponenta oraz nazwę miejscowości podległej mu parafii. W identyfikacji odcisku pomocny okazuje się dyplom Jerzego Fulschussila z 4 VIII 1390 r., do którego został przywieszony. Spośród adresatów tego dokumentu – którymi byli plebani w Oławie, Brzezimierzu, Witowicach, Wiązowie i Strzelinie – wszystkim oprócz pierwszego udało się bez wątpliwości przypisać uwierzytelniające go pieczęcie (zob. hasła: *Brzezimierz, NN; Witowice, Piotr; Wiązów, Andrzej; Strzelin, Tomasz, typ B*), co pozwala upatrywać właściciela sigillum właśnie w oławskim kapłanie. Proboszcz tej parafii opatrzył swoim odciskiem również pergamin z 8 XI 1389 r., lecz brak przy nim zabytku z podobnym wyobrażeniem. Wynika stąd więc, iż pomiędzy wystawieniem wspomnianych dwóch dyplomów musiała mieć

miejsce zmiana duchownego na oławskiej prebendzie lub będący w jej posiadaniu pleban zlecił sporządzenie nowego typariusza (zob. hasło *Parafia niezidentyfikowana nr III, NN*).

OPAWA

Michał

nr 31

9 IX 1394

1. SOkA Opawa, AmOp., inv.č. 193, sign. IV/4.
2. Brak.
3. + S: FRATRIS: MICHAELIS: PLEBA(n)I: DE: OPPAVI(a), napis mąjuskulą gotycką.
4. W ukośnie szachowanym i wypełnionym koniczynkami polu pieczęci zwrócona w lewo postać Matki Bożej z nimbem wokół głowy i Dzieciątkiem na lewym ręku z takimż nimbem.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 31 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak informacji.
10. *In cuius rei firmum robur et testimonium perpetuum sigillum meum de voluntate mandato et sciencia fratrum meorum predictorum presentibus est appensum.*
11. Brak.
12. Sobel 2022a, s. 419.
13. Użyte w legendzie otokowej sformułowanie *frater* zdradza przynależność plebana Michała do Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie, w którym piastował on godność komtura, na co wskazuje również intytulacja opieczętowanego przezeń dokumentu z 9 IX 1394 r., w brzmieniu: *Ego Michael de Broda theutunicali frater*

Fot. SOkA Opawa

Ordinis Sancte Marie hospitalis Ierosolimitani de domo theutunica plebanus ecclesie Sancte Marie in Oppavia necnon commendator domus fratrum ordinis predicti ibidem in Oppavia.

OSINA WIELKA

Marcin

nr 32

6 V 1312

1. AP Wr., Rep. 88, nr 48 (74a).
2. Brak.
3. [...]RESBI[...], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci heraldyczna lilia.
5. Pieczęć ze znakiem zakonnym.
6. Pieczęć ostroowalna, 39 x 23 mm.
7. Jasny wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Jedno wgłębienie w wosku.
10. [...] *presentes duximus nostrorum sigillorum appensione munire; In cuius rei testimonium sigillum [...] meum* [Marcina z Osiny – J.R. Sobel] *duxi presentibus apponendum.*
11. Sobel 2020, s. 64.
12. CDS, Bd. 10, s. 67; Kopietz 1898, s. 42; Sobel 2020, s. 57-59, 64; Sobel 2023, s. 326.
13. Pieczęć zachowała się w fatalnym stanie. Obecnie jest ona mocno zatarta, zwłaszcza jej heraldycznie lewa strona, co uniemożliwia dokładny odczyt legendy. Ma również niewielki ubytek wosku w górnej części powierzchni stempla. Była znana Pfothenauerowi (zapewne jeszcze w dobrym stanie zachowania), który napis otokowy odczytał następująco: + S. MARTINI PRESBIT (CDS, Bd. 10, s. 67).

OTMUCHÓW

Wojśław

nr 33

27 V 1280

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, DD 58.
2. Brak.
3. + S VOISLAY CAN(*onici*) WRAT(*isla-viensis*) Et REC(*toris*) I(n) EKLE(*sia*) OTOMVChOVIEN(*sis*), napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci Chrystus umierający na krzyżu, nad którym księżyc oraz (prawdopodobnie) sześciopromienna gwiazda. Po jego lewej (heraldycznie) stronie stojąca na niewielkim podwyższeniu postać świętego (lub świętej) w aureoli i długiej szacie ze złożonymi w geście modlitwy dłońmi, po prawej zaś klęczący adorant.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 45 x 30 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In cuius rei testimonium et evidentiam pleniorum predicta universitas civium nizensium presenti instrumento sigillum suum una cum sigillis meo et domini Voyzlai plebani otmuchoviensis fecit apponi.*
11. Sobel 2022a, s. 421.
12. SUB, Bd. 4, s. 262; Sobel 2022a, s. 420-422; Sobel 2023, s. 331.
13. Pieczęć zachowała się w nie najlepszym stanie – ma liczne zatarcia oraz przebarwienia powierzchni odcisku. Ukazana w jej polu scena, przedstawiająca ukrzyżowanie Chrystusa, w żaden sposób nie wiąże się z ówczesnym patronem parafii Wojśława, którym był św. Mikołaj (Neuling 1902, s. 222-223). Umierającemu Jezusowi towarzyszy stojąca po jego lewej stronie postać, którą trudno dokładnie rozpoznać ze względu na brak atrybutów. Najpewniej jest to Matka Chrystusa bądź też św. Maria Magdalena

lub św. Jan. Inną lekcję otokowej legendy („+ S • VOISLAY • IN WRAT [danach einige Buchstaben unleserlich] EC OTOMVChOVIEN”), zapewne na skutek zatarcia większości jej liter, podaje Irgang (SUB, Bd. 4, s. 262), a za nim Wólkiewicz (2004, s. 71). Oprócz probostwa Wojśław pełnił także urzędy diecezjalne. W latach 1264–1288 (lub też – jak podaje Samulski – w latach 1264–1285) notowany jest wśród kanoników wrocławskiej kapituły katedralnej, na co ewidentnie wskazuje legenda jego pieczęci, a w roku 1273 występuje jako prokurator wrocławski (Samulski 1940, s. 120, 152; Wólkiewicz 2004, s. 71).

Mikołaj de Lemberg

nr 34

21 X 1366

1. AP Wr., Rep. 102, nr 37.
2. Brak.
3. + S [NI]COL(ai)' D(e)' LEMBERG, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci trzy miecze w roztrój zatknięte w otoczonym obręczą kamieniu (jabłku, sercu?). Całość wyobrażenia wpisana w rozetę o trzech półokrągłych liściach w układzie 1:2.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 19 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Czerwono-żółte sznury.
9. Brak wgłębień.
10. *In cuius rei testimonium meum et dicti domini Nicolai de Lemberg sigilla presentibus sunt appensa.*
11. Brak.
12. Sobel 2023, s. 331.
13. Sigillum ma niewielki ubytek wosku na otoku, obejmuje on fragment legendy z dwiema literami imienia dysponenta. Życiorys proboszcza Mikołaja, będącego także prokuratorem biskupim w Otmuchowie, przedstawiła już Wólkiewicz (2004, s. 74-76). Pomimo iż posługiwał on duszpastersko w otmuchowskiej parafii, to w legendzie swojej pieczęci pisał się z predykatem *de Lemberg*. Podobnie wymieniany jest też w dokumencie

z 21 X 1366 r., do którego ją przyłożył (*Nicolaus de Lemberg plebanus sive rector modernus eiusdem* [w Otmuchowie – J.R. Sobel] *ecclesiae*). Nie sposób jednak na podstawie zachowanych źródeł dowieść, czy był on spokrewniony z rycerskim rodem Lembergów, czy też po prostu wywodził się z lwóweckiego mieszczaństwa (zob. Wójcik 2018, t. 1, s. 429). Problem genealogii otmuchowskiego plebana komplikuje dodatkowo obecne na jego sigillum wyobrażenie napieczętne, które jest identyczne z godłem używanym przez Füllsteinów oraz spokrewnionych z nimi panów z Krzanowic (Jurek 1996, s. 222; Wójcik 2018, t. 1, s. 256-263, 411-413).

PACZKÓW

Henryk

nr 35

I VII 1315

1. AP Wr., Rep. 88, nr 54 (79).
2. Brak.
3. [+ S] hE(n)RICI PLEBANI D(e) PACHE-COW[E], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci orzeł z głową zwróconą (heraldycznie) w prawo i rozpostartymi skrzydłami.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 32 x 21 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Ne autem super dictis attestacionibus propter aperturam ipsarum cuiquam aliquod dubium oriatur, meum sigillum ad maiorem rei evidenciam duxi presentibus appendendum.*
11. Brak.
12. CDS, Bd. 10, nr 99; Neuling 1884, s. 92; Neuling 1902, s. 226.
13. Pieczęć została nieznacznie uszkodzona przez wykruszenie wosku w incipicie otokowej legendy. Być może ubytek ten zachodzi także na eksplícit obejmujący literę „E”, która występuje w zapisie nazwy miejscowości widniejącej w dokumencie (*Patzschowe*). Wydaje się jednak, iż w otoku

nie byłoby już na nią miejsca pomiędzy literą „W” a krzyżykiem rozpoczynającym napis. Ewentualną obecność majuskuły „E” w legendzie tego sigillum postrzegać więc należy jako hipotetyczną.

PRZEDBOROWA

Konrad

nr 36

2 XII 1312

1. AP Wr., Rep. 88, nr 51 (76).
2. Brak.
3. [...] * PLE(b)A(n)I * DE * hEY[DA], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci orzeł w prawo, stojący na wstędze, z rozpostartymi na boki skrzydłami i głową otoczoną nimbem.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 32 mm.
7. Wosk barwy czerwonej.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In cuius rei evidentiam presentes scribi volui et meo sigillo roborari.*
11. Brak.
12. CDS, Bd. 10, s. 69; Neuling 1884, s. 116; Neuling 1902, s. 286.
13. Odcisk pieczęci zachował się prawie niezatarty, jednak pełny odczyt legendy nie jest możliwy ze względu na wykruszenie wosku w jej incipicie i explicitie – obejmują one imię plebana oraz ostatnie litery nazwy miejscowości parafialnej, w której posługiwał. Tożsamość właściciela pieczęci zdradza intytulacja dokumentu z 2 XII 1312 r.: *Ego Conradus plebanus de Heyda.*

ROKITNICA

Stanisław

nr 37

16 II 1334

1. AP Wr., Rep. 91, nr 257 (267).
2. Brak.
3. + STAN(*islaus*) PL(*ebanus*) D(e) ROChLICS, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci popiersie kobiety *en face* z włosami długimi do ramion.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 28 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Dwa wgłębienia.
10. *In quorum omnium testimonium presentibus duxi sigillum meum appendendum.*
11. Brak.
12. SR, nr 5308.
13. Jedyiny znany i zachowany dzisiaj odcisk tej pieczęci ma liczne przebarwienia wosku oraz pęknięcie obejmujące około 1/3 jego powierzchni. Trudno jednoznacznie zidentyfikować eksponowany na niej wizerunek kobiety. Z pewnością nie ukazywał on patrona kościoła parafialnego w Rokitnicy, którym był św. Bartłomiej (Neuling 1884, s. 106). Wutke, Randt oraz Bellé wysunęli przypuszczenie, iż może być to św. Jadwiga (SR, nr 5308). Za takim doborem ikonografii mógłby przemawiać fakt, iż tamtejszy gród stanowił jedną z ulubionych rezydencji księżnej Jadwigi oraz jej małżonka, Henryka Brodatego (Zientara 2006, s. 139). Już z przeprowadzonej przeze mnie wstępnej analizy materiału sfragistycznego zebranego na potrzeby niniejszego katalogu wynika jednak, iż świętych patronów na sigillach plebańskich prawie zawsze przedstawiano z przypisanymi im atrybutami, stąd bardziej upatruję w omawianym wyobrażeniu godło dysponenta. Podobnym znakiem pieczętowali się również śląscy Löbenowie oraz Albrecht von Prittwitz (Wójcik 2018, t. 1, s. 445-447; t. 2, s. 599-600). Fatalny stan zachowania odcisku uniemożliwia weryfikację tej hipotezy. Nieco

inaczej otokową inskrypcję sigillum plebana Stanisława, rozpoczynającą się na godzinie 13.00, odczytali wspomniani przedwojenni badacze niemieccy, dopatrując się sygli „S” w miejscu znaku krzyża (SR, nr 5308).

SAMBOROWICE

Świątobor

nr 38

23 III 1288

1. NA Praha, ŘM, nr 152.
2. Brak.
3. + S • SV[ATOBO]RII • PLEBANI DE // SRE•OZ•AO • NOTARII OPAV(*iensis*), napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, na której krzyż pomiędzy dwoma roślinnymi wiciami, skrzyżowanymi u podstawy, których zakończenia tworzą krzywaśnie skierowane do siebie. Po prawej i po lewej stronie tarczy po jednej gałązce.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 37 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In huius autem rei geste vigorem presen scriptum istorum sigillorum apensio-ne constat roborarum sigillo dapiferi H, villici Brumonis, notarii Swatoborii et Niculonis sudarii sigillo.*
11. Brak.
12. SUB, Bd. 5, s. 295; Maráz 2008, s. 625.
13. Pieczęć plebana Świątobora dochowała się z ubytkami materiału pieczętnego – kilkoma drobnymi oraz jednym większym, obejmującym fragment otoku po lewej (heraldycznie) stronie – lecz pomimo tych uszczerbków pozostaje nadal czytelna. W polu wyobrażeniowym eksponuje tarczę z godłem w postaci krzyża umieszczonego pomiędzy dwoma wiciami roślinnymi. Odmiennie herb ten interpretował Irgang, dostrzegając w nim

Fot. NA Praha

„Kreuz mit zwei Halbmonden zu beiden Seiten über gekreuzten Schwertern” („krzyż z dwoma półksiężycami po obu stronach nad skrzyżowanymi mieczami”), opatrując jednak ten opis znakiem zapytania (SUb, Bd. 5, s. 295). Dosyć niejasna jest wymieniona w legendzie pieczęci Świętobora miejscowość parafialna, którą odczytuję, przychyłając się do propozycji wspomnianego badacza (SUb, Bd. 5, s. 295), jako *SREOZAO*. Przypuszczam, iż jest to zniekształcony przez rzemieślnika zapis nazwy wsi Samborowice, której dotyczył opatrzony opisywanym sigillum dokument. Pewne wątpliwości wzbudzać może także datacja owego dyplomu, gdyż informuje on jedynie o dniu dokonania udokumentowanej w nim czynności prawnej, bez podania roku (*Acta [...] tertia feria post diem palmarum*), który dopisany został inną ręką na odwrocie pergaminu dopiero w czasach nowożytnych. Jeśli jednak uznamy rok 1288 za wiarygodny, wówczas dokument należałoby datować na dzień 23 III, ponieważ wtedy właśnie przypadał wtorek po Niedzieli Palmowej (Włodarski 2013, s. 360). Taką datę przyjęli również wydawcy pełnej edycji oraz regestów omawianego źródła (SR, nr 2061; Sub, Bd. 5, s. 294; Stelmach 2012, nr 59). Ponadto oprócz godności proboszcza parafii w Samborowicach Świętobor piastował urząd opawskiego notariusza, co zostało odnotowane w tekście otokowej inskrypcji jego sigillum oraz koroboracji uwierzytelnionego nim dyplomu.

SIEDLCE K. OŁAWY

Jan

nr 39

5 X 1372

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 17.
2. Brak.
3. + S • IOh[*ann*]IS PL[EBAN]I D(e) SEDILICZ •••, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, na której trzy sierpy lub noże winiarskie w rozstrój młynkiem w lewo, ostrzami do siebie. Wokół tarczy trzy gałązki.

5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 26 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In signum executionis [...] presentem litteram [...] appenso sigillo reddite sigillatam.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć zachowała się nieznacznie uszkodzona – posiada ubytek wosku na otoku. Ubytek obejmuje fragment legendy z wyrazem *plebani*. Brak szczegółów w rzeźbie heraldycznego wyobrażenia sprawia, że trudno jest jednoznacznie opisać obecne na tarczy godło, przypominające trzy sierpy lub noże winiarskie. Miejscowość, w której posługiwał pleban Jan, identyfikuję jako Siedlce koło Oławy, gdyż to właśnie do proboszczów parafii z tych okolic (oprócz Siedlec i Oławy także z Miłoszyc, Dziupliny i Minkowic) adresowany był dyplom z 5 X 1372 r. opatrzony omawianym sigillum.

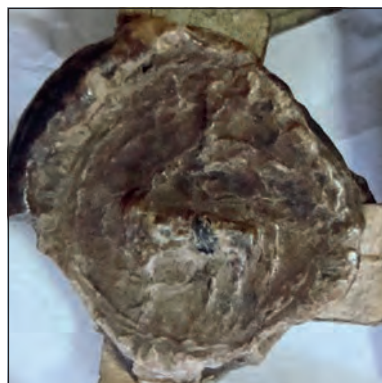
STARA WIEŚ

NN

nr 40

14 IV 1386

1. AP Rac., AmRac., nr 7.
2. Brak.
3. Napis nieczytelny.
4. W polu pieczęci prawdopodobnie *Agnus Dei* w prawą (heraldycznie) stronę z głową zwróconą do tyłu, podtrzymujący zgiętą nogą drzewce, na którym dwustrefowa chorągiew.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 22 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.

Fot. AP Rac.

10. *Reddite litteram sigillatam vestro appendenti sub sigillo.*
11. Brak.
12. Sobel 2023, s. 327.
13. Pieczęć zachowała się w fatalnym stanie. Jest mocno zatarta, a do tego obłamana w kilku miejscach na otoku, co utrudnia identyfikację wyobrażenia i całkowicie uniemożliwia odczyt legendy. Imienia jej dysponenta nie podaje także inskrypcja opatrzonego nią dyplomu z 14 IV 1386 r., a jedynie wskazuje świątynię, w której posługiwał – kościół pw. św. Mikołaja koło Raciborza, znajdujący się w Starej Wsi (*discreto viro domino rectori ecclesiae sancti Nicolai prope Rathibor*). Weltzel (1896, s. 70) wysunął przypuszczenie, iż mógł być nim proboszcz Jan, wpisany – zdaniem badacza – w podobnym czasie do księgi raciborskiego bractwa literackiego, jednak Schaffer (1883, s. I), wydawca tego źródła, znanego także pod nazwą *Liber Albus*, nie umieścił przy imieniu tego duchownego dat dokumentów, w których on występuje, przez co nie sposób zweryfikować hipotezy Weltzla (na temat *Liber Albus* zob. Barciak 2008, s. 227-232). Plebana o tym imieniu nie wymienia natomiast Porwol (2008, s. 377) w swoim spisie proboszczów parafii św. Mikołaja.

STARY HENRYKÓW

Andrzej

nr 41

21 III 1318

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 21 III 1318.
2. Brak.
3. + S' * ANDEREE * PLE(*bani*) * D'(e) * AN(*tiquo*) * hE(*inrichow*), napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci pelikan w prawą (heraldycznie) stronę, karmiący trzy pisklęta w gnieździe.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 34 mm.
7. Wosk naturalny.

8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In omnium igitur prescriptorum robur et iugem memoriam presentem litteram conscribi fecimus et sigillo meo ego Unimirus tradidimus consignatam.* Przywieszenie pieczęci przez proboszcza Andrzeja zapowiedziane zostało dopiero w testacji: *presentibus infrascriptis domino Andrea plebano de Heynrichow, Ramuoldo de Schiltberg, qui ambo ad nostram instantiam sua sigilla presentibus appenduntur.*
11. Brak.
12. SR, nr 3766.
13. Identyfikacja wyobrażenia na pieczęci plebana Andrzeja, nieznacznie obłupanej z prawej (heraldycznie) strony, z nieznanymi przyczynami przysporzyła problemów Grünhagenowi i Wutkemu pod koniec XIX stulecia. Jej *imago* opisali oni krótko słowami „nicht recht erkennbare symbolische Figur” („niemożliwa do zidentyfikowania figura symboliczna” – tłum. własne) (SR, nr 3766). W zachowanym dosyć dobrze wizerunku nietrudno jednak dostrzec pelikana karmiącego pisklęta krwią z własnej piersi. Motyw ten, spotykany w sztuce sakralnej oraz heraldyce, symbolizuje Ofiarę Chrystusa (LCI, Bd. 3, s. 390-392). Nie jest więc odwołaniem do św. Marcina, będącego patronem parafii, w której posługiwał właściciel pieczęci (Neuling 1902, s. 94). Na odnotowanie zasługuje fakt, że oprócz probostwa Andrzej piastował jeszcze godność *magistri curiae*, którą jest tytułowany w dokumencie z 21 III 1318 r.

STRZEGOM

Albert

nr 42

1410, s.d.

1. AP Wr., Rep. 123, nr 76.
2. Brak.
3. + S • FRAT(ri)S • ALB(er)TI DE TINCZ, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci głowa św. Jana Chrzciciela z długimi włosami i brodą.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.

6. Pieczęć okrągła, Ø 24 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. Brak formuły sigillacyjnej.
11. Brak.
12. Starnawska 1995, s. 124, przyp. 65; Starnawska 1998, s. 93, 102, przyp. 84.
13. Treść legendy pieczęci nie uwzględnia plebańskiej godności jej właściciela, a jedynie predykat z nazwą miejscowości, z której przypuszczalnie pochodził (Tynec nad Ślężą), oraz fakt jego przynależności do zgromadzenia zakonnego (*frater*). O tym, iż pełnił on obowiązki duszpasterskie jako proboszcz w Strzegomiu, informuje dopiero intytulacja wystawionego przez niego dokumentu bez daty (w późniejszym czasie na odwrociu dyplomu dopisano rok 1410, który odpowiada latom posługi Alberta w strzegomskiej parafii [1406–1412], Heś 2007, s. 514): *Albertus de tynczia plebanus in Strzegomia frater ordinis sancti Johannis Ierosolimitani*. Fakt ten pozwolił włączyć jego sigillum do katalogu. Obecne na nim wyobrażenie jest niewątpliwym nawiązaniem do patrona joannitów – św. Jana Chrzciciela, którego wizerunki spotykamy na licznych pieczęciach tego zakonu (zob. Starnawska 1998, s. 115-116; Heś 2007, s. 416-417).

STRZELIN

Tomasz

TYP A

nr 43

8 XI 1389

1. AP Wr., Rep. 125, nr 263 (277).
2. Brak.
3. [s] t[...]/[...]ple[...], napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci postać mężczyzny odzianego w zbroję ze skrzydłami u ramion, zapewne św. Michała Archanioła.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.

6. Pieczęć okrągła, Ø 24 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Nostro subappenso sigillo. In signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram reddite viris sigillis subappendentibus sigillatam.*
11. Sobel 2022b, s. 75.
12. Sobel 2022b, s. 65-66, 75; Sobel 2023, s. 332.
13. Wskutek zatarcia powierzchni odcisku niełatwo już dziś dopatrzeć się szczegółów eksponowanego na nim wizerunku, wyobrażającego postać św. Michała Archanioła. Trudno także odtworzyć pełne brzmienie legendy, z której przetrwały zaledwie pojedyncze minuskuły. Dostrzegalna w incipicie napisu litera „t” pozwala przypisać sigillum plebanowi Tomaszowi, poświadczonemu w źródłach dyplomatycznych w latach 1396–1399 (dokument z 1389 r. nie wymienia go z imienia). Opiekę nad strzelińską parafią objął zapewne dużo wcześniej, ponieważ jego poprzednik proboszcz Franciszek (Franz) pojawia się po raz ostatni w dyplomie z roku 1364, a w 1396 r. Tomasz wspomina go jako osobę nieżyjącą (Görlich 1853, s. 14-15). Kilka miesięcy później duchowny zlecił sporządzenie nowego typariusza, którego odcisk, z zachowanym pełnym imieniem dysponenta, wisi przy dokumencie wystawionym 4 VIII 1390 r. (zob. hasło *Strzelin, Tomasz, typ B*). Przyczynę tej zmiany upatrywać można w chęci odróżnienia przez plebana wyobrażenia swego sigillum od widocznego na ówczesnych pieczęciach miasta Strzelina, przedstawiających również św. Michała Archanioła z właściwymi mu atrybutami, mianowicie: trąbą (na pieczęci z lat 1336–1369) lub mieczem i wagą (na stemplu z lat 1409–1540) (Wójcik 2020, s. 268-270; zob. też Wiszewski 2006, s. 289-291). Nie należy jednak wykluczać, iż wpływ na decyzję o wymianie tłoka miało po prostu zużycie się starszego typariusza lub też jego utrata (Sobel 2022b, s. 65-66).

TYP B

nr 44

4 VIII 1390 – 2 I 1403

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9; AP Wr., Rep. 125, nr 266 (280)*.
2. Brak.
3. + sigillum thame plebani in strelin, napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci scena walki św. Michała ze smokiem. Archanioł z nimbem wokół głowy i skrzydłami u ramion, odziany (przypuszczalnie) w zbroję, stoi w rozkroku na wijącym się przez całą dolną strefę odcisku ogonie potwora. Zwracając się w (heraldycznie) lewą stronę, przeszywa włócznią jego gardło.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 28 mm.
7. Wosk naturalny z licznymi ciemnymi przebarwieniami (AP Wr., Rep. 125, nr 266 [280]); pociemniały воск naturalny (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).
9. Jedno małe wgłębienie (AP Wr., Rep. 125, nr 266 [280]); trzy podłużne wgłębienia (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9).
10. [...] *nostro subappenso sigillo in signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram plebanis sigillis subappendentibus reddite sigillatam* (AP Wr., Rep. 125, nr 266 [280]; 4 VIII 1390); *In quorum omnium et singulorum testimonium ac evidenciam plenioram presents litteras seu presents publicum instrumentum huiusmodi nostrum processum in se continentem seu continens per notarium publicum infrascriptum scribi et publicari mandavimus et nostril sigilli appensione fecimus communiri* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9; 2 I 1403).
11. Sobel 2022a, s. 427; Sobel 2022b, s. 75.
12. Sobel 2022a, s. 426-429; Sobel 2022b, s. 65-66, 75; Sobel 2023, s. 332.
13. Oba odciski pieczęci zachowały się w nie najlepszym stanie. Mają liczne zatarcia powierzchni i przebarwienia materiału pieczętnego, utrudniające

odczyt wizerunku oraz – przede wszystkim – otokowej inskrypcji. Za lekcją legendy, przypisującej sigillum plebanowi Tomaszowi, przemawiają ewidentnie odnotowujące go dokumenty z lat 1396–1399 (Görlich 1853, s. 15) oraz fakt, że rok wcześniej posłużył się on innym stemplem, na którym także widniało (przypuszczalnie) jego imię (zob. hasło *Strzelin, Tomasz, typ A*). Dzięki odciskowi zachowanemu w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu wiadomo, że godność strzelińskiego proboszcza sprawował on co najmniej do 2 I 1403 r. Jego następca, Dzierżek, notowany jest w źródłach dopiero pod rokiem 1414 (Görlich 1853, s. 15).

STUDNICA

Herman von Sulz

nr 45

29 XI 1382

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 29 XI 1382.
2. Brak.
3. S HERMAN(i) DE / SVLCZ [PL(e)BA(ni)], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci ukoronowana Madona w długiej szacie i z Dzieciątkiem na ręku, oboje w aureolach. Postaci otaczają po bokach dwie ulistnione wici roślinne. W niższy poniżej nich hełm rycerski w prawo ze spływającą z tyłu chustą, zwieńczony trzema piórami.
5. Pieczęć z postacią świętego i znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć ostroowalna, 38 x 25 mm.
7. Ciemny wosk, prawdopodobnie barwy zielonej.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In quorum omnium et singulorum premissorum evidenciam et certitudinem clanorem sigillum meum presentibus duximus appendendum.*
11. Sobel 2023, s. 340.
12. Sobel 2023, s. 328.

13. Wymieniony w legendzie pieczęci rodzinny predykat dysponenta (odnotowany także w uwierzytelnionym nią dyplomie jako *Hermanus de Solcz*) każe wiązać studnickiego plebana ze śląską rodziną rycerską von Sulz. Przypuszczenie to potwierdzają badania Jurka (1996, s. 293 i 352 – tablica genealogiczna Sulzów), który wśród synów Fryderyka Sulza wymienia właśnie Hermana, znanego z dokumentu z 1365 r. jako kleryka. Najpewniej więc w kolejnych latach duchowny ten postąpił na urząd proboszcza i objął prebendę w Studnicy, na co wskazuje też treść przywileju z 29 XI 1382 r., w którym występuje on jako *plebanus seu rector ecclesie parochialis in Studenicz*. Z treści dokumentu wynika również, iż legitymował się on wyższym wykształceniem (tytuł magistra). Zagadką pozostać musi, co skłoniło Hermana do umieszczenia w polu własnego sigillum rycerskiego hełmu z dość pospolitym cymerem w postaci piór, zamiast rodowego herbu prezentującego jelenia (Wójcik 2018, t. 2, s. 801-802). Należy jednak podkreślić, że taki dobór osobistej ikonografii nie znajduje analogii w śląskiej sfragistyce plebańskiej.

ŚWIDNICA

Jakub Engilgeri

TYP A

nr 46

15 VI 1362

1. AP Wr., Rep. 67, nr 380 (406).
2. Brak.
3. + [SIA]COB[...]GIL[...]SWI]DNICZ, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, a na niej trzy róże w układzie 2:1 połączone roślinnymi wiciami tworzącymi majuskułę „M”.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 26 mm.
7. Wosk barwy czerwonej.

8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In quorum omnium testimonium presentes litteras seu presentis publicum instrumentum prefatam diffinitam firmam continentem scribi et per Erasmum de Wolavia notarium publicum infrascriptum publicam mandanimus et sigilli nostri iussimus appensione communiri.*
11. Sobel 2022b, s. 71; Sobel 2023, s. 340.
12. Sobel 2022b, s. 62-63, 71; Sobel 2023, s. 332, 334-335; Kaczmarek 2023, s. 60.
13. Sigillum posiada drobne pęknięcia oraz wykruszenia wosku. Ponadto większość liter z otokowej inskrypcji jest obecnie mocno zatarta, przez co rekonstrukcja napieczętnego napisu w pełnym brzmieniu pozostaje niemożliwa. Na przypisanie zabytku świdnickiemu plebanowi Jakubowi Engilgeriemu pozwalają jednak widoczne w legendzie pojedyncze majuskuły jego imienia oraz patronimiku, a także eksplicit legendy z nazwą miejscowości, w której pełnił posługę duszpasterską. Pomimo że jedyny znany mi odcisk tej pieczęci pochodzi z okresu, kiedy duchowny ten posługiwał się innym ostroowalnym tłokiem (por. uwagi przy typie B poniżej), przypuszczam, iż to właśnie jej typariusz powstał wcześniej, gdyż – w przeciwieństwie do drugiego stempla – umieszczona na nim inskrypcja nie wskazuje na godność wrocławskiego oficjała, którą Jakub Engilgeri piastował (z przerwami) po raz pierwszy od 20 X 1361 r. (Wólkiewicz 2015, s. 304). Nie wiadomo jednak, dlaczego zdecydował się opieczętować nią dyplom z 15 VI 1362 r., w którym tytułowany jest jako *plebanus swydnicensis et iudex*.

TYP B

nr 47

18 III 1362 – 5 VI 1374

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, AA 68, C 8, C 15, C 17, F 18, F 22, GG 39, M 41, R 53b, Y 1; Dokumenty parafii w Świdnicy, 28 III 1311 [błędna data]; AP Byd., Akta klasztoru norbertanek w Strzelnie, sygn. 31; AP Wr., DmWr., nr 557, 562; Rep. 3, nr 423 (395); Rep. 66, nr 251 (252), 256 (257), 258 (259); Rep. 67, nr 379 (405), 381 (407a), 386 (411);

- Rep. 71, nr 26 (28); Rep. 84, nr 97 (124)*; Rep. 91, nr 340 (348); Rep. 123, nr 46; NA Praha, ŘM, nr 788, 796.
2. ÖStA, HHStA, Smitmer, sygn. n179.
 3. + S • IACOBI • ENGILGERI • PL(*eb*)ANI • SWIDNICZ(*ensis*) • ET • OFFICIA(*lis*) W(*ratislaviensis*), napis majuskułą gotycką.
 4. Pole pieczęci przedzielone w pas czteroprzęsłowym mostem gotyckim, pod którym zwrócony w lewą (heraldycznie) stronę adorant, stojący na ugiętych, ale nie dotykających ziemi kolanach, z rękoma złożonymi w geście modlitwy. Nad łukiem zwrócona także w lewo postać św. Jana Chrzciciela w obfitej szacie i płaszczu, z nimbem okalającym głowę. Prawą dłoń święty składa na piersi lub też unosi w geście błogosławieństwa, w lewej natomiast trzyma małego *Agnus Dei* otoczonego nimbem. Wolne przestrzenie pola pieczęci wypełniają gęsto drobne gwiazdki.
 5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
 6. Pieczęć ostroowalna, 47 x 33 mm.
 7. Wosk barwy czerwonej (wszystkie odciski).
 8. Zielone sznury (AP Wr., Rep. 3, nr 423 [395]; AP Wr., Rep. 123, nr 46; AP Wr., Rep. 66, nr 251 [252]), czerwone sznury (AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 28 III 1311 [błędna data]; NA Praha, ŘM, nr 796), szare sznury (AP Wr., Rep. 66, nr 256 [257]), pasek pergaminowy (wszystkie pozostałe odciski).
 9. Brak wgłębień (wszystkie odciski).
 10. *In cuius rei evidenciam et certitudinem pleniorum sigillum nostrorum presentibus est appensum* (AP Byd., Akta klasztoru norbertanek w Strzelnie, sygn. 31; 1362); *In cuius eiam rei testimonium et evidenciam pleniorum sigillum nostrorum presentibus est appensum* (NA Praha, ŘM, nr 788; 18 III 1362); *In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum* (AP Wr., Rep. 67, nr 379 [405]; 27 V 1362; AP Wr., Rep. 67, nr 381 [407a]; 15 VII 1362); *In cuius rei testimonium sigillum nostrum officialatus presentibus est subappensum* (AP Wr., Rep. 67, nr 386 [411]; 28 XI 1362); *In scriptum meorum hic manu mea proprie subscripsi signo et nomine meis consuecis una cum appensione sigilli domini mei officialati memorati consignavi in fidem et testimonium omnium premissorum* (NA Praha, ŘM, nr 796; 3 XII 1367); *In cuius rei fidem et testimonium omnium premissorum sigillum nostrum presentibus est appensum* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, F 18; 31 I 1368; AP Wr., Rep. 84, nr 97 [124]; 5-17 IX 1369; AP Wr., Rep. 71, nr 26 [28]; 19 X 1369; AP Wr., Rep. 91,

nr 340 [348]; 31 VII 1372; AP Wr., Rep. 123, nr 46; 24 III 1373); *Litteram subscripti tenoris sigillis nostro et domini executoris ad eandem deputati a tergo sigillatam* (AAd. Wr. Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, M 41; 7 III 1368); *In cuius fidem et testimonium omnium premissorum sigillum nostrum presenti sententia est appensum* (AP Wr., Rep. 3, nr 423 [395]; 27 IX 1368); *cum appensione sigilli domini mei prefati consignari in fidem et testimonium omnium premissorum* (AAd. Wr. Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, F 22; 9 XI 1368, brak koroboracji – użycie pieczęci zapowiedziane w formule notarialnej Jana de Cunczindorf); *In cuius rei testimonium presens transumptum per Bertoldum de Camen notarium publicum [predictum et] subscriptum publicari et nostri sigilli appensione iussimus communiri* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, C 8, C 15, C 17, R 53b; 23 II 1369); *In cuius rei testimonium omnium premissorum sigillum nostrum presentibus est appensum* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, GG 39; 3 XI 1371); *In cuius rei fidem et testimonium omnium premissorum presentes litteras sive hoc presens publicum inscriptum nostri et Heynemannii Bodusconis prefati sigillorum ac subscripcione nostri notarii publici fecimus communiri* (AP Wr., DmWr., nr 557; 10 V 1373); *In cuius rei testimonium omnium premissorum presens transumptum et transcriptum publicum officialatus wratislaviensis sigilli appensione ac notarii publici subscripcione fecimus communiri* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, AA 68; 30 V 1373); *In cuius rei fidem et testimonium omnium premissorum sigillum nostrum ex certa nostra sciencia presentibus est appensum* (AP Wr., DmWr., nr 562; 7 VIII 1373); *Quam quidem reponsionem dicto appellanti pro appellatis testimonialibus dedit et concessit sub ipsius appendenti sigillo sigillatam in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, Y 1; 16 XI 1373); *In cuius rei fidem et testimonium omnium premissorum hanc nostram diffinitivam sentenciam nostri officialatus sigilli appensione et notarii nostri subscripti publici subscripcione fecimus communiri* (AP Wr., Rep. 66, nr 251 [252]; 12 XII 1373); *In quorum omnium et singulorum testimonium presens instrumentum publicum* [... – fragment koroboracji nieczytelny na skutek zalania pergaminu w tym miejscu] *notarium publicum scribi et publicari mandavimus nostrorum sigillorum fecimus appensione communiri* (AP Wr., Rep. 66, nr 258 [259]; 28 IV 1374); *In cuius rei fidem et testimonium omnium premissorum sigillum officialatus quo*

adpresens vertimur presentibus est subappensum (AP Wr., Rep. 66, nr 256 [257]; 5 VI 1374); *In cuius rei fidem et testimonium omnium premissorum sigillum nostrum presenti transcripto et transsumpto duximus appendendum* (dokument z sygnaturą z błędną datą; AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 28 III 1311).

11. Hlebionek 2012, s. 392; Sobel 2022b, s. 71; Sobel 2023, s. 340.
12. Wójcik 2012, s. 80; Sobel 2022b, s. 62-63, 71-73; Sobel 2023, s. 332, 335-339.
13. Pieczęć Jakuba Engilgeriego zachowała się aż w 27 odciskach przy dokumentach z lat 1362–1374. Datacja niektórych z nich wymaga jednak kilku słów komentarza. Stelmach (2014, nr 3721) datuje dyplom z 1373 r. (AP Wr., Rep. 123, nr 46) na 23 III, lecz w istocie wystawiono go 24 III, o czym świadczy zapis *die XXIII mensis martii*. Z kolei pergamin z 1368 r. (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, M 41) został na kopercie służącej do jego przechowywania opatrzony przez przedwojennego archiwistę mylną datą dzienną (14 III), choć odnotowana w nim formuła datacyjna jasno wskazuje na 7 III (*die septima mensis martii*). Podobnie niewłaściwa data, mianowicie 28 III 1311, ewidentnie niepasująca do okresu aktywności Engilgeriego, rozpoczynającej się dopiero w latach 50. XIV w. (Jujeczka 2006, s. 251-252; Dudzińska 2018, s. 340), widnieje na opakowaniu dokumentu przechowywanego w Archiwum Archidiecezjalnym w zespole „Dokumenty parafii w Świdnicy” (AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 28 III 1311). W rzeczywistości jest to dzień wystawienia dyplomu transumowanego w akcie Engilgeriego, który sam nie posiada daty. Wpływ na zachowanie się tak imponującej liczby odcisków pieczęci miał zapewne fakt piastowania przez jej dysponenta urzędu biskupiego oficjała w latach 1361–1363 i z przerwami od 1367 do swojej śmierci w 1376 r. (Wólkiewicz 2015, s. 304-305), co implikowało konieczność częstego poświadczania dokumentów własnym stemplem. Przez prawie półtora roku – od października 1361 do marca 1363 r. (a być może także przez kilka miesięcy od kwietnia 1367 r.) – Jakub Engilgeri łączył oficjalat z funkcją świdnickiego plebana, co znalazło odzwierciedlenie w legendzie jego sigillum, którego nie zaprzestał używać nawet po rezygnacji z tej drugiej prebendy, co nastąpiło pomiędzy 28 II 1365 a 7 III 1368 r. (Jujeczka 2006, s. 252; Dudzińska 2018, s. 340). Ponieważ probostwo otrzymał znacznie wcześniej – w 1358 r. (Jujeczka, s. 252; Dudzińska, s. 340), *terminus post quem* sporządzenia stempla wyznaczać będzie objęcie

przez duchownego po raz pierwszy urzędu oficjała 20 X 1361 r., a *terminus ante quem* – opatrzenie nim pierwszego zachowanego dokumentu z datą 18 III 1362 r. (NA Praha, ŘM, nr 788). Niekiedy Jakub opieczętowywał także dyplomy innych wystawców: 30 V 1373 r. uwierzył dokument wiceoficjała Jerzego Fulschussila (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, AA 68), 5 VI 1374 r. (AP Wr., Rep. 66, nr 256 [257]) poświadczył akt oficjała Jakuba Augustyniego, którego wówczas zastępował (Wólkiewicz 2015, s. 288). Stelmach (2014, nry 3157, 3816, 3860) mylnie przypisuje oficjałowi Jakubowi Engilgeriemu pieczęcie przy pergaminach z 15 VI 1362, 17 XI 1374 i 30 I 1376 r. (AP Wr., Rep. 67, nr 380 [406]; Rep. 91, nr 346 [354]; Rep. 76, nr 71 [83]). W przypadku ostatniego dokumentu błędnie określił go także wystawcą, ponieważ w tym czasie już nie żył, o czym świadczą słowa: *coram bone memorie domino Jacobo Engilgeri olim officiali wratislaviensi*. Pozwala to doprecyzować datę zgonu duchownego, wyznaczaną przez Dudzińską (2018, s. 340) na okres przed 7 III 1376 r., a przez Juceczkę (2006, s. 251) na początek 1376 r. Z przytoczonego zapisu jednoznacznie wynika jednak, że śmierć oficjała nastąpiła przed wystawieniem dokumentu, a zatem przed 30 I 1376 r. Na temat działalności Jakuba Engilgeriego zob. również m.in. Wólkiewicz 2020, s. 98; Klemenski 2021, s. 34-35.

Jan von Kolmas

nr 48

2 I 1403 – 17 XI 1404

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9; Dokumenty parafii w Świdnicy, 26 VII 1403; APar. Kł., sygn. 123 (dawna sygn.: A.8.l)*.
2. Brak.
3. * s plebani * / * in swidni(cz) /, napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci postać św. Wacława w zbroi z włócznią w prawej ręce i tarczą w lewej, na której widoczny zarys orła w lewo. Święty stoi pod gotycką, trójłukową arkadą, wspartą na dwóch wysmukłych podporach, zwieńczoną pięcioma pinaklami, wchodzącymi na otok. Pod nim pusta nisza, również zachodząca na otok i rozdzielająca legendę na dwie części.

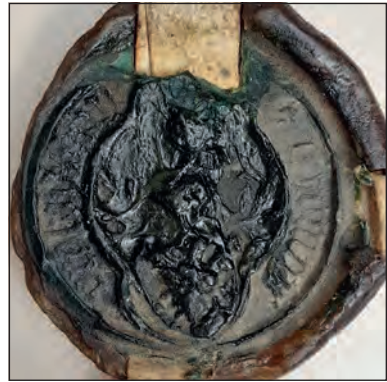
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 38 x 22 mm.
7. Wosk naturalny (wszystkie odciski).
8. Pasek pergaminowy (wszystkie odciski).
9. Jedno podłużne wgłębienie (AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 26 VII 1403); brak wgłębień (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9; APar. Kł., sygn. 123 [dawna sygn.: A.8.l]).
10. *In quorum omnium et singulorum testimonium ac evidenciam pleniorum presentes litteras seu presens publicum instrumentum huiusmodi nostrum processum in se continentes seu continens per notarium publicum infrascriptum scribi et publicari mandavimus et nostril sigilli appensione fecimus communiari* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 9; 2 I 1403); *Harum quibus sigillum meum appensum est testimonio litterarum* (AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 26 VII 1403); *Czu gezeugnosse dir dinge hab ich mein ingesigel an desen brifgehangen* (APar. Kł., sygn. 123 [dawna sygn.: A.8.l]; 17 XI 1404).
11. Brak.
12. Sobel 2023, s. 327.
13. Jan Kolmas objął świdnicką parafię świętych Wacława i Stanisława w 1394 r. (jego biogram zob. Dudzińska 2018, s. 342-343). Najpewniej po tym wydarzeniu sprawił sobie, bądź też przejął po swoim poprzedniku, bezimienną pieczęć z wyobrażeniem ukazującym jednego z patronów świątyni, św. Wacława, której odciski zachowały się przy trzech dokumentach z 2 I 1403, 26 VII 1403 i 17 XI 1404 r. Wcześniej, pełniąc urząd protonotariusza w kancelarii książęcej świdnickiej Agnieszki, posługiwał się dwoma okrągłymi sigillami, eksponującymi rycerskie hełmy z cymarami w postaci dwóch rogów jelenich (Jurek 1996, s. 321; Dudzińska 2018, s. 342; Wójcik 2018, t. 1, s. 393-395, gdzie są też reprodukcje jego wcześniejszych pieczęci). W 2020 r. najmłodszy odcisk plebańskiej pieczęci Kolmasa z 17 XI 1404 r. poddany został pracom konserwatorskim, po których otrzymał nową sygnaturę, zapisywaną razem z poprzednią; sygn. 123 (dawna sygn. A.8.l) (Liszewska / Tomaszewski 2020, s. 1). Najstarszą, nieużywaną obecnie sygnaturę podają Volkmer / Hohaus (1888, s. 16). Uwagę w napieczonym wyobrażeniu przykuwa pusta nisza, w której rytnik typariusza prawdopodobnie zapomniał umieścić postać adoranta.

Hieronim von Probisthain

nr 49

13 IV 1414 – 19 I 1419

1. AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 13 IV 1414, 19 I 1419.
2. Brak.
3. s • ieronimi • / [p]ro[bst]hain /, napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci pochylona w prawo tarcza herbowa z nieczytelnym godłem, przykryta hełmem rycerskim typu „żabi pysk” zwróconym (heraldycznie) w prawo, spod którego spływają po obu stronach labry, zwieńczonym takimż nieczytelnym klejnotem (tautologicznym?).
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 27 mm.
7. Wosk barwy czarnej (oba odciski).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).
9. Brak wgłębień (oba odciski).
10. *Des czuzegzewgnisse habe ich mein Ingesigel an desen briff gehangen* (AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 13 IV 1414); *nostris subsigillis* (AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 19 I 1419).
11. Brak.
12. Brak.
13. Żaden z odcisków sigillum Hieronima Probisthaina, sprawującego duszpasterską opiekę nad świdnicką parafią w latach 1413–1422 (Dudzińska 2018, s. 343-344), nie zachował się w dobrym stanie. Ten starszy ma ubytek wosku w miejscu cymeru wieńczącego hełm oraz zachowany, acz nieczytelny już dziś herb, młodszy zaś – nadal widoczny klejnot i mocno zatartą tarczę. Z powodu tych uszkodzeń identyfikacja obu wymienionych elementów heraldycznego wyobrażenia pozostaje dziś niemożliwa. Na podstawie zachowanych fragmentów rzeźby jedynie przypuszczalnie stwierdzić można ich podobieństwo. Z pewnością jednak sigillum to nie eksponuje żadnego ze znaków znanych z pieczęci przedstawicieli

AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy,
13 IV 1414

AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy,
19 I 1419

nysko-otmuchowskiej linii Probisthainów, spokrewnionej z gałęzią świdnicką, z której wywodził się Hieronim (Wójcik 2018, t. 2, s. 601-604). Właściciel odcisku, nim objął świdnicką parafię, jako pleban posługiwał krótko w Środzie Śląskiej (Dudzińska 2018, s. 343; Wójcik 2018, t. 2, s. 602), lecz nie wiadomo, czy już wówczas posługiwał się opisywaną pieczęcią.

TOPOLA

Teodoryk

nr 50

2 VI 1326

1. AP Wr., Rep. 83, nr 41 (60).
2. Brak.
3. [+] S ThEODER[IC]I PL[...]VMERIO, napis majuskułą gotycką.
4. Pole pieczęci dzielone w pas łukiem architektonicznym, nad którym, pod gotycką arkadą, popiersie Matki Bożej, trzymającej na prawym ręku Dzieciątka Jezus. Pod łukiem w niszy zwrócona w lewą (heraldycznie) stronę sylwetka klęczącego adoranta z rękoma złożonymi w modlitewnym geście.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 37 x 29 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Jedno podłużne wgłębienie.
10. *In quorum omnium testimonium sigilla dictorum dominorum compromittentium presentibus sunt appensa.*
11. Brak.
12. SR, nr 4542.
13. Legenda pieczęci plebana Teodoryka przetrwała w fatalnym stanie. Ma odłamaną część otoku w dolnym prawym (heraldycznie) rogu oraz liczne zatarcia pozostałych majuskuł. Grünhagen i Wutke, oglądający ją pod

koniec XIX w. zapewne w nieco lepszym stanie, odczytali zachowane fragmenty inskrypcji następująco: *THEODERICI PL[EBANI]... UMERIO* (SR, nr 4542). Ostatni wyraz zinterpretowali oni jako przypuszczalnie explicit nazwy miejscowości Pomerio (niem. Baumgarten), czyli dzisiejszych Sadów Górnych koło Bolkowa. Inaczej tytułuje jednak Teodoryka opieczętowany przezeń wspomnianym sigillum dokument z 2 VI 1326 r., w którym występuje on jako kanonik wrocławski i pleban w Topoli koło Kamieńca Ząbkowickiego (*Theodricus wratislaviensis ecclesiae canonicus plebanus ecclesiae in Reichenow*). Trudno powiedzieć, czy w chwili poświadczania dyplomu duchowny dzierżył oba probostwa jednocześnie, czy też jedynie to wymienione w dokumencie, a tylko z braku nowego stempla posłużył się starym. Dostępne źródła nie pozwalają rozstrzygnąć tych wątpliwości. Ponieważ jednak uwierzytelniając dyplom w 1326 r. z całą pewnością Teodoryk był już plebanem topolskim, jego pieczęć kataloguje właśnie pod tą miejscowością. Jak wyżej wspomniałam, piastował on ponadto godność kanonika wrocławskiej kapituły katedralnej, lecz nie został uwzględniony w wykazie opracowanym przez Samulskiego (1940, s. 147-160).

TRZEBNICA

Paweł Fulschussil

nr 51

25 III 1383

1. AP Wr., Rep. 3, nr 410 (385).
2. Brak.
3. + S' PAVLI * ANDR[...]VLSchVSSIL, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci stojąca na konsoli, zwrócona w lewą (heraldycznie) stronę postać św. Jadwigi z głową okoloną nimbem. Święta odziana jest w długą szatę, prawą ręką przytrzymuje fałd sukni, w lewej natomiast dzierży miniaturę budowli kościoła.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 46 x 28 mm.

7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Harum quibus nostra sigilla appensa sunt testimonio litterarum.*
11. Sobel 2023, s. 340.
12. Sobel 2023, s. 326-327.
13. Biogram Pawła Fulschussila, syna Andrzeja, opracowała Wólkiewicz (2020, s. 308), wzmiankując w nim tylko jego wcześniejszą, okrągłą pieczęć, zachowaną przy dyplomie z 5 III 1352 r., na której eksponowany jest krzyż nad majuskułą „A” (AP Wr., Rep. 102, nr 31; reprodukcja: Wólkiewicz 2004, wkładka, il. 3d), a której najpewniej używał, dzierżąc ministerium przy ołtarzu Bożego Ciała w kościele św. Jakuba w Nysie (Wólkiewicz 2004, s. 62; Wólkiewicz 2020, s. 308). Po objęciu trzebnickiej prebendy pleban wymienił ją na sigillum z wizerunkiem św. Jadwigi, choć nie uwzględnił nowego urzędu w tekście otokowej legendy, ograniczając ją tylko do imienia, patronimiku i rodowego nazwiska. Piastowana przez niego godność została jednak wymieniona w intytulacji dokumentu wystawionego przezeń 25 III 1383 r. wraz z bratem Piotrem, kanonikiem głogowskim (*Paulus plebanus in Trebnicz*), a także w dwóch innych dyplomach z 23 XI 1383 r. (*Paulus frater suuis* [Piotra Fulschussila – J.R. Sobel] *plebanus in Trebnicz*) (AP Wr., Rep. 102, nr 60) oraz 8 X 1385 r. (*Paulus Fulschussil plebanus in Trebnicz*) (AP Wr., Rep. 102, nr 70), co pozwala włączyć pieczęć Pawła do katalogu. Co ciekawe, *imago* nowej pieczęci Pawła Fulschussila nie nawiązuje do *patrocinium* parafii w Trzebnicy, której patronami byli Matka Boża oraz św. Bartłomiej (Neuling 1902, s. 325), lecz – poprzez umieszczenie wizerunku współfundatorki tamtejszego klasztoru cysterek (Bobowski 1995, s. 63-65; Grüger 1995, s. 84-86; Witkowska 1997, s. 663-664; Zientara 2006, s. 145-149) – odwołuje się do jej historii.

NN

nr 52

13 III 1402

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 25.
2. Brak.
3. Nieczytelny napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci prawdopodobnie popiersie Matki Bożej.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 26 mm.
7. Ciemny wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium ac evidenciam pleniorem presentes litteras seu presens publicum instrumentum huiusmodi nostrum processum in se continentes seu continens per notarium publicum infrascriptum scribi ac publicari mandavimus et nostri sigilli appensione fecimus communiri.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć zachowała się w fatalnym stanie fizycznym. Na skutek licznych przebarwień oraz zatarć materiału pieczętnego nie sposób już dziś odczytać treści otokowej legendy ani z całkowitą pewnością zidentyfikować napieczętne wyobrażenie, które prawdopodobnie przedstawiało popiersie Matki Bożej. Odwoływało się więc ono do *patrocinium* trzebnickiego kościoła (Neuling 1902, s. 325). Przypisanie sigillum trzebnickiemu plebanowi umożliwił jego podpis o treści *Executio per dominum plebanum [...] in Trebnicz*, który umieścił on obok odcisku na dokumencie z 13 III 1402 r. na znak wykonania zawartych w nim poleceń biskupa.

TURÓW K. WROCŁAWIA

Konrad

TYP A

nr 53

1343, s.d. – 28 III 1352

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, CC 11, KK 5, KK 6*.
2. Brak.
3. S / CONR'(adi) PLEB/AN(i) D'(e) TVRO/W /, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci Chrystus umierający na krzyżu, któremu towarzyszą dwaj święci w długich szatach. Poniżej, w niszy, klęczy zwrócony w prawą (heraldycznie) stronę adorant z rękami złożonymi w geście modlitwy, którego postać wchodzi na pole legendy, podobnie jak sylwetki dwóch aniołów, podtrzymujących od góry po bokach ramiona krzyża. Całość przedstawienia wieńczy gotycka wieżyczka, również wkomponowana w otok pieczęci.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 40 x 24 mm.
7. Ciemny wosk naturalny (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, CC 11), wosk naturalny (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 6), wosk barwy czarnej (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 5).
8. Pasek pergaminowy (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, CC 11), czerwone sznury (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 6), czerwono-zielone sznury (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 5).
9. Brak wgłębień (wszystkie odciski).
10. *In cuius rei testimonium presentibus nostrum sigillum sigillum [sic!] est appensum* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 5; 1343); *In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, CC 11; 31 X 1347); *In cuius rei testimonium huic litterae sigillum nostrum*

est appensum (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 6; 28 III 1352).

11. Sobel 2022b, s. 69.

12. Sobel 2022b, s. 62, 69-70; Sobel 2023, s. 327, 332.

13. Turowski proboszcz i prokurator biskupstwa wrocławskiego Konrad (*Conradus plebanus in Thurow procurator curie episcopalis wratislaviensis* [AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, CC 11]) opieczętował niniejszym stemplem jeszcze dwa inne dokumenty, wystawione 26 VI oraz 14 IX 1347 r., lecz odciski te oderwano od owych pergaminów w późniejszych latach (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, CC 18, CC 19). Ponadto przy młodszym w miejscu pieczęci plebana widnieje obecnie sigillum Jana III Romki, ordynariusza wrocławskiego w okresie 1292–1301 (Dola 1996, s. 66), dowieszone najpewniej omyłkowo w późniejszych latach przez archiwistę. Z kolei najstarszy odcisk Konrada, choć zachowany do dziś przy dyplomie z 1343 r. (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 5), nie został odnotowany w katalogu Urbana (1970, nr 258).

TYP B

nr 54

14 XI 1366

1. NA Praha, ŘM, nr 1719.
2. Brak.
3. • S • CONRADI • PLE/BANI • IN • ThVROW /, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci scena śmierci Chrystusa na krzyżu, któremu towarzyszą dwaj święci w długich szatach, ukazana pod wchodzącą na otok gotycką trójłukową arkadą, wspartą na dwóch wysmukłych podporach, zwieńczoną wimpergą i sześcioma pinaklami (po trzy z każdej strony wimpergi). Poniżej, w niszy, klęczy zwrócony w prawą (heraldycznie) stronę modlący się adorant odziany w ornat.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 40 x 25 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Szaro-czerwone sznury.

Fot. NA Praha

9. Trzy podłużne wgłębienia.
10. *In cuius rei testimonium et evidentiam pleniorum conscribi fecimus presentes et sigillo nostro munimine roborari.*
11. Brak.
12. Sobel 2022b, s. 62, 70; Sobel 2023, s. 327, 332.
13. Zarówno taki sam dobór ukazanych scen (Ukrzyżowanie Chrystusa), jak i sposób ich przedstawienia (w otoczeniu elementów architektonicznych, w towarzystwie dwóch świętych) na pieczęciach turowskiego plebana Konrada, zachowanych przy dokumentach z lat 1343–1352 (zob. hasło *Turów, Konrad, typ A*) oraz z 1366 r., przemawiają za utożsamieniem ich dysponentów jako jednego duchownego, który pomiędzy 1352 a 1366 r. zlecił sporządzenie nowego typariusza, różniącego się od poprzedniego bardziej rozbudowanymi elementami architektonicznymi oraz drobnymi zmianami w tekście otokowej legendy (Sobel 2022b, s. 62). Nie bez znaczenia pozostaje także chronologia zachowania egzemplarzy (19 lat), nieprzekraczająca możliwej długości posługi duszpasterskiej w tej samej parafii przez jednego kapłana. W tym czasie Konrad utracił urząd biskupiego prokuratora, o czym świadczy intytulacja dokumentu z 14 XI 1366 r., w której występuje on wyłącznie jako proboszcz (*Conradus plebanus in Thurow*).

Paweł z Koźła

nr 55

15 II 1403

1. NA Praha, ŘM, nr 1729.
2. Brak.
3. *s † pauli d(e) cosla */ *canonici *wrat(*islaviensis*) /, napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci św. Wacław w pełnej zbroi z hełmem typu „żabi pysk” na otoczonej nimbem głowie. W prawej, uniesionej ręce dzierży włócznię, a lewą opiera na tarczy, na której widoczny zarys heraldycznego orła. Jego postać stoi na podnóżku pod trójłukową gotycką arkadą zwieńczoną pięcioma pinaklami i wspartą na dwóch wysmukłych podporach, nad którą wznosi się dodatkowo niewielka wieżyczka przykryta dachem. Po bokach widoczne dwie dwukondygnacyjne wieże z oknami, także nakryte dachem, oparte na konsolach zdobionych ornamentem

Fot. NA Praha

- geometrycznym. Wyobrażenie, rozciągnięte wertrykalnie, zachodzi na pole otokowej legendy, rozdzielając ją na dwie części.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
 6. Pieczęć okrągła, Ø 29 mm.
 7. Ciemny wosk naturalny.
 8. Pasek pergaminowy.
 9. Brak wgłębień.
 10. *In cuius rei testimonium et evidenciam ac fidem pleniorem pretacti venerabiles viri domini Leonardus de Frankinsein prepositus et officialis Nicolaus Borsnicz scolasticus in prescriptum contractum per omnia expresse consencientes necnon honorabilis vir dominus Paulus de Cosla canonicus wratislaviensis et plebanus in Thuraw hoc presens publicum instrumentum suorum sigillorum appensionibus necnon subscripcionibus nostrorum notariorum publicorum infrascriptorum faeciunt communiri.*
 11. Brak.
 12. Brak.
 13. Legenda pieczęci Pawła, piszącego się z Koźła, nie ujawnia piastowanego przezeń urzędu turowskiego plebana, a jedynie wskazuje na bardziej szaczytną godność kanonika wrocławskiej kapituły katedralnej. Omyłkową datację (14 II) opatrzonego tym sigillum dyplomu podaje Stelmach (2012, nr 427). Na temat dziejów turowskiego kościoła zob. Błażejewski / Bykowski 2016, *passim*.

USKORZ WIELKI

Tomasz

nr 56

17 X 1323 – 24 IX 1340

1. AP Wr., Rep. 91, nr 208 (218)*; Rep. 125, nr 181 (196).
2. Brak.
3. [+ S] ThOME PLEB/ANI DE VS[ChOR], napis majuskułą gotycką.
4. Pole pieczęci przedzielone na dwie części szarfą łukiem w pas, na której nieczytelny napis. W górnej strefie Matka Boża z Dzieciątkiem

Jezus na ręce, otoczona nimbem. Pomiedzy nimbem a szarfą widoczne sześciopromienne gwiazdki: po lewej stronie – dwie, po prawej – jedna. W dolnej części sigillum zwrócony w prawo duchowny w postawie klęczącej unoszący w dłoniach kielich (w trakcie sprawowania mszy?), którego sylwetka zachodzi na otok, rozdzielając legendę na dwie części.

5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 38 x 26 mm.
7. Wosk naturalny (oba odciski).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).
9. Brak wgłębień (AP Wr., Rep. 91, nr 208 [218]); dwa podłużne równoległe wgłębienia (AP Wr., Rep. 125, nr 181 [196]).
10. *In cuius rei testimonium presentes sigillari fecimus nostris sigillis* (AP Wr., Rep. 91, nr 208 [218]; 17 X 1323); *In cuius rei testimonium presens arbitrium sigillis nostris duximus muniendum* (AP Wr., Rep. 125, nr 181 [196]; 24 IX 1348).
11. Brak.
12. SR, nr 4297.
13. Pieczęć plebana parafii w Uskorzach Wielkich przetrwała w dwóch odciskach przywieszonych do dwóch dyplomów, które przechowywane są obecnie w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu. O ile termin wystawienia starszego z nich (AP Wr., Rep. 91, nr 208 [218]) nie wzbudza większych podejrzeń, o tyle podawana dotychczas przez badaczy (Reg. Śl., t. 1, nr 800; Stelmach 2014, nr 2439) datacja młodszego dokumentu (AP Wr., Rep. 125, nr 181 [196]), mającego postać instrumentu notarialnego, mianowicie 24 IX 1348 r., nie wytrzymuje krytyki. Zamieszczona na początku tego aktu odpowiednia formuła głosi bowiem: *Sub anno nativitatis eiusdem [domini – J.R. Sobel] M^oCCC^oXL^o VIII° kalendas octobris indictione VIII*, co wskazuje, iż dyplom wystawiono 24 IX 1340 r. Za taką emendacją daty przemawia liczba indykcji, która dla roku 1348 wynosiła jeden, a dla 1340 przyjmowała wskazaną w dokumencie wartość osiem. Najprawdopodobniej więc autorzy wspomnianych edycji omyłkowo odczytali cyfrę VIII poprzedzającą słowo *kalendas* równocześnie jako ostatnią cyfrę roku i liczbę kalend października. Dodatkowym argumentem umacniającym postulowaną korektę datacji jest odnotowana w instrumencie notarialnym informacja o spisaniu go w domu kanonika wrocławskiego Arnolda ze Zwróconej (*in domo litteratoria venerabilis viri magistri Arnoldi de Proczano canonici wratislaviensis*), który – jak wiadomo – zmarł po 11 XII 1342 r. (Samulski 1940, s. 156), a więc nie mógłby uczestniczyć w wystawieniu dokumentu

w 1348 r. Niestety, żaden z dwóch egzemplarzy pieczęci proboszcza w Uskorzu Wielkim nie zachował się w dobrym stanie. Starszy jest nieznacznie wykruszony w górnej części powierzchni odcisku, a młodszy ma ubytek materiału pieczętnego w środkowej strefie pola wyobrazeniowego, który odsłania połowę pergaminowego paska zatopionego pierwotnie w wosku. Dodatkowo sigillum z 24 IX 1340 r. pofałdowało się, prawdopodobnie na skutek oddziaływań termicznych. Tekst otokowej inskrypcji rekonstruuje na podstawie zachowanych legend obu dostępnych egzemplarzy oraz treści dokumentów, które zostały nimi uwierzytelnione. Mimo że zarówno dyplom z 17 X 1323 r., jak i instrument notarialny z 24 IX 1340 r. nazywają plebana w Uskorzu Wielkim Tamonem (*Tham[m]o*), to jego imię identyfikuję jednak jako Tomasz, ponieważ w takiej właśnie formie (*Thome* – Thomas) polecił on wyryć je na otoku swojego stempla. Z powodu uszkodzeń obu odcisków trudności sprawia również opis wyobrażenia napieczętnego. W lepszym stanie starszą pieczęć oglądali jeszcze zapewne Grünhagen oraz Wutke, gdyż udało im się odszyfrować napis na szarfie jako *BENEDIC DOMINE* (SR, nr 4297). Warto zwrócić również uwagę na karierę tego duchownego, na temat której informacji dostarczają nam wymienione wyżej dokumenty. Dnia 24 IX 1340 r. Tomasz tytułowany jest już nie tylko proboszczem w Uskorzu Wielkim, lecz także archiprezbiterem wołowskim: *Thamon de Uschor plebanus et archipresbiter sedis woloniensis* (Stelmach 2014, nr 2439, błędnie określił go kapłanem wołowskim). Pomimo tego awansu nie zlecił on jednak sporządzenia nowego typariusza i nadal posługiwał się stemplem wskazującym wyłącznie na piastowaną przezeń godność proboszcza.

WĘGRY

Jan

28 XI 1309

1. AP Wr., Rep. 125, nr 132 (148).
2. Brak.
3. + S IOh(*ann*)IS PLEBANI / DE W[AN-GIR], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci postać Chrystusa zwróconego w prawą (heraldycznie) stronę, przed

nr 57

którym klęczący św. Tomasz, wkładający rękę do jego boku. Nad opisaną sceną, w górnej części pola, sześciopromienna gwiazda, na dole zaś, w polu otokowej legendy, rozdzielająca ją na dwie części, zwrócona w prawo, sylwetka adoranta w postawie klęczącej, ze złożonymi do modlitwy rękoma i uniesioną głową.

5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 36 x 23 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Jedno wgłębienie wykonane kciukiem.
10. *In cuius rei testimonium presentem litteram sigillo meo et dominorum circum-sedencium, qui inferius sunt subsripti duxi roborandam.*
11. Sobel 2022a, s. 427.
12. SR, nr 3086; Sobel 2022a, s. 426.
13. Otok pieczęci uległ wykruszeniu w eksplicite legendy. Brakujący fragment napisu z nazwą miejscowości odtwarzam na podstawie tekstu oryginału dokumentu (w testacji wymieniony został *Johannes plebanus de Wangyr*) oraz lekcji inskrypcji podanej przez Grünhagena i Wutkego („S. JOHIS PLEBANI DE VANGIR”, SR, nr 3086). Druga z przywieszonych do pergaminu pieczęci należała do rycerza Borzysława, piszącego się z Grozanowa (Wójcik 2018, t. 1, s. 305-306), a nie – jak podaje Stelmach (1991, nr 180; 2014, nr 1060) – do plebana Jana. Sigillum wystawcy dyplomu, Henryka, proboszcza w Domaniowie, widziane jeszcze przez wspomnianych niemieckich badaczy pod koniec XIX stulecia (SR, nr 3086) nie zachowało się.

WIĄZÓW

Andrzej

nr 58

4 VIII 1390

1. AP Wr., Rep. 125, nr 266 (280).
2. Brak.
3. + [S] ANDRE[...] IN WANNSOW, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, a na niej jakby korona z trzema widocznymi fleuronami w kształcie lilii.

5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 25 mm.
7. Ciemny wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. [...] *nostro subappenso sigillo in signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram plebanis sigillis subappendentibus reddite sigillatam.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć przetrwała z dość mocno zatartą powierzchnią, wskutek czego pełna rekonstrukcja tekstu otokowej inskrypcji oraz pozbawiona wątpliwości identyfikacja godła eksponowanego na umieszczonej w polu wyobrażeniowym tarczy pozostają już dziś niemożliwe. Chociaż wiązowski pleban przywiesił swoje sigillum także do dokumentu z 8 XI 1389 r., to jednak nie odnajdujemy przy nim podobnego odcisku. Najpewniej pomiędzy wystawieniem tego pergaminu a dyplomem z 4 VIII 1390 r. doszło do zmiany duszpasterza owej parafii bądź też opiekujący się nią duchowny dokonał zmiany stempla (zob. hasło *Parafia niezidentyfikowana nr III, NN*).

WIŃSKO

Mikołaj von Senitz

nr 59

1409, s.d.

1. AP Wr., Rep. 102, nr 302.
2. Brak.
3. + s nicol[...], napis minuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, na której uskrzydłona ryba w skos.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 27 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.

9. Brak wgłębień.
10. *Czu eyn bestetegunge ist des brif vorsigil mit myne anhangenden ingesigil.*
11. Sobel 2023, s. 340.
12. Sobel 2023, s. 325.
13. Zatarcie powierzchni odcisku uniemożliwia podanie pełnego tekstu legendy, z której dziś odczytać da się jedynie incipit z imieniem właściciela sigillum. W polu wyobrażeniowym natomiast dostrzegalny jest nadal dość wyraźny herb przedstawiający uskrzydloną rybę w skos, będącą godłem śląskiego rodu Senitzów (Wójcik 2018, t. 2, s. 749), z którego wywodził się dysponent pieczęci. Stelmach (2014, nr 6426), błędnie tłumacząc intytulację dyplomu z 1409 r. (*Ich her Niclos Senitz pharrer czu Winczig unde herre czu Rudilsdorf*), niesłusznie przypisał mu probostwa w Wiązowie oraz Radzikowie. W istocie *Winczig* (niem. *Winzig*) to współcześnie Wińsko koło Wołowa, gdzie jako pleban posługiwał Mikołaj. Radzików (niem. *Rudelsdorf*) był natomiast dziedzicznym dobrem panów von Senitz (Stibor 1996, s. 23; Wójcik 2018, t. 2, s. 749). Intytulację należałoby zatem odczytywać jako „ja, pan Mikołaj Senitz, proboszcz w Wiązowie i dziedzic Radzikowa”.

WITOWICE

Piotr

nr 60

8 XI 1389 – 4 VIII 1390

1. AP Wr., Rep. 125, nr 263 (277)*, 266 (280).
2. Brak.
3. + S PETRI • DE • [...]WICZ, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci majuskułna litera „P”.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 26 mm.
7. Ciemny wosk naturalny (oba odciski).
8. Pasek pergaminowy (oba odciski).
9. Brak wgłębień (oba odciski).

10. *Nostro subappenso sigillo. In signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram reddite viris sigillis subappendentibus sigillatam* (AP Wr., Rep. 125, nr 263 [277]; 8 XI 1389); *nostro subappenso sigillo in signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram plebanis sigillis subappendentibus reddite sigillatam* (AP Wr., Rep. 125, nr 266 [280]; 4 VIII 1390).
11. Brak.
12. Sobel 2023, s. 325.
13. Ikonografia pieczęci Piotra, proboszcza w Witowicach, nie eksponuje żadnych motywów sakralnych czy związków dysponenta z własną parafią, której patronką była św. Jadwiga (Neuling 1902, s. 338). Ukazaną w polu sigillum majuskułę „P” wiązać można zapewne z rozpoczynającym się na tę właśnie literę imieniem jego właściciela.

WLEŃ

Henryk

nr 61

22 IV 1228

1. AP Wr., Rep. 91, nr 32 (40).
2. Brak.
3. + HEINRICI + DE WLA(n), napis majuskułą romańską.
4. W polu pieczęci monogram w postaci litery „H” z krzyżem zaćwieczonym w belce łączącej laseczki. Pod literą czteropłatkowy kwiat (przypuszczalnie róża).
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć ostroowalna, 30 x 23 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Sznury konopne w kolorze szarym.
9. Brak wgłębień.
10. *Set ne aliquando cuiquam tam celebre factum dubium habeatur, censuimus nostro et [...] Henrici capellani nostri superius memorati sigillorum appensionibus cartam obiectam roborari.*
11. Schultz 1871, tabl. 6, nr 46; Sobel 2023, s. 340.

12. Knoblich 1863, s. 237, przyp. 1; Schultz 1871, s. 12; SUB, Bd. 1, s. 211; Żerelik 1991, s. 101; Pakulski 2000, s. 189; Sobel 2020, s. 32, przyp. 11; Sobel 2023, s. 325.
13. Pieczęć dochowała się do naszych czasów mocno zatarta, co utrudnia dokładną identyfikację obecnego na niej wyobrażenia napieczętnego. Jego opis, pozostający hipotezą, podaję na podstawie chromolitograficznej reprodukcji sigillum opublikowanej przez Schultza (1871, tabl. 6, nr 46). Także lekcja otokowej inskrypcji, dziś w znacznej części niemożliwej do odczytania z racji zatarcia większości liter, została zrekonstruowana na podstawie przytoczonej XIX-wiecznej edycji. Warto w tym miejscu odnotować, iż w jej zapisie wystąpiły dwie ligatury w postaci połączenia majuskuł „H” i „E” oraz „N” i „R” w wyrazie HEINRICI. Wspomniany Schultz (1871, s. 12) określił Henryka jako kanonika, a więc członka kapituły katedralnej. Wiadomo jednak, iż był on równocześnie kapelanem Henryka Brodatego i proboszczem we Włeniu (Samulski 1940, s. 138; Pakulski 2000, s. 189; Zientara 2006, s. 157-158; Goliński 2017, s. 37). Fakt ten potwierdza dyplom z 22 IV 1228 r. (przez Schultza 1871, s. 12, mylnie datowany na 1229 r.), do którego przywiesił on swoją pieczęć. Dokument ten wspomina o Henryku, *cuius tunc temporis fuit ecclesia in Uulan* (SUB, Bd. 1, nr 287), stąd też włączam jego sigillum do katalogu (zob. także Sobel 2020, s. 32, przyp. 11).

WOŁÓW

NN

nr 62

13 III 1402

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 25.
2. Brak.
3. [...]WA[...], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci wół zwrócony w prawą (heraldycznie) stronę.
5. Inne.
6. Pieczęć okrągła, Ø 22 mm.
7. Ciemny wosk naturalny.

8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium ac evidenciam pleniorum presentes litteras seu presens publicum instrumentum huiusmodi nostrum processum in se continentes seu continens per notarium publicum infrascriptum scribi ac publicari mandavimus et nostri sigilli appensione fecimus communiri.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć zachowała się w nie najlepszym stanie, posiadając liczne zatarcia na otoku, co uniemożliwia odtworzenie tekstu legendy. Za jej przynależnością do proboszcza w Wołowie przemawia podpis tego duchownego o treści *Executio per dominum plebanum in Wolavia*, który złożył on przy odcisku na dokumencie z 13 III 1402 r., potwierdzając tym samym wykonanie zawartego w nim polecenia biskupa. Na związek plebana z miejscowością, w której posługiwał, wskazuje również wyobrażenie widoczne na jego pieczęci, odwołujące się do herbu Wołowa.

WROCŁAW

Kościół pw. św. Elżbiety Rychwin

TYP A

nr 63

24 VI 1370

1. AP Wr., Rep. 66, nr 234 (235).
2. Brak.
3. + S' PLEBANI D(e)' S(an)C(ta)A ELIZABET, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci sześciopromienna gwiazda, a nad nią krzyż łaciński.
5. Pieczęć ze znakiem zakonnym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 28 mm.
7. Wosk barwy zielonej.
8. Czerwono-zielone sznury.
9. Jedno okrągłe wgłębienie.

10. *Et ut igitur singula premissa perpetuam obtineant firmitatem et stabilitatem idcirco sigilla nostri videlicet magistratus, conventus nostri, prioris nostre domus, Rychwini plebani sanctae Elyzabeth, Heydnirici plebani in cruceburg, johannis plebani in tylindorf, Franczkonis commendatoris in swydnicz, Johannis commendatoris in Legnicz, Johannis commendatoris in Monsterberg nec non Hermanni commendatoris in Boleslavia presentibus sunt subappensa.*
11. Sobel 2022b, s. 73; Sobel 2023, s. 340.
12. Starnawska 1998, s. 102, przyp. 87, s. 113, przyp. 169; Sobel 2022b, s. 64-65, 73-74; Sobel 2023, s. 326, 331-332.
13. Tak jak większość pieczęci krzyżowców z czerwoną gwiazdą, również i ta, zachowana w dość dobrym stanie, nie zdradza imienia swojego dysponenta (Starnawska 1998, s. 104-105). Za jego przynależnością do owego zgromadzenia przemawia widoczny w polu wyobrażeniowym sigillum emblemat tego zakonu – krzyż nad sześciopromienną gwiazdą (Kolak / Marecki 1994, s. 33). Właściciela odcisku poznajemy dopiero z koroboracji opatrzonego nim dyplomu, która wymienia *Rychwinum plebanum sanctae Elyzabeth*, piastującego – jak odnotowuje Żerelik (1996, s. 158) – godność proboszcza wrocławskiej fary św. Elżbiety co najmniej od 1360 r. Ze względu na anonimowość legendy stempla nie można jednak stwierdzić, czy był on jedynym jego posiadaczem. Obok tego typu pieczęci w użytku pozostawał równocześnie drugi, zapewne młodszy, o ostroowalnym kształcie (Sobel 2022b, s. 64-65; zob. też uwagi przy typie B poniżej).

Rychwin, NN?

TYP B

nr 64

18 IX 1368 – 29 XI 1380

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 35a, A 35b, GG 69*, KK 18, T 5, YY 4.
2. Brak.
3. + S PLEBANI • DE S(an)C(t)A • ELIZABET, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci krzyż łaciński nad sześciopromienną gwiazdą.
5. Pieczęć ze znakiem zakonnym.
6. Pieczęć ostroowalna, 37 x 23 mm.

7. Wosk naturalny (wszystkie odciski).
8. Pasek pergaminowy (wszystkie odciski).
9. Brak wgłębień (wszystkie odciski).
10. *Litteram reddite sigillatam* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, GG 69; 18 IX 1368); *Nostro sub appenso sigillo litteram reddite viris sub sigillis* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 5; 27 X 1374); *Nostro sub appenso sigillo litteram reddite sigillatam [...] pacta* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 18; 21 III 1375); *Nostro sub appenso sigillo in signum execucionis* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 35a; 8 X 1375); *Nostro sigillo quo ad causas utimur sub appenso. Litteram in signum execucionis viris sigillis similiter sub appensis reddite sigillatam* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 35b; 11 XII 1375); *Cum appensione sigilli reverendi prioris domini episcopi [...] prevocati in fidem et testimonium omnium premissorum* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4; 29 XI 1380).
11. Sobel 2022b, s. 74.
12. Sobel 2022b, s. 64-65, 74; Sobel 2023, s. 332.
13. Legenda pieczęci plebana (bądź też plebanów) wrocławskiego kościoła św. Elżbiety, której odciski zachowały się przy sześciu dokumentach z lat 1368–1380, zgodnie ze zwyczajem panującym w sfragistyce zakonu krzyżowców z czerwoną gwiazdą (Starnawska 1998, s. 104-105), dysponującym prawem patronatu nad wspomnianą świątynią (Starnawska 1999, s. 119-120), nie ujawnia tożsamości swojego dysponenta (dysponentów). Nie zdradzają jej także opatrzone nimi dokumenty. Z pewnością stemplem tym posługiwać się musiał Rychwin, pełniący urząd proboszcza kościoła św. Elżbiety pomiędzy 1360 a 1370 r. (Żerelik 1996, s. 158 i przyp. 14). On też prawdopodobnie zlecił wykonanie tego typariusza, który choć wprowadzony do użytku najpóźniej tuż przed 18 IX 1368 r., co najmniej do 24 VI 1370 r. funkcjonował równocześnie ze starszym, okrągłym tłokiem, wyparł go wreszcie po kilku latach (Sobel 2022b, s. 64-65; zob. też uwagi przy typie A powyżej). Być może sigillum tym pieczętował się również Mikołaj Crewczberg, znany z dyplomów z lat 1393 i 1396 (Żerelik 1996, s. 158). Brak dostatecznych informacji źródłowych oraz pełnego zestawienia plebanów wrocławskiego kościoła św. Elżbiety w średniowieczu uniemożliwiają ustalenie kompletnej listy możliwych właścicieli stempla (Żerelik 1996, s. 155-161). Artefaktu tego nie ujmuje w swoich badaniach Starnawska (1998, s. 89-119).

Jan de Hassia

nr 65

14 XI 1405

1. NA Praha, ŘM, nr 1738.
2. Brak.
3. + S FR(*atr*)IS • IOh(*ann*)IS • PLE(*bani*) • D(*e*)' • S(*anctae*) • ELIZABET, napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci krzyż łaciński nad sześciopromienną gwiazdą. Po bokach krzyża księżyc (po prawej) oraz mała sześciopromienna gwiazda po lewej (heraldycznie) stronie.
5. Pieczęć ze znakiem zakonnym.
6. Pieczęć ostroowalna, 39 x 25 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Litteram viris sub appensis sigillis reddite sigillatam.*
11. Brak.
12. Sobel 2023, s. 331.
13. W odróżnieniu od większości legend pieczęci krzyżowców z czerwoną gwiazdą napis na sigillum Jana de Hassia zdradza tożsamość jego właściciela (Starnawska 1998, s. 104-105; por. hasła: Kluczbork, NN, Henryk i Jan; Wrocław, kościół św. Elżbiety, Rychwin, NN). Choć tekst tej inskrypcji dowodnie wskazuje na piastowany przezeń urząd plebana wrocławskiego kościoła św. Elżbiety, fakt ten umknął autorom biografii owego duchownego, którzy wymieniają liczne inne dzierżone przez niego godności, m.in. głogóweckiego kanonika, altarysty nyskiego oraz proboszcza w Toszku (Dola 1983, s. 355-356; Jujeczka 2006, s. 282-283; Wólkiewicz 2020, s. 347). W gronie plebanów wspomnianej fary odnotowuje go jedynie Żerelik (1996, s. 158). Litery „AB” w wyrazie *ELIZABET* w legendzie pieczęci tworzą ligaturę.

Fot. NA Praha

Kościół pw. św. Marii Magdaleny

NN

nr 66

18 IX 1368 – 29 XI 1380

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 35a, A 35b, GG 69, KK 18, T 5*, YY 4.
2. Brak.
3. + S' • ECC(*lesia*)E • S(*ancte*) MA(*r*)IE • MAGDALENE • IN • WRAT(*islaviae*), napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci zwrócona w prawą (heraldycznie) stronę postać św. Marii Magdaleny, odzianej w długą szatę i z chustą na głowie, trzymającej w prawym ręku naczynie z olejkim.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 37 x 24 mm.
7. Wosk naturalny (wszystkie odciski).
8. Pasek pergaminowy (wszystkie odciski).
9. Dwa podłużne wgłębienia (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 5), trzy podłużne wgłębienia (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, GG 69), brak wgłębień (wszystkie pozostałe odciski).
10. *Litteram reddite sigillatam* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, GG 69; 18 IX 1368); *Nostro sub appenso sigillo litteram reddite viris sub sigillis* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 5; 27 X 1374); *Nostro sub appenso sigillo litteram reddite sigillatam [...] pacta* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 18; 21 III 1375); *Nostro sub appenso sigillo in signum execucionis* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 35a; 8 X 1375); *Nostro sigillo quo ad causas utimur sub appenso. Litteram in signum execucionis viris sigillis similiter sub appensis reddite sigillatam* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 35b; 11 XII 1375); *Cum appensione sigilli reverendi prioris domini episcopi [...] prevocati in fidem et testimonium omnium premissorum* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4; 29 XI 1380).

11. Brak.
12. Sobel 2023, s. 331.
13. Sigillum wyróżnia się na tle pozostałych zabytków sfragistycznych zgromadzonych w katalogu nietypową legendą, która jako dysponenta nie wymienia plebana, lecz kościół św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (*ecclesiae sancte Marie Magdalene in Wratislavia*). Zabieg ten implikuje zmianę typu pieczęci z osobistego (proboszczowskiego) na instytucjonalny (parafialny), spotykany szerzej dopiero po soborze trydenckim (1545–1563) (Gumowski / Haisig / Mikucki 1960, s. 217; Adamczewski 2010, s. 123; Karpacz 2014, s. 185-186), co czyni ją jednym z najstarszych artefaktów tego rodzaju na Śląsku. Taki uniwersalny charakter stempla umożliwił posługiwanie się nim przez kolejnych plebanów bez konieczności wymiany typariusza po odejściu poprzednika. Anonimowość inskrypcji przysparza jednak trudności z identyfikacją dysponenta bądź dysponentów pieczęci. Nie zdradzają ich także dokumenty z lat 1368–1380, przy których zachowały się jej odciski. Być może posługiwał się nią Jan Flamyngi, notowany około 1378 r. jako pleban kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu. Listę tę przypuszczalnie rozszerzyć można o Jana Werta oraz Jakuba de Hanvilsrode, którzy występowali z tą godnością w dyplomach odpowiednio w 1360 i 1383–1386 r. (Schmeidler 1838, s. 44-45).

Kościół pw. św. Maurycego

Jan

nr 67

24 IX 1352

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 4.
2. Brak.
3. S IOh(*ann*)IS PLEBANI / [...], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci postać św. Maurycego z włócznią w prawej ręce i tarczą w lewej stojącą pod gotycką trójłukową arkadą. Pod nim w niszy tarcza herbowa na wprost z nieczytelnym godłem.

5. Pieczęć z postacią świętego i znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć ostroowalna, 45 x 30 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In signum execucionis presentis reddite sigillis vestris sub appensum.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Pieczęć przetrwała w złym stanie fizycznym. Ma liczne przebarwienia i zatarcia, a ponadto wykruszenie wosku na otoku po lewej (heraldycznie) stronie. Parafię, w której posługiwał dysponent, identyfikuję na podstawie inskrypcji opatrzonego jego sigillum dokumentu z 24 IX 1352 r., w której wymieniony jest kościół pw. św. Maurycego we Wrocławiu (*sancti Mauricii Wratislaviensis*). Jej patron ukazany został w polu wyobrażeniowym pieczęci z właściwymi sobie atrybutami: włócznią i tarczą (Marecki / Rotter 2013, s. 602). Widoczny w dolnej strefie pieczęci herb był prawdopodobnie osobistym herbem dysponenta, co wskazywałoby na rycerską kondycję plebana.

ZĄBKOWICE

Krystian

nr 68

27 IX 1292 – 14 X 1302

1. AP Wr., Rep. 88, nr 13 (45)*; AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 14 X 1302 (zag.).
2. MN Wr., sygn. S-X-2152/M.Śl.
3. Nieczytelny napis majuskułą gotycką.
4. W ukośnie szachowanym polu pieczęci popiersie niemożliwego do zidentyfikowania świętego z nimbem wokół głowy i laską (pastorałem, palmą?) w prawej ręce. Przed nim, po prawej

stronie, klęczący adorant ze złożonymi w modlitewnym geście dłońmi. Pomiędzy postaciami ułożona wertrykalnie wstęga z nieczytelnym napisem.

5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 38 mm.
7. Wosk naturalny (AP Wr., Rep. 88, nr 13 [45]).
8. Pasek pergaminowy (AP Wr., Rep. 88, nr 13 [45]; AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 14 X 1302 – na podstawie: SR, nr 2726).
9. Jedno okrągłe wgłębienie (AP Wr., Rep. 88, nr 13 [45]).
10. *Ne igitur in recidive questionis scrupulum oblivione faciente idem negocium relabatur, ego de consensu et voluntate predicti domini Mauricii et ad petitionem ipsorum domini abbatis et conventus fratrum de Kamenz presentem litteram conscribi iussi et sigillo meo communiri* (AP Wr., Rep. 88, nr 13 [45]; 27 IX 1292).
11. Pfothenhauer 1879, tabl. 13, nr 99.
12. Pfothenhauer 1879, s. 19; Gumowski 1936, s. 316; SUb, Bd. 6, s. 58.
13. Proboszcz Krystian opatrzył swoją pieczęcią co najmniej dwa pergaminy wystawione 27 IX 1292 i 14 X 1302 r., jednak mogłam dokonać autopcji wyłącznie jej starszego odcisku, przechowywanego obecnie w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu. O młodszym, znajdującym się w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, informuje regest w SR, nr 2726, oraz Urban (1976, s. 346), lecz nie został on odnaleziony przez archiwistę. Stelmach (2014, nr 743) mylnie przypisał tę pieczęć Witowi, kantorowi i oficjałowi wrocławskiemu, choć na jej właściciela jasno wskazują intytulacja (*Ego Cristanus rector ecclesiae in Wrankensteyn*) oraz korborażacja dokumentu z 27 IX 1292 r. Za znak ząbkowickiego plebana uznali ją także badacze niemieccy (Pfothenhauer 1879, s. 19; CDS, Bd. 10, s. 40; SR, nr 2245; SUb, Bd. 6, s. 58). Sigillum jest jednak bardzo zatarte, przez co – pomimo pojedynczych wyraźnych majuskuł – całość otokowej legendy pozostaje niemożliwa do odczytania. Podobne trudności przysparza również napieczętno wyobrażenie. Problem z jego interpretacją miał już Pfothenhauer (1879, s. 19), który lakonicznie opisał je słowami „parabolische Darstellung” („paraboliczne przedstawienie”), a Gumowski (1936, s. 316) dopatrzył się w nim popiersia Chrystusa. Własną propozycję w tej kwestii zgłosili także wydawcy szóstego tomu *Schlesisches Urkundenbuch*, według których wyobrażenie przedstawia popiersie Madonny (SUb, Bd. 6, s. 58). Na widocznej pomiędzy postaciami wstędze dostrzec można trzy litery, przypominające suspensję „IOh”, co wskazywałoby na to, iż świętym, do którego zwraca się adorant (dysponent pieczęci), jest św. Jan, przypuszczalnie

Ewangelista. Za taką identyfikacją zdaje się przemawiać trzymana przez niego laska, której zakończenie przypomina liść palmy (jako atrybut św. Jana Ewangelisty wymieniają palmę LCI, Bd. 7, s. 111; Marecki / Rotter 2013, s. 373-374). Nie najlepszy stan zachowania odcisku uniemożliwia jednak dokładną i pewną interpretację eksponowanego na nim wizerunku.

Jakub

nr 69

29 XI 1380

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, YY 4.
2. Brak.
3. + S' IAC[...]I PLEB'(ani) D(e) FRA[...]T(ein), napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci popiersie Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus na lewym ręku.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć okrągła, Ø 29 mm.
7. Ciemny wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Cum appensione sigilli reverendi prioris domini episcopi [...] prevocati in fidem et testimonium omnium premissorum.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Odcisk pieczęci ząbkowickiego plebana posiada liczne uszkodzenia w postaci zatarć i ubytków materiału pieczętnego, szczególnie na otoku, co uniemożliwia rekonstrukcję legendy w pełnym brzmieniu. O ile za identyfikacją miejscowości parafialnej jako Ząbkowice (niem. Frankenstein) przemawiają zachowane w inskrypcji cztery litery jej nazwy („FRA[...]T”) oraz wymienienie wśród adresatów dokumentu z 29 XI 1380 r., acz bez personaliów, posługującego w niej kapłana (*in Frankenstein [...] ecclesiarum parrochialium rectoribus*), o tyle przypisanie mu imienia Jakub na podstawie widocznych w incipicie pojedynczych majuskuł („IAC[...]I”) pozostać musi jedynie w sferze przypuszczeń, ponieważ nie występuje on w innych znanych mi źródłach.

ZIĘBICE

Jan I

nr 70

6 V 1312

1. AP Wr., Rep. 88, nr 48 (74a).
2. Brak.
3. [+]
S' IOhANNIS PLEBA(n)I D(e) •
MYNST(er)B(e)RG, napis majuskułą go-
tycką.
4. W polu pieczęci *Agnus Dei* (heraldycznie)
w prawą stronę z głową otoczoną nimbem
krzyżowym i zwróconą do tyłu, podtrzymujący zgiętą nogą zwieńczone
krzyżem łańskim drzewce, na którym trójstrefowa chorągiew.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 39 x 27 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Jedno wgłębienie w wosku.
10. [...] *presentes duximus nostrorum sigillorum appensione muniri.*
11. Sobel 2020, s. 64.
12. CDS, Bd. 10, s. 67; Kopietz 1898, s. 42; Gumowski 1936, s. 316; Sobel
2020, s. 55-56, 64.
13. W sprawie tożsamości proboszcza Jana zob. hasło *Ziębice, Jan II*.

Zachariasz

nr 71

15 XII 1327

1. AP Wr., Rep. 66, nr 87 (94).
2. Brak.
3. +
S' ZACHARIE PL[E]BA(n)I [DE
MVNS]T(e)RB(er)G, napis majuskułą go-
tycką.
4. W polu pieczęci stojąca na konsoli Matka
Boża w koronie z Dzieciątkiem Jezus na rę-
ku. Przed nią, po lewej stronie, pomniejszo-
na postać klęczącego adoranta ze złożonymi
w modlitewnym geście dłońmi.

5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
6. Pieczęć ostroowalna, 41 x 27 mm.
7. Wosk barwy czerwonej.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In cuius evidenciam dicte vidve et plebani sigilla sunt appensa.*
11. Brak.
12. SR, nr 4705.
13. Odcisk pieczęci posiada liczne ubytki wosku na otoku. Największy z nich obejmuje fragment legendy z partykułą *de* oraz początek nazwy miejscowości, w której posługiwał proboszcz. Za rekonstrukcją jej w brzmieniu *Munsterberg* (niem. Münsterberg, dzisiejsze Ziębice) przemawia treść uwierzytelnionego wspomnianym sigillum dokumentu, który mówi o Zachariaszu, plebanie *in Munsterberch*. Zapewne w takim samym stanie pieczęć widzieli już na początku XX stulecia Grünhagen i Wutke, którzy napieczętną inskrypcję odczytali jako *S. ZACHARIE PLEBAN... TRBG* (SR, nr 4705).

Jan II

nr 72

6 X 1342

1. AP Wr., Rep. 66, nr 128 (134).
2. Brak.
3. [...]NIS • PLEB(ani)' D(e)' MVN-STIRB(erg), napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci popiersie kobiety *en face* z długimi do ramion włosami, objętymi przepaską na czole, oraz z kolczykami w uszach.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 30 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Jedno podłużne wgłębienie.
10. *In cuius rei certitudinem sigillum meum et domini Johannis plebani ibidem in Munsterberg sunt annexa.*
11. Brak.

12. SR, nr 6933.
13. Pieczęć ma ubytek wosku w górnej części odcisku, obejmujący incipit otokowej legendy. Nie uniemożliwia to jednak identyfikacji jej dysponenta – ziębickiego plebana, gdyż jego imię wymienione zostało w zapowiadającej użycie sigillum koroboracji. Z całkowitą pewnością stwierdzić możemy, że nie jest on tożsamy z posługującym 30 lat wcześniej w tej samej parafii proboszczem Janem (zob. hasło *Ziębice, Jan I*). Pomiedzy nimi źródła notują bowiem jeszcze Zachariasza, którego pieczęć zachowała się przy dokumencie z 15 XII 1327 r. (zob. hasło *Ziębice, Zachariasz*). Niedługo potem prebendę objąć musiał Jan II, którego sigillum odnajdujemy przy zaginionym dziś pergaminie wystawionym 11 III 1330 r. przez Fryderyka von Betschow. Na początku XX w. znajdował się on, jak podają Grünhagen i Wutke, w zbiorach prywatnych prof. Emanuela Hofmanna w Wiedniu (SR, nr 4927). Dodatkowo eksponowane na sigillum Jana II godło zupełnie różni się od wyobrażenia napieczętnego spotykanego na odcisku należącym do jego starszego imiennika. Znak widniejący na pieczęci Jana II wykazuje duże podobieństwo z herbem von Löbenów, a także z godłem umieszczonym na stemplu Albrechta von Prittwitz (Wójcik 2018, t. 1, s. 445-447; t. 2, s. 599-600). Nie potrafię jednak powiedzieć, zakładając oczywiście, iż mamy w tym przypadku do czynienia z godłem osobistym, czy ziębickiego plebana łączyły jakieś związki genealogiczne ze wspomnianymi rodzinami.

ZŁOTORYJA

Konrad Hako

nr 73

20 XII 1268

1. NA Praha, ŘM, nr 228, 229* (dwie ekspedycje tego samego dokumentu).
2. ÖStA, HHStA, Smitmer, sygn. n171.
3. + S' CVNRADI • hACO/NIS: CANO(*nici*): BVDESIN(*ensis*), napis majuskułą gotycką.
4. W górnej części pola pieczęci łódź unosząca się na morskich falach, w której św. Piotr

Fot. NA Praha

- odziany w płaszcz, trzymający w prawej ręce wiosło, a w lewej – klucz. Poniżej, pod łukiem architektonicznym, modlący się adorant zwrócony w prawą (heraldycznie) stronę.
5. Pieczęć z motywem hagiograficznym.
 6. Pieczęć ostroowalna, 42 x 27 mm.
 7. Wosk naturalny (oba odciski).
 8. Czerwone sznury (oba odciski).
 9. Jedno okrągłe wgłębienie (oba odciski).
 10. *Ut autem hec ordinatio in facto firmitatem obtineat et ne quisquam postmodum ex instinctu diabolico sinistre vel frivole valeat immutare presentem litteram sigillo nostre civitatis et eiusdem plebani duximus sigillandam* (oba dokumenty).
 11. Brak.
 12. SUB, Bd. 4, s. 68.
 13. Legenda pieczęci Konrada Hakona przysporzyła trudności Irgangowi, któremu udało się odczytać jedynie imię oraz kognomen jej właściciela. W eksplicite natomiast dopatrył się on, nie kryjąc wątpliwości, wyrazów *GELLO BVRGSIM* (SUB, Bd. 4, s. 68), które należałoby identyfikować raczej jako *CANO BVDESIN*. Taka treść inskrypcji jasno wskazuje więc na przynależność dysponenta sigillum do kapituły kolegiackiej w Budziszynie. Choć postać Konrada pozostała nieznana Kinnemu (2014, s. 870-1009; przeoczenie to wynika niewątpliwie z pominięcia w kwerendzie przez autora – jak sam zaznacza – archiwów praskich oraz śląskich, zob. *ibidem*, s. 58), monografiście tejże instytucji, który nie zestawia go w wykazie tamtejszych kanoników, to za faktem tym przemawia ewidentnie obecne na stemplu Hakona wyobrażenie. Eksponuje ono św. Piotra płynącego w łodzi, trzymającego wiosło oraz klucz (odmiennego atrybutu, mianowicie księgi, niezbyt trafnie dopatrył się Irgang, zob. SUB, Bd. 4, s. 68). Św. Piotr był patronem budziszynskiej kolegiaty. Znalazł się on także, aczkolwiek ukazany na tronie, na pochodzącej z 1293 r. najstarszej pieczęci kapitulnej (Kinne 2014, s. 234). Widać zatem, iż zarówno treść otokowej inskrypcji, jak i ikonografia stempla, podporządkowane zostały wyrażeniu związków łączących jego właściciela ze wspomnianą kapitułą, nie zaś z parafią w Złotoryi, w której był plebanem, na co wskazuje użyta w stosunku do niego tytułatura w dwóch ekspedycjach dokumentu z 20 XII 1268 r.: *dominus Conradus Hako plebanus*. Pomimo tego Stelmach (2012, nr 34) błędnie identyfikuje jego pieczęć jako

wójtowską. Warto zauważyć również, że pomimo przekazania w połowie XIII w. (najprawdopodobniej pomiędzy 1242 a 1267 r.) przez księcia Bolesława Rogatkę (którego zresztą Konrad był kapelanem, zob. Wałkowski 1991, s. 171-172, 176; Irgang 2007, s. 334) prawa patronatu nad złotoryjską świątynią joannitom, sam Hako nie należał do owego zgromadzenia (Heś 2007, s. 72). Praktyka polegająca na powoływaniu na plebanów duchownych spoza zakonu, w tym także członków kapituł katedralnych (przykładowo w 1287 r. jako proboszcz w Brzegu notowany był prepozyt miśnieński Bernard von Kamenz), w początkach działalności tego zakonu na Śląsku nie należała do rzadkości (Heś 2007, s. 72, 76-77, 300).

PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR I

NN

nr 74

5 X 1372

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 17.
2. Brak.
3. Napis nieznan.
4. W polu pieczęci prawdopodobnie postać w długiej szacie (świętego?) stojąca na konsoli. Wolne przestrzenie pola wypełniają wici roślinne oraz pąki.
5. Typ pieczęci nieznan (z motywem hagiograficznym?).
6. Pieczęć ostroowalna, 42 x 28 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *In signum executionis [...] presentem litteram [...] appenso sigillo reddite sigillatam.*
11. Brak.
12. Brak.

13. Z pieczęci pozostały tylko szczątek cienkiej warstwy wosku z fragmentem wyobrażenia oraz, oddzielony od niego, ostroostry woskowy podkład z odwrociem, umożliwiając podanie wymiarów stempla. Odcisnięte na nim kształty pergaminowego paska pozwalają ustalić, że odcisk przywieszono do dokumentu z 5 X 1372 r. na drugim miejscu, zaraz po sigillum biskupa Przecława. Niekoniecznie musi to jednak oznaczać, iż należał on do rektora kościoła w Oławie, otwierającego listę adresatów dyplomu. Porządek, według którego zostali oni wyszczególnieni w dokumencie, różni się bowiem od kolejności przymocowania do pergaminu ich pieczęci. Możliwe jest tylko wskazanie wymienionej w nim grupy duchownych, wśród których znajduje się dysponent owego szczątku. Są nimi proboszczowie parafii w Oławie, Miłoszycach, Dziuplinie i Minkowicach (sigillum plebana w Siedlcach udało się zidentyfikować, zob. hasło *Siedlce, Jan*).

PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR II

Piotr

nr 75

5 X 1372 – 21 III 1375

1. AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 17*, KK 18, T 5.

2. Brak.

3. [...] PETRI PLEBANI DE [...] /, napis majuskułą gotycką.

4. W polu pieczęci postać Matki Bożej w długiej szacie z Dzieciątkiem Jezus na lewym ręku. Po Jej prawej stronie tarcza z nieczytelnym godłem. Całość

wyobrażenia ujęta w tulipanową rozetę, zwieńczoną u góry kątem ostrym, z którego wyrasta siedem pinakli wchodzących na pole otokowej legendy.

5. Pieczęć z postacią świętego i znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 30 mm.
7. Ciemny wosk naturalny (wszystkie odciski).

8. Pasek pergaminowy (wszystkie odciski).
9. Brak wgłębień (wszystkie odciski).
10. *In signum executionis [...] presentem litteram [...] appenso sigillo reddite sigillatam* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 17; 5 X 1372); *Nostro sub appenso sigillo litteram reddite viris sub sigillis* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, T 5; 27 X 1374); *Nostro sub appenso sigillo litteram reddite sigillatam [...] pacta* (AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 18; 21 III 1375).
11. Brak.
12. Brak.
13. Wszystkie trzy odciski pieczęci plebana Piotra z lat 1372–1375 przetrwały w fatalnym stanie. O ile jeszcze na widocznych na nich wyobrażeniach dopatrzeć się można wizerunku Matki Bożej z Dzieciątkiem i tarczy herbowej po Jej prawej stronie, o tyle podanie pełnej lekcji legendy nastęrcza wielu trudności z powodu licznych zatarć oraz ubytków wosku na otoku. Najobszerniejszy fragment inskrypcji zachował się na odcisku wiszącym przy dokumencie z 5 X 1372 r., z którego odczytać można imię duchownego, wyraz *plebani* oraz przyimek *de*. Nieznana pozostaje natomiast nazwa miejscowości parafialnej dysponenta sigillum. Opatrzony przezeń dyplom jedynie częściowo mogą służyć pomocą w jej ustaleniu. Ich inskrypcje nie podają bowiem imion adresatów, a jedynie piastowane przez nich kościelne godności. Ponadto kolejność przywieszenia pieczęci do tych dokumentów nie odpowiada kolejności, w jakiej wymienieni zostali w nich owi duchowni. Spośród występujących wśród nich proboszczów we wszystkich trzech dyplomach powtarzają się jedynie plebani w Oławie i Miłoszycach, stąd właśnie w jednym z nich upatrywać można najpewniej właściciela omawianego sigillum. Stan zachowania wykonanych nim odcisków uniemożliwia jednak pełne rozstrzygnięcie tej kwestii.

PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR III

NN

nr 76

8 XI 1389

1. AP Wr., Rep. 125, nr 263 (277).
2. Brak.
3. Brak napisu (pieczęć anepigraficzna).
4. W polu pieczęci pokrytym ukośnymi kreskami minuskulna litera „a”.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć sygnetowa, 18 x 14 mm.
7. Wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Nostro subappenso sigillo. In signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram reddite viris sigillis subappendentibus sigillatam.*
11. Brak.
12. Brak.
13. Odcisk, zachowany w dobrym stanie, aczkolwiek wykonany stemplem o płytkim rycie bądź też słabo przyłożonym typariuszem, stanowi jedyny znany mi przykład anepigrafu wśród śląskich sigillów proboszczowskich. Odnajdujemy go przy wystawionym 8 XI 1389 r. dokumencie kanonika otmuchowskiej kolegiaty i oficjała wrocławskiego Jerzego Fulschussila adresowanym do plebanów parafii w Oławie, Brzezimierzu, Witowicach, Wiązowie i Strzelinie, do którego przywiesili oni (wraz z wystawcą) swoje pieczęcie. W następnym roku (4 VIII 1390 r.) wspomniany oficjał skierował do duchownych z tych samych miejscowości kolejny dyplom, jednak – nie licząc odcisków proboszczów w Witowicach oraz Brzezimierzu (zob. hasła: *Witowice, Piotr; Brzezimierz, NN*) – różnią się one od zachowanych przy pergaminie z 1389 r. W przypadku strzelińskiego kapłana udało się zidentyfikować należące do niego pieczęcie oraz stwierdzić dokonaną przezeń prawdopodobną zmianę typariusza w czasie dzielącym wystawienie omawianych dokumentów (zob. hasło *Strzelin, Tomasz*). Podobnie

znani są właściciele dwóch pozostałych sigillów wiszących przy pergaminie z 1390 r. (zob. hasła: *Oława, NN*; *Wiązów, Andrzej*), których znaków nie odnajdujemy już jednak przy starszym dokumencie. Oznacza to więc, iż pomiędzy 1389 a 1390 r. albo zlecili oni – podobnie jak ich strzeleński kolega – sporządzenie nowych stempli, albo z niewiadomych źródłowo przyczyn (być może takich jak śmierć lub otrzymanie nowego beneficjum) opuścili swoje prebendy. Brak legendy, podającej z reguły imię oraz parafę dysponenta, na anepigraficznej pieczęci sygnetowej oraz nieczytelność otokowej inskrypcji na drugim niezidentyfikowanym sigillum (zob. hasło *Parafia niezidentyfikowana nr IV, Paweł*) uniemożliwia rozstrzygnięcie, który z tych artefaktów należał do duchownego z Oławy, a który do duszpasterza z Wiązowa.

PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR IV

Paweł

nr 77

8 XI 1389

1. AP Wr., Rep. 125, nr 263 (277).
2. Brak.
3. [+ S] PA[V]LI[...], napis majuskułą gotycką.
4. W polu pieczęci tarcza herbowa na wprost, na której dwa skrzyżowane osęki, nad którymi majuskułna litera „P”.
5. Pieczęć ze znakiem osobistym dysponenta.
6. Pieczęć okrągła, Ø 30 mm.
7. Ciemny wosk naturalny.
8. Pasek pergaminowy.
9. Brak wgłębień.
10. *Nostro subappenso sigillo. In signum executionis plebanos et virum quemlibet facte presentem litteram reddite viris sigillis subappendentibus sigillatam.*
11. Brak.

12. Brak.
13. Odcisk przetrwał z mocno zatartą i rozmytą powierzchnią. Na umieszczonej w polu pieczęci tarczy z trudem da się dostrzec godło w postaci dwóch osęków, a z otokowej legendy zachowały się tylko zarysy liter tworzących imię właściciela, proboszcza Pawła. Nie sposób już odczytać nazwy miejscowości parafialnej, w której duszpastersko posługiwał. Stwierdzić można jedynie, iż sigillum to należało do plebana z Oławy lub Wiązowa – adresatów opatrzonych nim dokumentu z 1389 r., których pieczęci nie można zidentyfikować (zob. hasło *Parafia niezidentyfikowana nr III, NN*).

ZUSAMMENFASSUNG

Katalog der Pfarrersiegel von Pfarrern der schlesischen Pfarrkirchen bis 1419

Es wird als gerechtfertigt angesehen, das letzte Jahrzehnt des vergangenen Jahrhunderts als Zäsur in der polnischen sphragistischen Forschung zu betrachten. Von da ab wurde die Siegelkunde nach der Stagnation in der Nachkriegszeit nicht nur unter den Historikern immer beliebter. Das sichtbare Zeichen dieses Prozesses ist vor allem der größere Kreis der Forscher, die sich mit solchen Quellen befassen. Die Früchte ihrer Arbeit sind zahlreiche Veröffentlichungen (darunter Monographien und Editionen – gewöhnlich in Form von Katalogen – bestimmter Gruppen der Siegel) sowie Wissenschaftskonferenzen, im Blickfeld deren sich die Sphragistik befindet. Bemerkbar macht sich auch das immer größere Interesse an der Ikonografie, in der das Siegel als Bildkommunikationsmittel wahrgenommen wird. Auch die Archivare sind sich dessen bewusst, dass die sphragistischen, in den Archiven aufbewahrten Denkmale gehörig zu untersuchen sind. Diese gewisse Renaissance betrifft auch Kirchensiegel. Ziemlich gründlich wurden bereits die Siegel mancher Bischöfe, Mitglieder der Dom- bzw. Kollegiatkapitel und Äbte sowie der von ihnen vertretenen Einrichtungen – d. h. der Bistümer, Kapitel und Klöster – erforscht, was aber keineswegs bedeutet, dass sie nicht mehr untersucht werden sollen. Aufmerksamkeit erregen auch neuzeitliche sphragistische Untersuchungen der Pfarrei- und Pfarrersiegel. Die Siegel dieser Gruppe der Siegelberechtigten wurden in erster Linie unter die Lupe genommen, weil die meisten von ihnen bis heute erhalten geblieben sind. Weit weniger Glück in dieser Hinsicht hatten die Siegel des niederen Klerus, darunter auch die der Pfarrer. Sicherlich wurden sie aus diesem Grund weder sorgfältig analysiert noch genau aufgelistet und beschrieben.

Der die Pfarrersiegel betreffende Forschungszustand stellt sich eher bescheiden dar. In der ausländischen Historiografie wurden ihnen lediglich lakonische Erwähnungen in der synthetischen, die Sphragistik thematisierenden

Abhandlungen gewidmet, obgleich auch einzelne analytische Beiträge aus der Feder deutscher, tschechischer, slowakischer und rumänischer Historiker (E. Bünz, M. Gosmann, P. Kubín, K. Maráz, K. Müller, M. Glejtek, A. Ştefan) anzutreffen sind. Die polnischen Forscher hatten auch wenig Interesse an den Pfarrei- und Pfarrersiegeln. Zuerst kommen sie lediglich in den Lehrbüchern von M. Gumowski, M. Haisig und S. Mikucki vor. Erst in den letzten Jahren entstehen die detaillierten Studien (J. Pierzak, L. Krudysz, J.R. Sobel). Die mittelalterlichen Pfarrersiegel aus den Pfarrkirchen Schlesiens, die das Forschungskorpus der vorliegenden Veröffentlichung sind, wurden bereits im 19. Jahrhundert untersucht, aber die Publikation der Arbeiten zu diesem Thema ging in den 1930er Jahren zu Ende. Nachdem die Reproduktion einzelner Pfarrersiegel in den Katalogen von A. Schultz und P. Pfothenauer veröffentlicht worden war, beschrieben noch H. Kraemer und M. Gumowski diese Quellensammlung.

Die oben dargestellten Mängel in der Siegelkunde bewegten mich dazu, tiefere und breitere sprachwissenschaftliche Analysen des archivalischen Materials Schlesiens durchzuführen, was letztendlich zur Entstehung des vorliegenden Katalogs führte. Darin befinden sich die Siegel der Pfarrer, die als Hirten der Gemeinden unter der Aufsicht des Bischofs (vgl. J. Krukowski) angesehen werden dürfen. Das Kriterium der Auswahl dieser Denkmale bildet die in den Quellen belegte Siegelberechtigung eines Pfarrers, der das Pfarramt zur Zeit des Gebrauchs eines bestimmten Petschafts bekleidete, ohne darauf Rücksicht zu nehmen, ob dieses Amt im Text seiner Siegellegende erwähnt wurde. In den Situationen, in denen dieses Amt in der Inschrift nicht erwähnt oder wenn der darüber informierende Abschnitt der Umschrift zerstört wurde, erwies sich als notwendig, auf den mit solch einem Siegel versehenen Diplomtext bzw. auch auf die historischen Abhandlungen zurückzugreifen. Im Katalog befinden sich ebenfalls zwei Siegel der Kirchen: der St. Peter-Kirche in Liegnitz und der Magdalenenkirche zu Breslau, deren Legenden nur die Informationen über die Kirchenpatrone sowie die Pfarreitze beinhalten, ohne die Namen der Siegelberechtigten zu nennen.

Der geografische Anwendungsbereich, in dem das zu beschreibende Quellenmaterial entstanden ist, wird von den Grenzen Schlesiens (Niederschlesien, Oppelner Schlesien, Oberschlesien, Troppauer Schlesien, Glatzer Ländchen) abgesteckt. Einige Schwierigkeiten kann jedoch die Definition des Begriffs *schlesischer Pfarrer* (poln. *pleban śląski*) machen. Dabei wirft sich nämlich die Frage auf, ob darunter ein auf diesem Gebiet dienender Geistlicher zu

verstehen ist, oder auch ein Geistlicher, der nur aus Schlesien stammte und seinen geistlichen Dienst woanders leistete. Im Vorliegenden wird dieser Terminus zur Bezeichnung eines Geistlichen gebraucht, der innerhalb der oben erwähnten Grenzen Schlesiens arbeitete, ohne auf seine Herkunft einzugehen. Meine Interessen kreisen auch nicht um solche Geistlichen, die in Schlesien zur Welt kamen und dann anderswo wohnhaft waren.

Keine Zweifel weckt der Anfang des chronologischen Katalogumfangs: Er wird nämlich durch das Jahr 1228 bestimmt. Aus dieser Zeit kommt der älteste bekannte Abdruck des Pfarrersiegels von Heinrich, der seinen geistlichen Dienst in Lähn (poln. *Wleń*) leistete. Einige Bemerkungen zum Enddatum der Studie – d. h. 1419 – sind jedoch erforderlich. Diese Zäsur setzt die Zeit verheerender Kämpfe, zu denen im 15. Jahrhundert in Schlesien kam. Ihre Ursachen liegen zunächst in der Hussitenbewegung und dann im Machtstreit zwischen Matthias Corvinus (1443–1490) und Georg von Podiebrad (1420–1471). Besonders hart trafen diese Konflikte das Bistum Breslau, weil sie dort gravierende wirtschaftliche Probleme mit sich brachten. Destabilisiert wurde auch sein Pfarreinetz und viele Geistliche verloren ihre Existenzgrundlage. Dieses Datum darf somit als Wende in der Untersuchung der Geschichte der schlesischen Kirche angesehen werden, in die sich die vorliegende Studie einreihen lässt.

Der Katalog enthält 72 Pfarrersiegel in ihren originalgetreuen Abdrücken und einigen Kopien in Form des Gipsabgusses. Durchsucht wurden die polnischen, tschechischen, deutschen und österreichischen Archive: Staatsarchiv in Bromberg/Bydgoszcz, Kattowitz/Katowice Abteilung Ratibor/Racibórz, Oppeln/Opole, Breslau/Wrocław, Erzbischöfliches Archiv zu Gnesen/Gniezno, Posen/Poznań und Breslau/Wrocław, Archiv des Krakauer Domkapitels, Archiv der Pfarrei Maria Himmelfahrt in Glatz/Kłodzko, Nationalmuseum Breslau/Wrocław, Ossolinski-Nationalbibliothek Breslau/Wrocław, Lehrstuhl für Historische Hilfswissenschaften der Jagiellonen-Universität in Krakau/Kraków, Staatsarchiv in Prag/Praha, Kreisarchiv in Troppau/Opava, Hauptstaatsarchiv in Dresden sowie Haus- Hof- und Staatsarchiv in Wien.

Der Katalogaufbau stützt sich auf das in den 1970er Jahren von S. K. Kuczyński vorgeschlagene Modell, das im Laufe der Jahre nicht an Aktualität verlor. Dies bestätigt auch dessen ständiger Gebrauch durch die gegenwärtigen Herausgeber von sphragistischen Quellen. Dieses Modell passt nämlich besser zum geschilderten, in den zahlreichen polnischen und tschechischen Archiven vorzufindenden Material im Vergleich zum unter den Archivaren

weit verbreiteten, die Funktion eines Hilfsmittels für Aufzeichnung und Information erfüllenden Formular, das die Daten zum Petschaft und zu den damit aufgedruckten Stempeln enthält. Für die Wahl dieses Modells spricht ebenfalls das Fehlen der erhalten gebliebenen Petschaften, die zu den schlesischen Pfarrern gehörten.

Die Denkmale wurden in alphabetischer Reihenfolge nach den Namen der Ortschaften mit dem Pfarreisitz geordnet, in denen sie von den Siegelberechtigten gebraucht wurden. Da die Pfarrersiegel der zwei Kirchen in Breslau (Elisabethkirche und Magdalenenkirche) gefunden wurden, wurden die separaten Sammlungen aus diesen Pfarreien unterschieden, innerhalb deren die Siegel in chronologischer Ordnung beschrieben wurden. Hierin wurden die Daten deren Nutzung sowie die Vornamen (und – wenn es möglich ist – Familiennamen sowie Prädikate) der Siegelberechtigten angegeben. Wenn ein Pfarrer mehr Siegel gebrauchte, werden deren Typen mithilfe der Buchstaben (A, B) unterschieden. Die detaillierte Beschreibung jedes Siegels besteht aus den nachfolgenden Informationen:

Signaturliste der erhalten gebliebenen originalen Stempelaufdrücke. Mit einem Asterisk (*) wurde das Original (im Fall von mehreren Originalen) versehen, dessen Foto im Katalog zu finden ist;

Liste der Kopien von Siegeln in Form der Abgüsse;

Legendeninhalt, der in Übereinstimmung mit den neuesten, in der polnischen Historiografie gültigen Regeln der von M. Hlebionek vorgeschlagenen Transkription von Siegelinschriften angegeben wird, wobei jedoch auch die Majuskeln und Minuskeln gebraucht werden;

Blasonierung des Siegels;

Siegeltyp nach der von mir vorgeschlagenen Pfarrersiegeltypologie, im Rahmen deren Siegel mit den persönlichen Zeichen der Siegelberechtigten, Siegel mit den Klosterzeichen, Siegel mit den hagiografischen Motiven (darunter zwei gemischte Subtypen mit der Figur eines Heiligen und einem persönlichen Zeichen des Besitzers sowie mit der Figur eines Heiligen und einem Klosterzeichen) und schließlich andere Siegel, die zu keiner der oben genannten Kategorie gehören;

Form und Größe des Siegels (alle Angaben in Millimetern angegeben, Siegelgröße an der Stelle der Siegelrandzerbröckelung wird aufgrund der Länge der erhalten gebliebenen Ränder rekonstruiert);

Wachsfarbe;

Art des Anbringens der Siegel;

- Angaben zu den Vertiefungen auf der Rückseite des Siegels;
- Bestätigungsformeln (wenn ein Siegel an mehreren Diplomen erhalten geblieben ist, werden die Signaturen sowie Daten der Dokumente in den Klammern angegeben);
- Veröffentlichte Siegelreproduktionen;
- Veröffentlichte Beschreibungen der Siegel oder Studien, in denen sie erwähnt wurden;
- Kommentare.

Die Beschreibung jedes Siegels wurde mit dem Foto des am besten erhalten gebliebenen Exemplars versehen. Jedes Mal wird der Name der Person oder Einrichtung genannt, der das konkrete Foto gehört. Falls das Foto von der Autorin der vorliegenden Arbeit gemacht wurde, wird darauf verzichtet, deren Namen anzugeben. Vor dem Katalog sind die Liste der Ortschaften mit dem Pfarreisitz sowie das Verzeichnis der dort dienenden Pfarrer vorzufinden, die das darin beschriebene Siegel gebrauchten. Den Siegeln wurden die auf bestimmte Positionen im Katalog verweisenden Nummern zugewiesen.

Schlüsselwörter: Sphragistik, Siegel, Pfarrer, Schlesien, Mittelalter, Katalog

INDEKS OSOBOWY

Zrezygnowano z ujmowania postaci świętych

A

Agnieszka, księżna świdnicko-jaworska 120
Albert, pleban w Strzegomiu 109-110
Andrzej, pleban w Starym Henrykowie 108-109
Andrzej, pleban w Wiązowie 97, 132, 154
Arnold, pleban w Kozuchowie 77
Arnold, pleban w Lipnikach 82
Arnold ze Zwróconej, kanonik wrocławski 130
Augustini Jakub, oficjał wrocławski 119

B

Bartošová Beata 15
Bellé Hans 24, 104
Benedykt, wikariusz 20
Bertold, pleban w Nowym Kościele 89-90
von Betschow Fryderyk 148
Birkner Mikołaj, pleban w Głubczycach 69-70
Błażejowski Artur 129
Bobowski Kazimierz 11, 17, 124
Bodzanta, arcybiskup gnieźnieński 21
Bolesław Rogatka, książę legnicki 150
Bolom-Kotari Martina 15
de Borsnicz Mikołaj, pleban w Legnicy 81
Borzysław z Grozanowa, rycerz 132

Bünz Enno 14, 157

Bykowski Karol 129

C

Chojnacka Kazimiera 17
Crewczberg Mikołaj, pleban kościoła pw. św. Elżbiety we Wrocławiu 139
Czamborii Haweł, pleban w Legnicy 81
Czapliński Marcin 23, 30

D

Dzierżek, pleban w Strzelinie 113

E

Engel Bernhard 14
Engilgeri Jakub, pleban w Świdnicy 114-115, 118-119
Ewald Wilhelm 13

F

Fabijański Władysław 7, 11, 18, 25
Flamyngi Jan, pleban kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu 142
Franciszek, pleban w Strzelinie 111
Fryderyk, pleban w Wiązowie 20
Fudalej Aleksander 18, 20
Fulschussil Andrzej, ojciec Piotra i Pawła 124

- Fulschussil Jerzy, oficjał wrocławski i kanonik otmuchowski 68, 97, 119, 153
- Fulschussil Paweł, pleban w Trzebnicy 123-124
- Fulschussil Piotr, kanonik głogowski 124
- G**
- Gieysztor Aleksander 16-17
- Glejtek Miroslav 15, 157
- Gosmann Michael 14, 157
- Grünhagen Colmar 20, 24, 69, 78, 109, 122, 131-132, 147-148
- Gumowski Marian 7, 9, 16, 18, 20-21, 71, 74-75, 89-92, 142, 144, 146, 157
- Gunczelini Piotr, pleban w Koźuchowie 79
- H**
- Haisig Marian 7, 9, 12, 18, 142, 157
- Hako Konrad, pleban w Złotorzy 148-150
- de Hanvilsrode Jakub, pleban kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu 142
- de Hassia Jan, pleban kościoła pw. św. Elżbiety we Wrocławiu 140
- Henryk Brodaty, książę śląski 104, 136
- Henryk, kapłan krzyżowców w Kluczborku 75
- Henryk, pleban w Domaniowie 132
- Henryk, pleban w Kluczborku 75, 140
- Henryk, pleban w Paczkowie 102
- Henryk, pleban we Wleniu 20, 22-23, 135-136
- Henryk z Domanic 74, 82
- Heś Robert 70, 86, 110, 150
- Hlebionek Marcin 9-11, 24, 29, 118, 159
- Hohaus Wilhelm 24, 120
- Hofman Emanuel 148
- Hryniewicz Artur 25, 30
- I**
- Irgang Winfried 24, 89-90, 101, 105, 149-150
- J**
- Jakub, legat papieski 21
- Jakub, pleban w Jaksonowie 71
- Jakub, pleban w Ząbkowicach 145
- Jan, pleban kościoła pw. św. Maurycego we Wrocławiu 142
- Jan, pleban w Bolesławicach 66
- Jan, pleban w Kluczborku 75, 140
- Jan, pleban w Siedlcach 106-107, 151
- Jan, pleban w Węgrach 131-132
- Jan (I), pleban w Ziębicach 146, 148
- Jan (II), pleban w Ziębicach 146-148
- Jan, prawdopodobny pleban w Nowej Wsi 88
- Jan z Głogowa, pleban w Leśnicy 81-82
- Jan z Raciborza, pleban w Nysie 93-94
- Jerzy z Podiebradów 23, 158
- Jujeczka Stanisław 22, 81, 118-119, 140
- Jurek Tomasz 21-22, 70, 102, 114, 120
- K**
- von Kamenz Bernard, prepozyt miśnieński i pleban w Brzegu 150
- Ketirlyn Jan, pleban w Legnicy 81
- Kinne Hermann 149
- Kittel Erich 13
- Klemenski Marcin Andrzej 119
- Kolmas Jan, pleban w Świdnicy 119-120
- Konrad, pleban w Białej Nyskiej 63-64

Konrad, pleban w Przedborowej 103
 Konrad, pleban w Turowie 126-128
 Korbelářová Irena 30
 Korwin Maciej 23, 158
 Koźmian, pleban w Otmuchowie 93
 Krahmer Helene 7, 17-18, 25, 63-64, 157
 Krejčík Tomáš 14
 Krejčíková Jarmila 14
 Kruszewski Marek 30
 Krystian, pleban w Ząbkowicach 143-144
 Kubín Petr 14, 157
 Kucharski Wojciech 18, 30
 Kuczyński Stefan Krzysztof 9-11, 27, 158
 Kufel Robert Romuald 17, 20
 Kurowski Mikołaj, biskup wrocławski 21

L

de Lemberg Mikołaj, pleban w Otmuchowie 101
 Lessot Jenchinus, pleban w Kozuchowie 78

Ł

Łaborewicz Edyta 30

M

Maciej, pleban w Oleśnicy 94-95
 Maráz Karel 14-15, 105, 157
 Marcin, pleban w Osinie Wielkiej 99
 Michał, pleban w Opawie 98
 Mikucki Sylwiusz 9, 142, 157
 Mól Robert Jerzy 30
 Müller Karel 9, 15, 24, 30, 93-94, 157

N

Nankier, biskup krakowski i wrocławski 21

New Elizabeth 16
 NN, pleban kościoła pw. św. Elżbiety we Wrocławiu 138, 140
 NN, pleban kościoła pw. św. Marii Magdaleny we Wrocławiu 141
 NN, pleban w Bierutowie 64
 NN, pleban w Brzezimierzu 67, 97, 153
 NN, pleban w Karczynie 72
 NN, pleban w Kluczborku 74, 140
 NN, pleban w Legnicy 80
 NN, pleban w Lubanicy 83
 NN, pleban w Minkowicach 87
 NN, pleban w Nowej Wsi 88
 NN, pleban w Oławie 97, 154
 NN, pleban w Starej Wsi 107
 NN, pleban w Trzebnicy 125
 NN, pleban w Wołowie 136
 NN, pleban w parafii niezidentyfikowanej nr I 150
 NN, pleban w parafii niezidentyfikowanej nr III 98, 133, 153, 155

P

Pakulski Jan 10, 12, 17, 21, 136
 Pantenaw Jan, pleban w Lubomierzu 84-85
 Paweł, pleban w parafii niezidentyfikowanej nr IV 154-155
 Paweł z Kozła, pleban w Turowie 128-129
 Pełka, arcybiskup gnieźnieński 21
 Pfothenauer Paul 7, 17, 20, 63-64, 83, 89-91, 99, 144, 157
 Piech Zenon 8, 10-13, 27, 29
 Piekosiński Franciszek 16
 Piotr, pleban w Gajkowie 68
 Piotr, pleban w Witowicach 97, 134-135, 153

- Piotr, pleban w parafii niezidentyfikowanej nr II 151-152
- Piotr, rzekomy proboszcz w Prusinowicach 25
- Poncjan 75
- de Prato Gunter, pleban w Legnicy 81
- von Prittwitz Albrecht 104, 148
- Probsthain Hieronim, pleban w Świdnicy 121-122
- Przeclaw z Pogorzeli, biskup wrocławski 26, 151
- Q**
- Queppel Mikołaj, pleban w Lwówku Śląskim 86
- R**
- Randt Erich 24, 104
- Romka Jan, biskup wrocławski 91-92, 127
- Rotenburg Henryk 96
- Rotenburg Konrad 96
- von Rotenburg Krystian, pleban w Olszyńcu 95-96
- Reudel Jan 16
- Rudolf, pleban w Głuchołazach 70
- Rychwin, pleban kościoła pw. św. Elżbiety we Wrocławiu 138-140
- S**
- Samulski Robert 101, 123, 130, 136
- Schaffer Hermann 108
- Schultz Alwin 7, 17, 135-136, 157
- Semkowicz Władysław 7, 16, 18, 22
- von Senitz Mikołaj, pleban w Wińsku 133-134
- Sobel Jagna Rita 8, 10, 13, 18, 20, 27-28, 65, 69, 71, 73, 79, 82-83, 85, 89-93, 96, 98-102, 108, 111-113, 115, 118, 120, 124, 127-128, 130, 132, 134-136, 138-140, 142, 146, 157
- Stanisław, pleban w Rokitnicy 104-105
- Starnawska Maria 12, 66-67, 74-76, 110, 138-140
- Stefan, pleban w Nysie 90-92
- Stelmach Roman 19, 24, 66, 75, 85, 91, 106, 118-119, 129-132, 134, 144, 149
- Stieldorf Andrea 13-14
- Storch Mikołaj, pleban w Legnicy 81
- Stróżyk Paweł 12, 29
- von Sulz Herman, pleban w Studnicy 113-114
- Syrová Lucie 15
- Szymański Józef 17
- Ştefan Alexandru 16, 157
- Ś**
- Świątobor, pleban w Samborowicach 105-106
- T**
- Teodor, pleban w Kątach 73-74
- Teodoryk, pleban w Topoli 122-123
- Tomasz, pleban w Strzelinie 68, 97, 110-111, 113, 153
- Tomasz, pleban w Uskorzu Wielkim 129, 131
- Trąba Mikołaj, arcybiskup gnieźnieński 21
- U**
- Urban Wincenty 23-24, 78, 127, 144
- V**
- Volkmer Franz 24, 120

- W** 111, 114, 118, 120, 122, 132, 134, 148
Wacław, książę legnicki i biskup wrocławski 26
Wąlkowski Andrzej 150
Weltzel Augustin 108
Wert Jan, pleban kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu 142
Wiśniowski Eugeniusz 19
Wit, kantor i oficjał wrocławski 144
Wojśław, pleban w Otmuchowie 100-101
Wójcik Marek L. 8, 11-12, 18, 22-25, 27, 29, 70, 74, 82, 85-86, 96, 102, 104, 131-132, 147-148
- Wólkiewicz Ewa** 91-94, 101, 115, 118-119, 124, 140
Wutke Konrad 24, 69, 78, 104, 109, 122, 131-132, 147-148
- Z**
Zachariasz, pleban w Ziębicach 146-148
- Ż**
Żerelik Rościsław 8, 23, 29, 136, 138-140

INDEKS GEOGRAFICZNY

Zrezygnowano z ujmowania nazwy „Śląsk”

B

Baumgarten – zob. Sady Górne

Berlin 25

Biała Nyska (Bela) 63

Bierutów 64-65

Bolesławice 66

Bolesławiec 24, 66-67

Bolków 123

Braşov (niem. Kronstadt) 16

Brzeg 69-70, 88, 150

Brzezimierz 67, 97, 153

Budziszyn 149

Bydgoszcz 24, 158

C

Czechy 70

D

Drezno 25, 158

Dziuplina 87, 107, 151

E

Egipt 90, 92

G

Gajków 68

Giebło 17, 25

Głubczyce 69-70

Głucholazy 70

Gniezno 25, 158

gnieźnieńska metropolia 20

H

hrabstwo kłodzkie 22

J

Jaksonowice 71

Jaksonów 71

Jelenia Góra 24

K

Kamieniec Żąbkowicki 24, 123

Karczyn 72

Katowice 24, 158

Kąty 73

Kluczbork 74-76

Klüz 13

Kłodzko 25, 158

Koryčany 15

Kożuchów 77-79

Kraków 22, 25, 158

Kronstadt – zob. Braşov

L

Legnica 20, 24, 80-81

Leśnica 81-82

Lipniki 82-83

Lubanice 83

Lubomierz 84-85

lubuska diecezja 22

Lwówek Śląski 84-86

Ł

Łęczycza 21

Łużyce 22

M

Marburg 13

Miłoszyce 87, 107, 151-152

Minkowice 87, 107, 151

Morawy 70

N

Nowa Wieś 88

Nowy Kościół 89-90

Nysa 90-93, 124

O

Oleśnica 71-72, 94-95

Olszyniec 95-96

Oława 71, 87, 97, 107, 151-155

oławski dekanat 72

ołomuniecka diecezja 22

Opawa 25, 98, 158

Osina Wielka 99

Otmuchów 93, 100-102

P

Paczków 102

Pomerio – zob. Sady Górne

Pomorze Zachodnie 17

Poznań 25, 158

Praga 25, 158

Prusinowice (niem. Waltdorf) 25

Przedborowa 103

R

Racibórz 24, 94, 108, 158

Radzików 134

Republika Czeska 15, 25

Rokitnica 104

S

Sady Górne 123

Samborowice 105-106

Siedlce 87, 106-107, 151

Stara Wieś 107-108

Stary Henryków 108

Strzegom 109-110

Strzelin 68, 97, 110-111, 113, 153

Studnica 113-114

Ś

Środa Śląska 122

Świdnica 114-116, 118-121

T

Topola 122-123

Toszek 140

Transylwania 16

Trzebnica 123-124

Tułowice 66

Turów 126, 128

Tyniec nad Ślężą 110

U

Uskorz Wielki 129-131

W

Waltdorf – zob. Prusinowice

Węgry 131
Wiązów 20, 97, 132, 134, 153-155
Wiedeń 25, 148, 158
Wielkopolska 22
Wińsko 133-134
Witowice 97, 134-135, 153
Wleń 20, 22, 135-136
Wołów 134, 136-137
Wrocław 20, 24-25, 27, 69, 72, 89, 91,
113, 130, 137, 142-144, 158

wrocławska diecezja 22-23

Z

Ząbkowice 143-145
Zgorzelec 96
ziemia czeska 15, 22
ziemia kłodzka 22
ziemia morawska 22
Ziębice 146-147
Złotoryja 148-149

Jednym z głównych zadań sfragistyki jako nauki pomocniczej historii jest niewątpliwie inwentaryzacja i publikacja zabytków sfragistycznych celem dostarczenia materiału źródłowego do dalszych studiów. Realizacją tego zadania jest prezentowany katalog pieczęci proboszczów kościołów parafialnych na Śląsku w okresie przedhusyckim. Obejmuje on 77 zabytków z lat 1228-1419. Wyszczególniono w nim informacje m.in. na temat ich zachowanych odcisków, tekstu legendy, wyobrażenia napieczętnego, elementów formalnych czy bibliografii. Opisy katalogowe zawierają również komentarz na temat interpretacji pieczęci oraz jej dysponenta, a także wysokiej jakości fotografię najlepiej zachowanego odcisku. Książka prezentuje materiał niepoddawany dotąd szerszym badaniom i niewątpliwie przyczyni się do dalszych studiów nad sfragistyką kleru parafialnego na średniowiecznym Śląsku.

„Trzeba zaznaczyć, że opracowanie to (co należy podkreślić – dobrej próby) musi cieszyć, ponieważ wyszło spod pióra badaczki najmłodszego pokolenia sfragistyków. To zdaje się dobrze rokować tej dyscyplinie na przyszłość. Książkę oceniam jako udaną. Rzuca ona snop światła na pole słabo do tej pory eksplorowane przez sfragistyków. Z archiwalnego punktu widzenia stanowi z kolei formę inwentarza idealnego pieczęci używanych przez interesującą Autorkę kategorię dysponentów”.

(z recenzji dra hab. Marcina Hlebionka, prof. UMK)

„Mamy do czynienia z publikacją bardzo dobrze przygotowaną, zgodnie z wymogami kształtującymi tego rodzaju opracowania, prezentującą wysoki poziom naukowy i wpisującą się w naukowe potrzeby prężnie rozwijającej się sfragistyki”.

(z recenzji dra hab. Pawła Stróżyka, prof. UAM)

Jagna Rita Sobel – absolwentka studiów historycznych w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, członkini poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Heraldycznego oraz Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii. Trzykrotna laureatka Stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla studentów za znaczące osiągnięcia naukowe na rok akademicki 2021/2022, 2022/2023 i 2023/2024. Laureatka Nagrody im. Aleksandra Gieysztora w kategorii artykuły za rok 2023. Jej zainteresowania naukowe obejmują historię ziem polskich (w szczególności Śląska) w średniowieczu oraz nauki pomocnicze historii, w tym przede wszystkim sfragistykę i dyplomatykę. Obecnie prowadzi badania nad śląską sfragistyką plebańską w średniowieczu oraz dyplomatyką i kancelarią biskupa wrocławskiego Henryka z Wierzbnej.

ISBN 978-83-7795-032-6

<https://akademicka.pl>